

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
(ESKİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

UGARİT - HİTİT İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Demokan TÜYLÜ

Ankara 2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
(ESKİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

UGARİT - HİTİT İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Demokan TÜYLÜ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Turgut YİĞİT

Ankara 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
(ESKİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI

UGARİT - HİTİT İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Turgut YİĞİT

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Turgut YİĞİT

.....

Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK

.....

Doç. Dr. İlknur TAŞ

.....

Tez Sınavı Tarihi:

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	V
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
BÖLÜM II: UGARİT ÜLKESİ VE ÇEVRE, SOSYO-EKONOMİK VE ETNİK YAPI	10
BÖLÜM III: İLK TUNÇ VE ORTA TUNÇ ÇAĞI'NDA UGARİT.....	19
A. Amurru Çağı'nda Ugarit ve Ugarit Kral Listesi	21
B. Orta Mısır Dönemi'nde Mısır ve Doğu Akdeniz İlişkileri.....	26
C. Ugarit, Yamhad, Mari ve Mitanni.....	28
BÖLÜM IV: UGARİT'TE MİSİR HAKİMİYETİ	35
A. I. Ammištamru Dönemi	38
B. II. Niqmaddu Dönemi	39
BÖLÜM V: UGARİT'TE HİTİT HAKİMİYETİ.....	42
A. II. Niqmaddu Dönemi	44
B. Arhalba Dönemi	55
C. II. Niqmepa Dönemi.....	57
D. Kadeš Savaşı'nda ve Sonrasında Ugarit	62

BÖLÜM VI: HİTİT BARIŞI'NDA (*PAX HETHITICA*) UGARİT VE DOĞU AKDENİZ TİCARETİ..... 73

A. Ugarit ve Uluslararası Ticaret	73
A.1. Karkamış ve Emar	79
A.2. Şiyannu-Ušnatu	85
A.3. Amurru ve Kadeş	86
A.4. Filistin Kıyıları	87
A.5. Mısır ve Levant	90
A.6. Ege Adaları ve Kıbrıs	93
A.7. Uluburun Batığı.....	94
B. II. Ammištamru Dönemi	97

BÖLÜM VII: UGARİT'İN ÇÖKÜŞ DÖNEMİ VE HİTİT İLİŞKİLERİ 104

A. II. İbiranu Dönemi.....	105
A.1 Ugarit ve Hitit-Assur (Nihriya) Savaşı	106
B. III. Niqmaddu Dönemi	112
C. Ammurapi Dönemi.....	118
C.1. Deniz Kavimleri ve Suriye İsyanları	127
C.2. Alaşiya Mektupları	131
C.3. Ugarit'in Son Yıllarında Hitit: İmparatorluğun Çöküşü	133
C.4. Ugarit'in Yıkılışı	136

C.5. Demir Devri Başlarında Ugarit ve Levant	139
BÖLÜM VIII: SON TUNÇ ÇAĞI'NDA UGARİT KÜLTÜRÜ	142
A. Dil ve Yazı	143
B. Din ve Mitoloji.....	148
C. Ekonomi ve İdari Yapı	152
D. Ugarit'te Hurri Kültürü	155
E. Ugarit'te Hitit Kültür Etkisi	157
SONUÇ	159
BİBLİYOGRAFYA	167
HARİTALAR, FİGÜRLER ve TABLOLAR.....	180

ÖNSÖZ

Antik Ugarit kentinin tarihi ve Anadolu coğrafyası ile olan ilişkileri, Türkçe’de yapılmış çalışmaların azlığı ve bu az sayıdaki çalışmaların daha dar konulara odaklanması sebebiyle araştırılmaya ve bütünüyle incelenmeye muhtaç bir alandı. Lisans öğretimimin başından beri antik Doğu Akdeniz kültürlerine duyduğum ilgi dolayısıyla hocam Prof. Dr. Turgut Yiğit’e konuyu önerdiğimde son derece olumlu ve yapıcı bir tepki aldım ve böylece tezin araştırma süreci başlamış oldu.

Ugarit, birçok yönüyle hem Doğu Akdeniz tarihi için, hem Yakındoğu’nun büyük devletleriyle olan ilişkileri için, hem de Yakındoğu’nun kültür tarihi için çok önemli ve pahacıılmaz bir anlam taşıyor. Global çapta yapılan araştırmaların bolluğuna rağmen, Türkçe kaynakların kısıtlı olması, beni böyle bir çalışma yapmaya itti. Bu tezin öncelikle Ugarit’in Hitit Devleti ile olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmasını, daha sonra da en azından konu hakkındaki Türkçe kaynak eksikliğini doldurmasını umuyorum.

Öncelikle çalışmam boyunca yardımlarını ve tavsiyelerini esirgemeyen, yazım sürecinde daima beni yönlendiren ve destek olan değerli hocam Prof. Dr. Turgut Yiğit’e çok teşekkür ediyorum. Onun yapıcı ve pratik yaklaşımı sayesinde ortaya böyle bir tez çıktı. Ayrıca en yakınımındaki arkadaşlarım, tez sürecinde daima yanımdaydılar. Bana yardım ettiler ve katlandılar. Emre’ye, Onur’a, Duygu’ya ve en çok da Selin’e teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunuyorum. Son olarak şunu da eklemek isterim: Bilim, insanlığın ortak değeridir. Bilimin her disiplini, ulaştığı sonuçları daha önceki araştırmalara ve çabalara borçludur. Bu tez, antik Yakındoğu üzerine yapılan devrim niteliğindeki temel araştırmalar olmaksızın yazılamazdı.

KISALTMALAR

- ARM(T) *Archives Royales de Mari.*
- AT D.J. Wiseman. *Alalakh Tablets*, London 1954.
- Bo *Bibliotheca Orientalis.*
- CAD *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of Chicago*,
1956-2011.
- CAH *Cambridge Ancient History*, 3rd Edition, 1970-2005.
- CTH E. Laroche. *Catalogue des textes Hittites*, Paris 1971.
- EA *El Amarna*. William Moran; *The Amarna Letters*,
Johns Hopkins University Press 1992.
- EAT J. A. Knudtzon. *Die El-Amarna-Tafeln*.
(Vorderasiatische Bibliothek 2) Leipzig 1907-1915, Aalen 1964.
- KBo *Keilschrifttexte aus Boghazkoi*, Leipzig 1916-23, Berlin 1954 vd.
- KRI K.A. Kitchen. *Ramsside Inscriptions: Historical and Biographical*, 1-7
1968-1990.
- KTU *Die Keilalphabetischen Texte aus Ugarit*, 1976-1995.
- KUB *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Berlin 1921 vd.

- PRU *Royal Palais d'Ugarit* I-VI, 1965-1970.
- RS *Ras Shamra*.
- RSL *Ras Shamra, Louvre (Textes)*.
- RSO *Ras Shamra Ougarit* 1-12, Paris 1983-1995.
- UG *Ugaritica* 1-7, Paris 1939-1978.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ugarit, eskiçağda M.Ö. 3. Binyıl ile 10. yüzyıla kadar olan bir tarih aralığında Doğu Akdeniz'in en önemli ve en büyük kentlerinden biriydi. Bugün, özellikle 2. binyıl için tarihini en çok bildiğimiz Doğu Akdeniz kenti Ugarit'tir. Bunun sebebi de Ugarit'te bulunan geniş ve zengin arşivler ve buranın uzun bir süre boyunca, yaklaşık 170 yıl Hitit Devleti'nin egemenliğinde kalmış olmasıdır.

Günümüzde Suriye kıyılarında *Ras Şamra* olarak bilinen Ugarit kentinin ismi ilk olarak *Ebla* ve *Mari* arşivlerinde geçer. Ugarit kelimesinin anlamını tespit etmek maalesef tam manasıyla mümkün olmamıştır. Arşiv belgelerinde bulunan Ugaritçe ve Akkadca sözlüklerin hiçbirinde, Ugarit kelimesinin etimolojik kökenine ilişkin bir ipucu yoktur. Ancak Akkadca “*çayırılık arazi, ekilebilir alan*” anlamlarına gelen *ugarišam* ve *ugaru* kelimelerinin, Ugarit sözcüğünün kökeni olma ihtimali vardır.¹

Ugarit'te ve Ugarit'in liman kenti Minet el Beida'da bulunan metinler, M.Ö. yaklaşık 1400'den 1185'e dek geçen dönemde Levant kentlerinin tarihi, toplumu ve kültürüyle ilgili epey ayrıntı vermektedir. 14. yüzyılda peş peşe gelen Hitit saldırılarının sonucunda Kuzey Suriye'deki Mitanni Devleti'nin gücü sarsılmıştı ve Hitit kralı I. Šuppiluliuma Şam'a kadar uzanan bütün Kuzey Suriye topraklarını Hitit ülkesine katmayı başarmıştı. Ugarit de bu sıralarda Hitit Devleti'nin eline geçti.

¹ CAD, Vol. 20 (2010): 27-33.

Dolayısıyla Ugarit'teki arşivler, bölgedeki Hitit egemenliğine ışık tutan çok önemli metinler barındırmaktadır.

Lazkiye kentinin 10 kilometre kuzeyinde ve sahilden yaklaşık 1 kilometre uzakta yer alan Ras Şamra höyüğünün arkeolojik keşfi tesadüfen gerçekleşmiştir. 1928'de şans eseri bulunan kesme taştan yapılmış tonozlu mezarlar, bu bölgede araştırmalar yapan Fransız arkeologların dikkatini çekmiştir. İlk olarak Ras Şamra'ya ve kıyıda ki liman kenti Minet El Beida'ya yönelen arkeologlar bu iki kentin, özellikle de Ugarit'in Doğu Akdeniz'deki diğer kentlere oranla daha büyük olduğunu görmüş ve buranın önemli bir kent olduğunu anlamışlardır. Bunun üzerine Ras Şamra, 1929'da Claude F. A. Schaffer başkanlığında Fransız bir ekip tarafından kazılmaya başlanmıştır. 1939 yılına dek süren çalışmalar II. Dünya Savaşı ile kesintiye uğrasa da 1948'de yeniden başlar. 1972 yılında H. Contenson tarafından yürütülen kazı, 1975'ten itibaren Marguerite Yon idaresinde tekrar başlatılmıştır ve 2000 yılında sona ermiştir.²

Kazılar sonucunda ulaşılan sonuçlar Ugarit'in çok gelişmiş bir Levant kenti olduğunu ortaya çıkarttı. Olasılıkla mesleki mahallelere bölünmüş, iki katlı evlerin dizildiği sokaklarıyla, bayındır ve büyük bir kent yapısının ortasında; merkezinde en büyük Sami tanrılarından *Baal* ve *Dagan*'a adanmış iki tapınağı olan bir akropol ve 1 hektardan daha geniş bir alanı kaplayan büyük bir taş saray yer alıyordu.³

15. yüzyıldan 12. yüzyılın sonuna dek Ugarit'teki yaşamın neredeyse bütün yönlerini yansıtan pek çok avlu, dikmeli geçitler, sütunlu giriş kapıları, sütunlu salonlar, ekili bahçeler ve farklı arşiv binalarında Ugaritçe, Hurrice, Akkadca, Hititçe

² Curtis 1999: 5-9; Albanèse 1929: 16-21; Yon 2004: 9-15.

³ Kuhrt 2009: 393-395.

ve çok sayıda çok dilli tablet bulundu. Bütün bu bulgular, Ugarit'in siyasi ve ticari hareketlilik açısından çağdaşı Levant kentlerine nazaran daha önemli bir merkez olduğunu gösterdi.⁴

Ugarit kazılarında elde edilen veriler ışığında, bu merkezde beş kültür katı tespit edilmiştir. Burada Neolitik Dönem'den itibaren güvenilir stratigrafik kayıtlar elde edilmiştir. İlk yerleşim (V. Kat), M.Ö. 7. binyıla ait ufak bir kasabadır. Akeramik Neolitik Dönem'e tarihlenen bu katmanda çakmaktaşı endüstrisi, geç dönemlerinde ise hafif ve güneşte kurutulmuş çanak çömlek yapımı görülmektedir. IV. katın tamamı ve III. katın bir kısmında ise Kalkolitik Dönem izleri bulunur. Bu dönemde kuzeydoğu ve doğudan etnik gruplar gelmeye başlamıştır. Ayrıca Mezopotamya ve Akdeniz etkisi de kendini göstermeye başlar. Erken Kalkolitik Çağ boyunca Kuzey Irak kültürleri etkisi, *Hassuna* ve *Halaf* boyalı çanak çömlekleri sıkça görülür. Geç Kalkolitik Çağ'da da yeniden Mezopotamya etkisi hâkim olur ve özellikle de Ubeyd etkili monokrom, geometrik, boyalı çanak çömlekler olarak karşımıza çıkar.⁵

Daha sonraki dönemlerde ise bakırdan yapılan ilk araçlar, çakmaktaşı endüstrisi ile rekabete girer. III. katın hemen üzerine denk gelen Erken Bronz Çağı (3. binyıl) katmanlarında ise fazla boyalı çanak çömlek görülmezken, perdahlanmış çömlekler (*burnished ware*) ile Anadolu etkisini yansıtan parlatılmış kırmızı kaplar dikkat çeker. Erken Bronz Çağı III'ün başlangıcıyla birlikte de metal işçiliği hızlı bir gelişim sürecine girer. Bu çağın ortalarında ise (M.Ö. 2000-1900) metal işçiliğinde uzman göçmenler gelmeye başlar. Ras Şamra höyüğünün katları olan II. ve I.

⁴ Yon 2004: 18-21; Kuhrt 2009: 397.

⁵ Ehrich 1992a: 224-238.

katmanlar da M.Ö. 2. Binyıla, yani Hitit ile Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne denk gelmektedir.⁶

Kentin arkeolojik yapısındaki bu gelişkinlik, Ugarit'in Levant bölgesindeki konumunun kente sağladığı avantajları da anlamımızı sağlar. Kıyı kenti olması ve diğer kıyı kentlerinden farklı olarak kıyıdağı sıralarından ayrılarak Suriye'nin iç bölgelerine de açık olması, Ugarit'i coğrafi olarak diğer kıyı kentlerinden ayırır. Bu durum da, Ugarit'in Doğu Akdeniz, Suriye ve Anadolu arasındaki ticarete kilit rol oynamasını sağlayan en önemli etmenlerden biridir.

Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı dönemlerinde zengin bir geçmişe sahip olan Ugarit kenti, Orta Tunç Çağı'nda bir Levant krallığı olarak karşımıza çıkar. Kent bu dönemde son derece zenginleşmiş ve Doğu Akdeniz ticaret ağında merkezi bir liman kenti haline gelmiştir. Amarna Çağı'ndaki kısa süreli Mısır hâkimiyetinden sonra Ugarit, I. Şuppiluliuma'nın ikinci Suriye seferiyle (1340) birlikte Hitit hâkimiyetine girmiş ve yıkılışına dek geçen yaklaşık 170 yıl boyunca Hitit İmparatorluğu'nun Suriye'deki vassal krallıklarından biri olmuştur.

Bu çalışma, Hitit Devleti'nin Suriye üzerindeki dış politikasını ve Hitit - Doğu Akdeniz bağlantılarını anlamamız açısından son derece önemli olan Ugarit kentinin Hitit ile olan ilişkilerinin bütün olarak ele alınması gerekliliğinden doğdu. Çalışmamızda, Hitit İmparatorluğu ile Ugarit Krallığı arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri, kronolojik bir sıra gözeterek bütünüyle ele almaya çalıştık. Birinci bölümde Ugarit'in Son Tunç Çağı'ndaki varlıklı yapısının ve Hitit'in bu kent üzerindeki ilgisinin temeli olan varlıklı yapısının tarihsel gelişim sürecini kısaca ele

⁶ Curtis 1999: 8-11; Ehrich 1992a: 235-237.

aldık. Ayrıca çalışmamız boyunca değindiğimiz kaynakların bir kısmının tanıtımını da ekledik. İkinci bölümde kentin ve komşularının coğrafyasını, çevresini, sosyo-ekonomik ve etnik yapısını anlattıktan sonra, üçüncü bölümde Ugarit'in Eski Tunç ve Orta Tunç Çağı'ndaki tarihine yine kısaca değindik. Zira Ugarit'in Son Tunç Çağı'nda Hitit ve Mısır devletleriyle olan ilişkilerini daha iyi anlamak açısından bu gerekliydi.

Mısır Krallığı'nın Levant kentleri üzerindeki etkisini ve Ugarit'teki kısa süreli Mısır hâkimiyetini, ayrıca Mısır ve Hitit'in Ugarit ve Levant kentleri üzerindeki çekişmesini incelediğimiz dördüncü bölümden sonra, beşinci bölümde Ugarit Krallığı'nın Hitit İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki tarihini ele aldık. Bu bölümde Ugarit krallığının sosyo-ekonomik potansiyelinin Hitit Devleti için önemini ve Hitit'in Suriye politikasını olabildiğince anlattık.

Altıncı bölümde Mısır ve Hitit arasında yapılan büyük Kadeş Savaşı'ndan sonraki Mısır-Hitit Barış Antlaşması'nın getirdiği barış ve refah ortamında, Ugarit'in Doğu Akdeniz ticaretindeki önemi ve Hitit, Mısır, Kıbrıs, Ege ve Levant kültürleriyle olan ilişkileri ele alındı. Yedinci bölümde ise Doğu Akdeniz'de yaşanan büyük kuraklıkların, kıtlıkların, isyan ve istilaların sebep olduğu yıkımlara değinerek, Hitit İmparatorluğu'nun ve Ugarit'in çöküş sürecini ve iki ülkenin bu süreçteki son ilişkilerini inceledik.

Sekizinci bölümde Son Tunç Çağı'ndaki Ugarit kültürünün Doğu Akdeniz, Mısır ve Hitit üzerindeki etkilerine ve bu alanda yapılmış çalışmaların odaklandıkları konulara yer verdik. Sonuç bölümünde ise, çalışmamız boyunca ulaştığımız önermeleri ve sonuçları bir bütün olarak kısaca ele aldık.

Ugarit kenti, Hitit İmparatorluğu'nun diğer Suriye kent devletleriyle ve Doğu Akdeniz'deki diğer büyük güçlerle olan ilişkilerini anlamamız açısından bize çok faydalı ve ufuk açıcı bilgiler sunar. Bu sebeple araştırmamız boyunca Hitit Devleti'nin Amurru, Mukiş, Şiyannu-Ušnatu ve Nuhaše gibi diğer Suriye krallıklarıyla olan ilişkilerine ve burada yürüttüğü dış politikaya değinmeyi de ihmal etmedik.

Kullandığımız kaynaklara gelince, Ugarit'in Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'ndaki tarihini kısaca ele aldığımız bölümler, Ras Şamra kazılarında elde edilen arkeolojik veriler ve Mari, Ebla, Alalah gibi kentlerden çıkarılmış çivi yazılı kaynaklar ışığında yazıldı. Ras Şamra kazı sonuçlarının ve arşivlerden çıkan çivi yazılı kaynakların yayınlandığı *Le Palais Royal d'Ugarit* (PRU) serisi ve Marguerite Yon'un yayımladığı kazı sonuçları ve monolog eserler, arkeolojik verilerin birincil kaynaklarıdır ve araştırmamız boyunca en çok bu kaynaklar kullanılmıştır.

Mısır ile Ugarit arasındaki ilişkiler içinse asıl kaynağımız Amarna Mektupları'dır (EA). Çalışmamızda bu mektupları kullanırken en çok William Moran'ın *The Amarna Letters* adlı eserine başvurduk.

Ugarit'in tarihi ve Ugarit-Hitit ilişkileri için birincil kaynağımız Ugarit çivi yazılı arşivlerinde bulunmuş Akkadca ve Ugaritçe belgelerdir. Bu belgeler yukarıda bahsettiğimiz PRU serisinde yayımlanmıştır. Hitit Devleti ile Ugarit arasında yapılmış antlaşma metinleri ise ayrıca Boğazköy çivi yazılı arşiverinde de yer alır. Boğazköy kaynaklı her belge için Hitit çivi yazılı tabletlerinin yayınlandığı *Keilschrifturkunden aus Boghazköi* (KUB) ve *Keilschrifttexte aus Boghazkoi* (KBo) kataloglarına da referans verdik.

Ayrıca Ras Şamra ve Boğazköy’de kopyaları bulunan her belge için de, hem Ugarit kaynaklı belgenin (RS) hem de Boğazköy kaynaklı belgenin katalog numarasını belirttik.

Ugarit ile Hitit arasındaki antlaşma metinleri için yoğun olarak Güngör Karauğuz’un *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri* adlı eseri kullanıldı. Çivi yazılı kaynakların tercümeleri için daha çok PRU serisini ve bu metinlerin tercümelerinin yer aldığı ikincil kaynakları kullandık. Birincil kaynağın tercümesinde veya bu kaynaklardan çıkan bilgilerin kullanımında, hem kaynağın katalog numarasını ve yayımlandığı ilk eseri, hem de kullandığımız ikincil kaynağı gösterdik. Bu bölümde, çalışmamızda kullandığımız birincil kaynakların her birini ayrıntılı bir şekilde tanıtmaya imkânımız maalesef yoktur. Zira Ugarit arşivlerinde çok fazla sayıda tablet bulundu ve biz de araştırmamız boyunca hemen her konu için çok sayıda birincil kaynaklara referans verdik. Burada bahsetmediğimiz diğer antik kaynaklar için de yukarıda anlattığımız yöntemin aynısını uyguladık.

Kronolojik yöntem konusunda ise Trevor Bryce’in önerdiği kısa kronolojiyi kullanmayı tercih ettik. Zira aksi halde Mısır, Hitit ve Ugarit kralları arasındaki bağlantıları kurmak zorlaşıyordu. Son olarak şundan da bahsetmekte fayda var: Okumayı kolaylaştırmak adına, antik kaynakların kullanımında tercih edilen klasik yöntemin aksine, belgeleri çalışmamıza eklerken olabildiğince sade bir görüntü oluşturmayı amaçladık ve antik kaynakların yazımında kullanılan işaret ve belirteçleri eklemedik. Aksi halde araştırmanın hacmi genişleyebilir ve okunması zorlaşabilirdi.

Bunun yanında, metinlerin tamamını verdiğimiz bazı antlaşmaların ve mektupların dışında Ugarit, Hitit, Mısır ve Suriye kaynaklı belgelerin çoğunda, sadece çalışmamız için önemli kısımları aktardık.

Tarihin her döneminde, bazı kentler diğerlerine göre çok daha farklı ve özel bir konuma sahip olmuştur. Kentler ve kent yaşamı, kültürlerin birbirleriyle olan iletişimlerdeki ve gelişimlerdeki kilit noktadır. İlk bakışta, Doğu Akdeniz kıyısındaki diğer kentlerden pek de farklı olmayan bir kent gibi görünse de, Ugarit yaklaşık 200 yıl boyunca Doğu Akdeniz kültürlerinin en önemli kesişim noktası olmuştur. Ugarit kenti; coğrafyası, stratejik konumu, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısı dolayısıyla Son Tunç Çağı'nda eski doğu ve batı medeniyetlerinin birleştirici unsuruydu.

Ugarit'in ve elbette Levant kıyısındaki diğer kentlerin kültürel çeşitliliği ve buralardan yayılan kültür öğeleri, bugün artık son derece açık bir şekilde anlaşılmış olan Batı ve Doğu medeniyetlerinin ortak kökenlerinin yapı taşlarıydı. Levant kentlerinin kültürleri üzerinde 20. yüzyılın başlarından itibaren yapılmaya başlanan araştırmalar, Akdeniz'in birbirinden ayrı kültürlerden oluşmadığını, yalnızca çeşitli değişkenler sebebiyle belirli farklılıklar barındıran tek bir ortak kültür bölgesi olduğunu göstermiştir. Ugarit de bu ortak kültür bölgesinin yapı taşlarından biri ve belki de en önemlisiydi. Kültürel etkileşimdeki öneminin yanı sıra, Hitit, Mısır, Mitanni, Assur gibi büyük emperyal güçlerin mücadelelerini de daha iyi anlamamızı ve Eski Yakındoğu'nun bugünkü siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına nasıl ulaştığını daha iyi görmemizi sağlamıştır.

Bu alışma da en başından beri, bu denli önem arz eden bir kentin, döneminin en büyük süper güçlerinden biri olan Hitit İmparatorluğu ile olan ilişkilerinin, bir bütün olarak ele alınması gerekliliğinden doğdu. Ugarit'in M.. 2. binyıl Önasya tarihindeki önemi son derece açıktır. Ugarit'in ve Levant coğrafyasının bu önemi, özellikle Hitit Devleti ile olan bağlantıları söz konusu olduğunda daha belirgindir. Bu sebeple Hitit ve Ugarit kaynaklarına dayalı olarak Ugarit-Hitit ilişkilerinin ortaya konulması, M.. 2. binyıl Önasya tarihi açısından bir gerekliliktir.

BÖLÜM II

UGARİT ÜLKESİ VE ÇEVRE, SOSYO-EKONOMİK VE ETNİK YAPI

Ugarit'in yazılı tarihine ulaşabildiğimiz 14. ve 12. yüzyıllar arasında Ugarit ülkesinin sınırları hem bir takım savaşlar ve çatışmalarla, hem de Hitit İmparatorluğu ile yapılan antlaşmalarla zaman içinde birçok değişiklik geçirmiştir. Ancak genel olarak bir sınırı çizilebilir. Ras Şamra'yı merkez olarak kabul edecek olursak, batıda sınır kıyı şeridiyle çevriliydi. Ugarit kentinin hemen 1 kilometre kuzeybatısında liman kenti *Ma'haddu (Minet el Beida)* ve ikinci bir liman, 3 kilometre güneybatıda kalan *B'ir (Ras İbn Hani)* yer alıyordu.⁷ Bu iki liman kenti Ugarit ülkesinin en önemli noktalarından ikisiydi. Ma'haddu kenti Ugarit'e en yakın ve en çok kullanılan limandı. Ras Şamra'nın denize kıyısı yoktur, bu sebeple kentin deniz ile bağlantısı bu iki kent aracılığıyla sağlanıyordu. Ras İbn Hani limanı hakkında yazılı kaynaklardan yeterince bilgi edinemiyor olsak da, bu limanın da Minet el Beida kadar önemli bir liman olabileceği göz önünde tutulmalıdır. 1975'ten beri kazıların yapıldığı ve içinde -biri Ugarit kraliçesine ait- iki saray bulunması ve kentin planlı görünümü; buranın Ugarit'e ait bir kraliyet merkezi, belki de yazlık saray olduğunu düşündürmüştür. B'ir ve Ma'haddu kentlerinin her ikisinde de, Ugarit dilinde yazılmış çivi yazılı tabletler bulunmuştur.⁸

⁷ Astour 1981: 3; Kuhrt 2009: 394.

⁸ Kuhrt 2009: 394-395.

Ayrıca Amarna mektuplarında adı Ugarit ile birlikte geçen ve yeri henüz tespit edilememiş kent *Salhi*⁹ de - mektuplardan anlaşıldığına kadarıyla, Ugarit'in kontrolü altındaki kıyı şeridinde bir liman kentiydi - Ugarit'in kıyıda kontrol altında tuttuğu liman kentlerinden biri olabilir.

Ugarit ülkesi doğuda bölgeyi Asi Vadisi ile kıyı şeridinden ve iç bölgeden ayıran Cebel Ansariye dağlarıyla, kuzeyde muhtemelen *Mukiš* ülkesiyle olan sınıra denk gelen *Ras el Bassit* kentiyle sınırlıydı. Ugarit dilindeki tabletlerin görüldüğü kentlerin en güneydeki örneği *Šukši* (*Tell Sukas*) kenti ise güneydeki sınırı oluşturuyordu.¹⁰

Ugarit'i çevreleyen ülkelere gelecek olursak, bunlar kuzeyde *Mukiš*, doğuda *Nuhašše*, güneyde *Amurru* ve denetim altında tuttuğu *Šiyannu* ve *Ušnatu*'ydu. Hinterlandındaki *Mukiš*'te ve *Mukiš*'ten güneye doğru uzanan kıyı hattı boyunca verimli araziler, zeytin ve üzüm ağaçlarıyla örtülü tepeler ve sık ağaçlıklı dağlık alanlar bulunuyordu. Bu bölgenin hemen gerisinde ise verimli otlaklar ve avcılık faaliyetlerinin yapılabileceği alanlar uzanmaktaydı.¹¹ Ugarit ülkesinde Akdeniz ikliminin tipik özellikleri görülür. Yazları sıcak, kışları ise ılık ve bol yağışlı geçer. Bu nedenle toprakları Doğu Akdeniz boyunca uzanan birçok kentte ve ülkede olduğu gibi oldukça verimlidir. Çoğu yıl iklim, yılda iki kez ürün almaya elverişlidir.

Ugarit ülkesinin manzarası irili ufaklı köyler, küçük kasabalar ve bir-iki büyük önemli kentle doludur. Ülkedeki başlıca geçim kaynağı olan tarım, muhtemelen halkın büyük çoğunluğunun katıldığı üretim faaliyeti idi.

⁹ EA 126; Moran 1992: 320.

¹⁰ Kuhrt 2007: 394; Taş 2007: 13.

¹¹ Drower 1968: 1-4.

Bu tarımsal üretim; hem ülkenin öz ihtiyaçlarını karşılayan tarımsal bir faaliyet, hem de deniz ve kara yoluyla komşu ülkelere ihracatın yapıldığı ticari bir faaliyetti.¹² Ülkede kral ve yüksek rütbeli memurlarıyla birlikte, oldukça az sayıdaki kölelerden başka, nüfus özgür yurttaşlardan, ayrıca *habiru* ve *şutu* denilen göçer kabilelerden oluşuyordu. “*Kralın adamları*” diye sınıflandırılan bazı yurttaşlar, devlet için yaptıkları hizmetler karşılığında kraldan arazi veya mal bağışı alır, geri kalanlar ise kendi tarlalarını eker ve kendi ekonomik faaliyetleriyle geçinirlerdi.

Kralın adamları olarak tanımlanan bu toplulukların arasında silahtarlar, zanaatkârlar, çömlekçiler, tüccarlar, çiftçiler ve başka faaliyetlerle uğraşanlar olabilirdi. Tam manasıyla sosyolojik bir sınıf oluşturmayan bu grubun; köylülerden daha zengin veya ayrıcalıklı olmadığı anlaşılmıştır. Bu sınıflandırmanın daha çok arazilerin ve malların kaynağıyla ve merkezi otoriteyle olan ilişkilerle ilgili olduğu ve her iki grupta (devletten yardım alan veya almayan) zenginlik yönünden farklı seviyelerde bireylerin bulunabildiği tespit edilmiştir.

Devlet kimilerine hizmetleri karşılığında arazi bağışlayarak kendi ihtiyaçlarını (gıda, tahıl, silah, mobilya, mücevher vs.) karşılayabiliyordu. Nitekim bu, Eski Yakındoğu kültürlerinde saray ihtiyaçlarını karşılamak için devletin başvurduğunu bildiğimiz ve çokça kullanılan bir yöntemdir. Dolayısıyla bu ayrımın bir sınıf olgusuna gönderme yapmadığı söylenebilir. Zengin bir “*köylü*” ve yoksul bir “*kralın adamı*” ile karşılaşmak pekâlâ mümkündü.¹³

Habiru ve şutu toplulukları ise devletle bağlarını koparmış, bozkırlarda ve dağlık bölgelerde göçer halde yaşayan kabilelerdi. Bu kabileler birçok metinde

¹² Heltzer 1976: 118.

¹³ Kuhrt 2009: 395.

soyguncu, *bozguncu* ve *başiboş* olarak tanımlanmıştır. Marc Van de Mieroop, kentlilerin ve devlet otoritesinin küçümsemeyle baktığı bu toplulukların etnik gruplar veya kabileler değil, ekonomik veya siyasi sebeplerle devletle bağları kopmuş olan eski yurttaşlar olarak tanımlanması gerektiğini söylemiştir.¹⁴ Bu topluluklara dâhil edilebilecek *maryannu* 'lar ise bazen paralı asker olarak kullanılan başka bir gruptu.¹⁵

Doğu Akdeniz'in 15. ve 12. yüzyıllar arasındaki sosyo-ekonomik yapısını düşünecek olursak, Ugarit'in yapısı çağdaş (Mukiş, Amurru, *Yamhad*, Nuhaşše gibi) devletlerin yapısıyla neredeyse aynıydı.¹⁶

Tahıl, üzüm, şarap, zeytin gibi temel gıdalardan başka, Ugarit'teki tarımsal faaliyetin çok çeşitli ve gelişkin olduğu söylenebilir. Minet el Beida'da iskele çevresindeki depolarda istif edilmiş amforalar ticari miktarda zeytinyağı, şarap ve tuz üretimine işaret eder. Ayrıca maden de önemi bir üründü. Ugarit kralı II. Niqmaddu ve Hitit kralı I. Şuppiluliuma zamanında yapılan antlaşmaya dayanarak, Ugarit'in gerek külçe halinde, gerekse değerli madenlerden yapılma kap kakak biçiminde dökülmüş olsun, büyük miktarlarda altın ve gümüş biriktirebilme ve bunları işleme becerisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷

Kazılarda bulunan özenle işlenmiş altın çanaklar, tunç bilezikler ve kolyeler, altın kakmalı demir balta başları gibi gösterişli madeni eşyalar, el sanatlarının gelişmiş ve yaygın olduğunu göstermiştir.¹⁸ Maden ile uğraşan zanaatkârların kent içinde ve liman bölgesindeki dökümhanelerde faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir.

¹⁴ Mieroop 2006: 202, 203.

¹⁵ Sandars 1978: 49-54.

¹⁶ Kuhrt 2009: 395.

¹⁷ PRU IV, Nougayrol 1956: 40 vd.

¹⁸ Kuhrt 2009: 396.

Orta ve Geç Tunç Çağı'nın ekonomisinde, vazgeçilmez bir önem arz eden metaller başı çeker. Ugarit'te metal işlemeciliği, cevherlerin doğrudan getirildiği liman bölgesinde yapılmaktaydı. Ham bakır, kalay, altın, gümüş ve diğer metallerin işlenmesi, Ugarit'teki ekonomik faaliyetin önemli bir kısmını oluştuyordu.

Ugarit kenti, Kıbrıs'tan bakırın ve İran'dan ise kalayın transfer edildiği önemli bir merkezdi.¹⁹ Ayrıca, fildişi oyma ve kakma işleri ve kereste işçiliği de Ugarit'teki zanaatın başka dallarıydı. Bölgedeki ormanlar şık mobilya ve lüks eşya üretiminde olduğu kadar, yapı işlerinde de kullanılan kerestenin kaynağıydılar. Ugarit ve çevresinde en çok kullanılan ardıç, şimşir, çam ve sedir ağaçları, Doğu Akdeniz bölgesinin tipik bitki örtüsünü oluşturur. Dolayısıyla Ugaritli zanaatkârlar ahşap oymacılığı ve kereste işçiliği için gerekli malzemeyi bulmak konusunda pek zorlanmıyorlardı. Eldeki veriler, Amanos Dağları'ndaki zengin ağaç dokusunun, özellikle sedir (*erenu*) ve servi (*šermenu*) ağaçlarından elde edilen kerestenin, Ugaritli tüccarlar ve zanaatkârlar için önemli bir ticari materyal olduğunu ve bu değerli malzemenin bu tüccarlar tarafından Mezopotamya, Anadolu ve Mısır'a satıldığını göstermektedir.²⁰

Tekstil ürünleri, özellikle Akdeniz'de çokça görülen deniz sümüklü böceğinin kabuğundan yapılan erguvan, mor renkli boya ile boyanmış ince keten ve yün giysiler de üretilir ve ihraç edilirdi. Ugarit, Demir Devri Fenike kentleri gibi, bütün Yakındoğu'da bu mor boyanın ve mor boyalı ketenin merkeziydi. Tarım, hayvancılık ve el sanatlarının ötesinde Ugarit'in en önemli ekonomik faaliyetini deniz ve kara ticareti oluştuyordu. Kentte ve çevresinde gerçekleştirilen kazılar ve bulunan

¹⁹ Drower 1968: 4; Klengel 2006: 373; Taş 2007: 14.

²⁰ Taş 2007: 13.

metinler ışığında büyük ve önemli bir tüccar topluluğunun varlığı tespit edilmiş, limanlarda, saraylarda ve birçok evde ticari aktivitelerin gerçekleştirildiği ve yüksek rütbeli kişiler tarafından yönetilen uluslararası ticari örgütlenmelerin olduğu görülmüştür.²¹

Tüccarlar gerçekten de Ugarit arşivlerinde öne çıkan bir gruptur. Metinler, yalnız Ugarit yurttaşlarının değil, başka yerlerden gelen ve burada üslenmiş kimselerin de ticaretle uğraştığını ortaya koyar. Örneğin Hatti ülkesinden, Kilikya kıyılarında yer alan *Ura* kentinden gelen tüccarların²²; Karkamış, Amurru ve hatta Babilli tüccarların da Ugarit’te ticaret yaptığını biliyoruz. Kıbrıs’tan (*Alaşiya*), Minos ve Miken kentlerinden gelen tüccarlar da Ugarit’te iş görürlerdi.²³ Kent nüfusunun yaklaşık %15’ini Mısır, Suriye, Kıbrıs, Girit, Anadolu ve Mezopotamya’dan gelen bu yabancı tüccarların oluşturduğu düşünülmektedir.²⁴

M.Ö. 14. ve 13. yüzyılda büyük bir ticaret ağının Doğu Akdeniz’deki merkezi olan Ugarit, bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla stratejik bir önem arz ediyordu. Ugarit, Kuzey Suriye’nin en önemli liman kentiydi ve Lübnan - Filistin sahillerinden daha geniş ve verimli bir hinterlanda sahipti. Lübnan ve Filistin’in doğusu boyunca uzanan dağ sıraları, kıyı ile iç bölgeler arasındaki geçişi zorlaştırırken, Ugarit’in kuzeyindeki geçitler ve açık arazi diğer bölgelerle olan iletişimini kolaylaştırıyordu.

Kuzey Suriye’den Kilikya ve kuzeyindeki bölgelere (İç Anadolu) olduğu kadar Kıbrıs ve batısına yapılan ticaretin büyük bölümünün yürütülmesinde Ugarit’in eşsiz bir konumu vardı. Ugarit, Mezopotamya’dan başlayarak *Halpa/Halab* (Halep),

²¹ Klengel 2006: 372 vd; Taş 2007: 14.

²² Metinlerde ismi çokça geçmesine rağmen Ura kentinin yeri henüz tam olarak belirlenememiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Beal 1992.

²³ Kuhrt 2009: 396.

²⁴ Schniedewind – Hunt 2007: 8.

Karkamış, Alalah ve Emar üzerinden gelen yolların doğal son durağını oluştururken, Alaşiya aracılığıyla da Ege dünyası ile kolay bir iletişim noktasını meydana getirmekteydi. Ugarit hem Ege dünyası ile Yakındoğu arasında, hem de Akdeniz ile Fırat Nehri'nin ötesine uzanan ülkeler arasında doğal bir bağlantı noktasıydı.²⁵

Doğu Akdeniz'de Beyrut, *Byblos (Gubla)*, *Tyre (Surri)*, Kıbrıs ve Girit'ten gelen gemiler, taşıdıkları kargoları Ugarit limanına boşaltmaktaydılar. Ugarit aynı zamanda kıyıda başlayarak, Amik Ovası'nı kat eden ve Halpa kentine ulaşan bir kervan yolunun da denetimini elinde bulunduruyordu. Bu yol Emar ve Karkamış rotası ile birleştikten sonra Fırat Nehri boyunca devam ediyor ve Habur Bölgesi'nden önce Babil'e; oradan da kuzeye ve doğuya, Assur ve Elam'a kadar uzanıyordu.²⁶ Ayrıca Mısır ile de hem gıda hem de günlük eşyalar üzerinden yapılan ticaret de önemliydi. Mısır ile yapılan ticaretin büyük bölümünü tahıl alışverişi oluşturuyordu.²⁷

Ugarit aynı zamanda Hitit kralının resmi memurlarının Suriye tahıllarını ve diğer besinleri satın aldıkları en önemli ticaret merkezidi. Mısır, Filistin ve diğer bölgelerden toplanan tahıllar kıyıyı izleyen deniz güzergâhı boyunca Ugarit'e taşınır, buradan Hitit limanı Ura'ya gönderilir ve oradan da Hattuşa'ya iletilirdi. Ugarit'in bu dönemde ticarete oynadığı bilinen en belirgin ve önemli rol, Suriye'den Hitit sarayına taşınan tahıl ürünlerinin deposu olmasıydı.²⁸

Ugarit'in bu sosyo-ekonomik yapısı ve Doğu Akdeniz dünyasına yayılan nüfuzu, iletişim halinde bulunduğu toplumların birbirleriyle olan kültür

²⁵ Klengel 2006: 372; Drower 1968: 4; Taş 2007: 13-14; Kuhrt 2009: 396.

²⁶ Malbran-Labat 2000: 195.

²⁷ Taş 2007: 14.

²⁸ Taş 2007: 15; Kuhrt 2009: 396.

etkileşimlerine de büyük katkıda bulunmuştur. Ugarit merkezli olan ve Doğu Akdeniz'e yayılan deniz ticareti, Ege'de Kıta Yunanistan'a (Hellas) ve adalara yayılan Miken ve Minos kültürlerinde, Kıbrıs'ta ve Mısır'da, Anadolu'nun güney kıyılarında ve İç Anadolu'da Hitit kültürü üzerinde yoğun bir Levant etkisi bırakmıştır. Burada ticaret, kültür etkileşiminin en önemli aktarıcısı olarak karşımıza çıkar. Levant kültürünün Akdeniz dünyasına yayılmasını sağlayan bir merkez olarak Ugarit, aynı zamanda Akdeniz'deki diğer kültürlerden etkilenmiştir. Ugarit'teki Ege kökenli Miken ve Minos buluntuları, Mısır kökenli arkeolojik malzemeler, kültür etkileşiminin tek taraflı olmadığını ortaya koyar.²⁹ Bütün bu bilgiler ışığında, Ugarit'in sosyo-ekonomik yapısının ve bu yapının Akdeniz dünyasındaki yansımalarının yalnızca ekonomik bir yönü olmadığını; özellikle ticari faaliyetlerin, hem Ugarit'in hem de diğer ülkelerin kültürel yapılanmasını bizzat belirleyen etmenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonra ayrıntısıyla değineceğimiz (bkz: Bölüm VI ve VIIc) ticari faaliyetlerden, Ugarit'in ve genel olarak Levant kıyılarının etnik yapısına gelecek olursak; bu konuda kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak Hatti, Kıbrıs, Minos ve Miken'den gelen tüccar nüfusunu bir kenara bıraktığımızda, Ugarit'in geniş arşivlerinde yer alan özel adlara bakılarak nüfusun çoğunun *Kenanlılar*, (batı Sami kökenliler) ve *Hurriler*'den oluştuğu anlaşılmıştır.³⁰

Hurriler Ugarit ülkesine büyük ihtimalle 16. yüzyıldaki Mitanni istilası ile giriş yapmış ve burada ciddi bir popülasyon haline gelmişlerdi.³¹ Hurri varlığının en önemli kanıtı, daha önce de bahsettiğimiz gibi arşivlerde çok sayıda bulunan Hurrice

²⁹ Astour 1973: 17 vd; Kuhrt 2009: 396.

³⁰ Kuhrt 2009: 397.

³¹ Kinal 1963: 3; Astour 1981: 9

ivi yazılı tablet ve bu tabletlerde yer alan kültürel, dinsel öğelerdir. Yazılı metinlerde kültürü ve mitolojisi bu denli çokça bahsedilmiş Hurri toplumu, muhtemelen Ugarit'te ciddi bir nüfusa sahipti. Ras şamra'da bulunan ve *Hurri Tapınağı* olarak anılan bir tapınak da, bu dönemdeki Hurri nüfusunun ciddiyetini vurgular niteliktedir.³²

Arşivlerde bulunan metinlerde kullanılan dilleri göz önünde bulundurarak, yerel halkın Hurrice ve daha yoğun olmak üzere Batı Sami dilinin yerel formlarından birinde konuştuğı tahmin edilebilir. Bu dile genel olarak Ugaritçe denilmiştir ve aslen Batı Sami dillerinin bir formudur. İbranice, Aramice ve Akkadca ile akrabadır.

15. ve 12. yüzyıllar arasında Ugarit nüfusunun ne kadar olduğunu belirlemek çok zor olsa da, yine de bir sayı tahmin edilebilmiştir. Asker, tüccar ve ifti sayılarının verildiğı belgelerden yola çıkararak, 13. yüzyılda Ugarit ülkesinin nüfusu 30.000 ile 50.000 kişi, kentin nüfusu ise 7.000 ile 10.000 kişi arasında tahmin edilmiştir.³³

³² Singer 1999: 609; Yon 2004: 49.

³³ Schniedewind – Hunt 2007: 8.

BÖLÜM III

İLK TUNÇ VE ORTA TUNÇ ÇAĞI'NDA UGARİT

(M.Ö. 3200-1500)

Üçüncü ve İkinci bin yılda Ugarit'in yazılı ve yazılı olmayan tarihini dolaylı olarak burada yapılmış kazılardan ve *Ebla (Tell Mardih)*, *Mari (Tell Hariri)* ve *Amarna* kaynaklı mektuplardan ve başka türden metinlerden öğrenebiliyoruz. Ugarit kentinin 2. binyılın ikinci yarısındaki gelişmiş ve güçlü yapısının birden bire oluşamayacağını var sayarak, bu güçlü kent yapısının ve kültürünün ne kadar eskiye gittiğini öğrenmek açısından, 3. binyıla ve 2. binyılın ilk yarısına ilişkin bulguları da değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirme, Ugarit'in Hitit İmparatorluğu ile olan ilişkileri açısından da önemlidir. Zira Eski Tunç Çağı'ndan itibaren gelişmeye başlayan Ugarit kenti ve krallığı, I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerinden itibaren Kuzey Suriye'ye büyük ilgi gösteren Hatti kralları için zamanla bir hedef haline gelmiştir.

Daha önce, Ras Şamra'nın Neolitik Çağ'dan itibaren iskân gördüğünü ve burada kendine özgü bir Levant neolitliğinin ve kalkolitliğinin var olduğunu söylemiştik. Neolitik çağdan itibaren iskân gören ve Kalkolitik çağda gelişmiş bir kültür oluşturan Ras Şamra'da, üçüncü binyıl buluntuları ve yapıları da ortaya çıkarılmıştır.³⁴ Kentte yapılan kazı çalışmaları yaklaşık 2000 yılına dek süren kesintisiz bir yerleşimin varlığını göstermiştir. İlk Tunç Çağı tabakasında (III A)

³⁴ Yon 2004: 19, 25, 34.

gelişmiş bir tunç endüstrisi mevcuttur. Ayrıca kentte bulunan ve farklı bölgelerden geldikleri saptanan diğer süs eşyaları ve mücevherler, Ras Şamra'nın bu çağda diğer Doğu Akdeniz kentleriyle ticari bir ilişki içinde olabileceğini düşündürür.

Bu dönemde Doğu Akdeniz kıyısındaki diğer İlk Tunç Çağı kentleriyle kıyaslandığında hatırı sayılır büyüklükte olan Ras Şamra yaklaşık 2100-2000 yılları arasında terk edilmiş ve yüzyıl boyunca tekrar yerleşim görmemiştir.³⁵ 3. binyıldaki yazılı kaynaklara gelince, Ras Şamra buluntuları kent sakinlerinin Doğu Akdeniz bölgesindeki diğer bölgelerle ilişki içinde olduğunu düşündürse de, Ugarit kenti 3. binyıl metinlerinde açıkça görülmez.

Ancak Ebla kentinde bulunmuş ve 3. binyıla tarihlenen çivi yazılı Akkadca tabletlerde, Ugarit ismiyle ilişkilendirilebilecek bulgular ortaya çıkmıştır. Bu çağda, Ugarit'e ilişkin Ebla'dan edindiğimiz bilgi yalnızca iki satırla, hatta yalnızca iki sözcükle sınırlıdır. Arşivlerde bulunan ve yer isimleri listesi olduğu anlaşılan bir metinde geçen “*U-ga-ra-at, Ugarat*” ismi Ugarit ile ilişkilendirilmiş, fakat bu ismin Ras Şamra'daki Ugarit kenti olup olmadığı anlaşılamamıştır.

Aynı şekilde ekonomiyle ilgili olduğu anlaşılan bir tablette geçen “*U-ga-ra-at-um, Ugaratum*” isminin de Ugarit kentine gönderme yapıp yapmadığı henüz kesinleşmiş bir konu değildir.³⁶ Ancak eğer metinler bu isimle Ugarit kentini kastediyorsa, Ugarit'in bu çağda da Doğu Akdeniz'de bilinen bir kent olduğunu ve Ugarit isminin 3. binyıla dek giden çok eski bir isim olduğunu varsayabiliriz. Ebla, Doğu Akdeniz'de bilinen en eski büyük güçtü, dolayısıyla Ugarit'in Ebla tarafından

³⁵ Yon 1997: 258; 2004: 26.

³⁶ Arhici 1987: 185; Klengel 1992: 30; Singer 1999: 608, 609.

kayda geçirilmiş olması, Ugarit'in İlk Tunç Çağı'ndaki önemini vurgulamak açısından önemli olabilir.³⁷

Öte yandan, bu devre ilişkin başka bir ipucu da Akkad buluntularından gelmektedir. Ras Şamra kazılarında İlk Tunç Çağı'nın sonlarına tarihlenen tabakada Akkad devrine ait bir silindir mühür bulunmuştur.³⁸ “*Sedir Ormanları*”na ve “*Gümüş Dağlar*”a kadar gittiğini ve “*güneşin battığı denize kadar bütün ülkeleri zapt ettiğini*” söyleyen Akkadlı Sargon, pekâlâ Ras Şamra'ya da ulaşmış olabilir.³⁹

A. Amurru Çağı'nda Ugarit ve Ugarit Kral Listesi (2000-1700)

M.Ö. 2000 ile 1800 yılları arasında görülen, Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'ya yapılan yoğun göçler ve akınlar şeklinde gelişen dönem, çoğu kaynakta Amurru Çağı olarak tanımlanır.⁴⁰ Fırat'ın batısından ve Suriye'nin içlerinden, hatta Doğu Akdeniz'in dağlık bölgelerinden dağılan Amurru kabileleri, söz konusu tarihler arasında çeşitli yerleşimleri iskan etmiş, güçlü ve etkili bir popülasyon olarak öne çıkmıştır. Ugarit kenti hakkındaki bilgilerimizin bir kısmı da bu döneme dek gider.

Daha önce, yaklaşık 2100 yılına yakın bir tarihte terkedilmiş olan Ras Şamra yerleşimi 2. binyılın hemen başlarında tekrar iskân edilmiştir ve bu yerleşimcilerin genellikle Amurru kabileleri oldukları düşünülmüştür. Ancak bunu kesinleştirmek için elimizde yeterli kaynak yoktur. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bu yeni yerleşimde

³⁷ Astour 1981: 4.

³⁸ Schaeffer 1963: 212.

³⁹ Hirsch 1963: 38, 39.

⁴⁰ Vidal 2006: 170,171; Singer 1999: 609.

sadece birkaç mezar bulunmuştur. Mezarlarda kabile reisi oldukları varsayılan kişilerin değerli eşyalar, turkuaz taşından mücevherler ve bronz eşyalarla birlikte gömüldükleri keşfedilmiştir. Ancak, bu mezarların tarihlendikleri erken Orta Tunç evresine dair herhangi bir mimari yapı yoktur.⁴¹ Bu mezarların hemen sonrasına ait tabakada ise (IIa ve b tabakaları) görece gelişkin bir kent yapısı vardır. Önceki bölümde zikrettiğimiz Hurri tapınağı, genelde bu çağa tarihlenir.⁴² Fakat bütün bu arkeolojik bulgulara rağmen, Ras Şamra bize bu çağa ait yazılı bir kaynak sağlamaz.

Bunun yanında 1961’de keşfedilen bir tablet bu suskunluğu bozar niteliktedir. Ugarit kazılarında bulunan ve burada bulunan ilk kral listesi olan RS 24. 257 numaralı bu metin, Ugarit’in bu çağda yaşamış olası krallarına dair bulunan ilk kaynaktır.⁴³ Son Tunç Çağı’nda yazıldığı tahmin edilen ve Hurri Tapınağı’nda bulunan bu ilk kral listesi, Ugarit’in ilk kralı olarak “*Yaqaru*” ismini verir. Yaqaru’dan başlayarak Ugarit arşivlerinde kendisine ve faaliyetlerine dair ayrıntılı bilgi edindiğimiz ilk kral olan I. Ammiştamru’ya kadar dört kral ismi veren bu belgenin incelenmesi sonucunda, Yaqaru’nun Ugarit’te hüküm sürmüş ve ismini bildiğimiz ilk gerçek tarihi kişilik olduğu büyük oranda anlaşılmıştır. Vidal, Yaqaru’dan sonra şu üç kralı da, Ugarit’in Son Tunç Çağı kralları arasında sayar: *I. Ibiranu, I. Niqmaddu ve I. Niqmepa*.⁴⁴

⁴¹ Courtois 1979: 1151, 1152; Yon 2004: 26.

⁴² Singer 1999: 609; Courtois 1979: 1195, 1196.

⁴³ RS 24. 257 = KTU 1.113; Vidal 2006: 169. Ayrıca Ugarit’te Yaqaru’ya ait bir mühür de bulunmuştur. Bkz: PRU III: XLIf; Vidal 2006: 170.

⁴⁴ Vidal 2006: 173. Bu ilk kral listesinden başka Ugarit arşivlerinde dört ayrı kral listesi daha bulunmuştur: RS 88.2012, 94.2518, 94.2528 ve RS 94.2501. RS 24.257’nin aksine Ugarit dilinde değil, Akkadca yazılmış bu dört tabletin üçü, ilk kral listesi ile bağdaşmaktadır. Fakat RS 94.2501 bu birliğe uymaz. Ugarit’in ilk kralı olarak Yaqaru yerine *Ugaranu* isimli bir kralı gösteren metnin, Hitit İmparatorluğu’nun Ugarit tahtında yaptığı değişiklikler sırasında çıkan spekülasyonlardan ibaret olduğu önerilmiştir. Bkz: Vidal 2006: 172; ayrıca Kitchen 1977.

Bunun yanında Orta Tunç çağına tarihlenen diğer birkaç belgede başka Ugarit krallarından da bahsedilir. Alalah'ta (Tell Açana) bulunan bir tablet, Alalah sarayına yün getirdiği söylenen “*Buruqu, Puruqu*” adında bir adamdan bahseder. Belgede Buruqu için “*Ugaritli adam*” tabiri kullanılmıştır. Ancak bu tabir, bu kişinin bir yönetici veya kral olup olmadığı hakkında bir fikir edinmek için yeterli değildir.⁴⁵

Orta Tunç Çağı'na tarihlenmiş olan bu belgede Ugaritli Buruqu'nun yetkisi ve niteliği belirtilmemiş olsa da, Ugarit kentinin bu çağda komşu kentler ve ülkelerle özellikle ticarete yoğunlaşan çeşitli ilişkiler kurduğunu gösterir. Nitekim arkeolojik veriler de, bu çağda Ugarit'in gelişkin ve önemli bir liman kenti olduğunu göstermiştir.⁴⁶ Ugarit ile ilgili bir başka belge de, Halep kralı Hammurabi'nin Mari kralı Zimri Lim'e gönderdiği ve Ugarit kralından bahsettiği mektuptur. Bu mektupta Hammurabi, “*Ugarit kralı'nın Mari kralının sarayını ziyaret etmek istediğinden*” bahseder. Ancak bu kralın ismini zikretmez.⁴⁷ Bu belge sayesinde, Mari kralı Zimri-Lim'in hüküm sürdüğü zamanda (1775-1761) bir Ugarit kralından bahsedebileceğimizi görüyoruz.

Olasılıkla Ugarit'e gelen ilk Amurrulu yerleşimcilerin soyundan gelen bu kral, anlaşıldığı kadarıyla Mari ve Alalah'taki krallıklar ile bir tür ilişki içindeydi ve bu büyük ihtimalle daha çok ticari bir ilişkiydi. Öyle ki, arkeolojik bulgular 1800'lü yıllarda Doğu Akdeniz'le Girit ve Kıbrıs arasındaki ticaretin hızla büyüdüğünü ve Ugarit'in de büyüyen ticari ağda öneminin gittikçe arttığını göstermiştir. Ras Şamra yerleşimindeki kentsel yapılanma ve ekonomik boyut hızla gelişmiş ve Ugarit yerel bir krallık olmasıyla birlikte Levant kıyısında önemli bir liman kenti haline gelmiştir.

⁴⁵ AT 358; Wiseman 1954: 27.

⁴⁶ Klengel 1992: 42, 43.

⁴⁷ Klengel 1992: 59.

Yaklaşık olarak 1650 ile 1600 yılları arasına tarihlenen Yaqaru hâkimiyeti, varlığından neredeyse emin olduğumuz ilk Ugarit kralıdır. Ancak Ugarit arşivlerindeki Ugaritçe ve diğer dillerdeki metinlerde, I. Ammištamru'dan önceki kralların dönemlerine dair tarihi bilgi veren herhangi bir bulgu yoktur. 1600'e yakın bir tarihte hüküm süren Yaqaru'dan önce, Doğu Akdeniz'deki yazılı kaynakların 1650 ile 1600 yılları arasında susması, burada yaşanmış olabilecek bir yıkımdan kaynaklanıyor olabilir.⁴⁸

Nitekim bu yıkım, I. Hattušili ve I. Muršili'nin Kuzey Suriye'deki Amurru merkezlerine yaptığı seferlerle ilişkilendirilmiştir.⁴⁹ Yamhad Kralığı'na, Halep'e ve Alalah'a yapılan bu seferlerin; Kuzey Suriye'nin ve özellikle Hurri istilasının Hatti üzerindeki politik etkisini ve buradan gelecek olan tehlikeyi bastırmak, ayrıca buradaki doğal kaynaklara ve ticaret yollarına hâkim olmak amacıyla yapıldığını biliyoruz. Ugarit kentinin de bu dönemde Levant'taki politik ve ticari gücünün arttığını göz önünde bulundurursak, bu yıkımların ve işgallerin Ugarit kentine de uğradığını düşünmek yanlış olmaz.⁵⁰ Ugarit arşivlerinde veya diğer arşivlerde I. Hattušili ve I. Muršili fetihlerinin bu kente de uğradığını gösteren herhangi bir belge olmasa da, muhtemelen Ugarit'teki söz konusu suskunluk da bu dönemde yaşanan işgallerden kaynaklanmıştır.

Jordi Vidal, Ugarit'in Son Tunç Çağı'nda 1200'lere dek haklarında ayrıntılı bilgi sahibi olduğumuz kralların bağlı olduğu hanedanının, Yaqaru ile başlatılması

⁴⁸ Courtois 1979: 1143; Vidal 2006: 172; Yon 1997: 258; Schaeffer 1948: 13, 28.

⁴⁹ Vidal 2009: 172.

⁵⁰ Arkeolojik kazılar, Yaqaru döneminde veya hemen öncesinde Ugarit'te yangın izleri olduğunu göstermiştir. Bu yangının da Alalah'ın V. Tabakasını yakıp yıkan Hitit istilasıyla aynı zamanda olabileceği düşünülmüştür. Bkz. Wooley 1953: 95, not 14. ve Kinal 1963: 3.

gerektiğini söylemiştir.⁵¹ Yaqaru muhtemelen Levant'taki Hitit işgallerinin durulduğu çağda Ugarit'te bir hanedan kurmuştu ve bu hanedan Ugarit'in Demir Devri öncesindeki yıkımına dek devam etti.

Yukarıda bahsettiğimiz bu kral listeleriyle ilgili diğer bir husus da, Ugarit krallarının Amurrulu kökenleriyle ilgidir. Kral listelerinde ismi geçen ve ayrıca Halep, Mari ve Alalah'ta hüküm sürmüş en eski kralların isimlerinin birbirleriyle benzeşen tipik Amurru isimleri olması, bu kentlerin toplumlarının (veya en azından kraliyet ailelerinin) büyük oranda Amurru kabilelerinden oluştuğunu gösterebilir.⁵² Hanedanların kendilerini eski Amurru krallarına bağlamaları ve kendilerini Amurru soyundan kabul etmeleri bu görüşü destekler niteliktedir.⁵³

Örneğin Ugarit'te bulunmuş birkaç tablette ismi geçen ve efsanevi bir Amurru kralı olduğu anlaşılan *Ditanu*. “*Kirta miti*” olarak anılan bir metinde Ditanu, Ugarit krallarının efsanevi atası ve krallığın kurucusu olarak gösterilir. Efsaneye göre Ditanu, tanrı *El* tarafından kutsanmış ve kendisine krallık bahşedilmiştir. Ditanu'nun isminin ve hikâyesinin geçtiği diğer metinlerde, bu antik kralın yine Ditanu isimli bir klanına mensup olduğu söylenir.⁵⁴ Ayrıca Ugarit'te *Ditanu Tapınağı* için yazılmış bir ritüel uygulaması bulunmuştur.⁵⁵ Bir kralın - III. Niqmaddu olduğu düşünülmektedir - cenaze töreni için hazırlanmış seremoni metni de, yine bu kralın soyunu Kral Ditanu'ya dayandırır.⁵⁶

⁵¹ Vidal 2006: 173, 174.

⁵² Halep, Alalah, Mari gibi krallıkların hanedanlarında *Hammurabi/Ammurapi*, *Niqmepa*, *Niqmaddu*, *Ibiranu* gibi isimler bolca görülür. Bkz. Klengel 1992.

⁵³ Klengel 1992: 43, Vidal 2006: 169, 170.

⁵⁴ RS 3.343 = KTU 1.15; Singer 1999: 613.

⁵⁵ RS 24.248 = KTU 1.104; Pardee 2000: 565.

⁵⁶ RS 34.126 = KTU 1.161; Pardee 2000: 565, 566.

Ugarit kökenli epiklerin yanında Ditanu, antik bir Amurru efsanesi olarak karşımıza çıkar. 3. ve 2. binyıla tarihlenen metinlerde Ditanu, *Didanu*, *Tidanu*, ve *Tidnu* gibi farklı şekillerle görülür. Babilli Hammurabi'nin hanedanı soyunu bu krala bağlar. Ayrıca Ditanu Assur kral listelerinde de Amurru kabilelerinin eski bir atasıdır.⁵⁷ Görünen o ki, M.Ö. 2000 civarına tarihlenen Mezopotamya ve Doğu Akdeniz'deki Amurru yayılımı, söz konusu kentlerde bu kabilelerin krallıklar kurmasıyla sonuçlanmıştı ve bu krallıklar, kendi soylarını efsanevi Amurru kralı Ditanu'ya bağlıyorlardı.

B. Orta Mısır Döneminde Mısır ve Doğu Akdeniz İlişkileri (1900-1650)

Ugarit'in Mısır Krallığı'yla ilişkileri, Mısır'ın Orta Krallık Dönemi'nde başlar. Mısır Krallığı 12. Hanedanlık döneminde, III. Ur Hanedanı'nın yıkılışından (yaklaşık 2000) bir süre sonra, Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye'yle ilgilenmeye ve buradaki kent devletlerinde görünmeye başlamıştı.⁵⁸ Bu döneme ait Mısır kayıtlarında buradaki kent isimlerinin adı geçmez. Lakin Levant kentlerinde bulunan Mısır kökenli arkeolojik malzemeler bu dönemdeki Mısır-Doğu Akdeniz ilişkileri hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır.

Qatna'daki (*Tell Mişrife*) *Ninegal Tapınağı*'nda Orta Mısır krallarından II. Amenemhet'in (1929-1895) kızı *Ita*'ya ait bir sfenks bulunmuştur. Ayrıca III. Amenemhet'e ait olduğu anlaşılan bir yazıt da, Halep yakınlarındaki *Neyreb*'ten

⁵⁷ Vidal 2006: 169.

⁵⁸ Astour 1981: 6.

çıkarılmıştır.⁵⁹ Ugarit'teki buluntular ise yine III. Amenemhet ve II. Sesostri (veya Senusret) dönemlerine aittir. Ras Şamra'daki eski *Dagan Tapınağı*'nda III. Amenemhet'e ait bir sfenks ve iki adet büst bulunmuştur. Bunların birincisinde II. Sesostri'in vezirlerinden biri, annesi ve kız kardeşiyle birlikte resmedilir. İkincisi ise 12. Hanedanlık kraliçelerinden birine ait olan bir büsttür.⁶⁰

Ward, bu bulguların Mısır krallarının Levant'taki yerel tanrılara sundukları saygının ve kardeşliğin bir göstergesi olarak yorumlanabileceğini söyler.⁶¹ Ward'un da belirttiği gibi, bu bulguları iki bölge arasında politik veya askeri bir ilişkiyle yorumlamak zorunda değiliz. Mısır bulgularının çıkarıldığı bu kentler, 2. binyıl Doğu Akdeniz coğrafyası için önemsiz kentler değildi. Ugarit, büyük olasılıkla daha bu çağda bile büyük bir ticaret merkeziydi. Dolayısıyla Kadeş, Halep ve Ugarit Mısır için de önemli kentlerdi. Mısır'ın, ticaret yollarının güvenliğini ve kontrolünü sağlamak, ayrıca önemli ticari ihtiyaçlarını karşılamak adına bu kentlerle ticari ilişkiler kurmuş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Orta Krallık zamanında Levant kentlerinde bulunmuş Mısır kökenli bulgular maalesef bunlarla sınırlıdır. Ancak bu küçük bulgulardan bile bir takım önermeler çıkarabiliriz. Tapınaklara bırakılmış bu eşyalar, muhtemelen Mısır'ın yerel tanrılara ve krallara sunduğu hediyelerdi. Böylece Mısır Krallığı, Levant (Mısır dilinde *Retjenu*, *Retenu*) ve Akdeniz ticareti için çok büyük önem arz eden bu kentlerle ilişkilerini geliştiriyor ve uluslararası ticaret politikaları için olumlu adımlar atmış oluyordu.

⁵⁹ Ward 1961: 132, 133; Astour 1981: 6.

⁶⁰ Schaeffer 1933: Lev. XV; 1939: 21.

⁶¹ Ward 1961: 132, 133.

Mısır'ın Orta Krallık devri, Mezopotamya'da Babil Kralı Hammurabi'den önceki "ikinci ara devir" de denilen İsin-Larsa Çağı'na rastlar. Bu dönemde Mezopotamya'da ve Suriye'de her kent, görece bağımsız kentler olduğundan yerel krallar arasında sürekli çekişmeler bulunuyordu. Dolayısıyla uzun yollar kat eden ticaret kervanları dışında uzak ülkelere askeri seferler yapılamıyor ve güçlü siyasi bağlantılar kurulmuyordu. Bu yüzden Mısır'ın Orta Krallık kayıtlarında Levant kentlerinden ve uzaktaki Babil, Mari gibi krallıklardan bahsedilmemiştir. Böylece bu çağda Mısır ve Doğu Akdeniz arasındaki ilişki, büyük ihtimalle ticari boyutundan başka bir boyuta taşınmamıştır.⁶²

C. Ugarit, Yamhad, Mari ve Mitanni (1800-1600)

Amurru Çağı'nda, M.Ö. 18. yüzyılda, Kuzey Suriye'de hâkim güç Yamhad Krallığı'ydı. Ebla kentinin siyasi nüfuzu azalırken, bu bölgedeki en etkili kent Yamhad Krallığı'nın başkenti Halep olmuştur. Bu dönemde Ugarit büyük olasılıkla Yamhad krallığının hâkimiyeti altındaydı.⁶³ Yamhad Krallığı güneyindeki Emar ve kuzeyindeki Karkamış'a da hâkimdi. Kıyı şeridinden Fırat'a ve Mari'ye kadar uzanan Yamhad ülkesi, güneyde Qatna, kuzeyde Hatti ve batıda Mari ülkesiyle komşuydu.⁶⁴

Bu döneme ilişkin Ugarit hakkındaki yazılı metinler, Yamhad Krallığı'nın müttefiki olan Mari kentinin arşivlerinden gelmektedir. Ugarit'ten bahseden Mari kaynaklı ilk belge, Mari kralı Zimri-Lim'in (1775-1761) Ugarit'e yaptığı bir

⁶² Kinal 1963: 2.

⁶³ Klengel 1997: 365.

⁶⁴ Klengel 1992: 61.

yolculuktan bahseden metindir. Bu metine göre Zimri-Lim bu yolculuğunda; Habur ve Balih nehirlerini geçtikten sonra Fırat üzerinden giderek Halep kentini ziyaret etmiş, burada kayın babası olan Halep kralı Yarim-Lim (1780-1764) ile buluşup, *Muzunnum*, *Layaşum*, *Hazaar* ve *Mahraša* kentleri üzerinden Ugarit’e geçmiştir.⁶⁵ Öyle görünüyor ki Mari kralı için Ugarit’in ve Doğu Akdeniz sahillerinin önemi büyüktü. Mari kralının Ugarit’i ziyaret etmesi, hem bu krallığın Ugarit üzerindeki siyasi nüfuzuna, hem de iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmişliğine işaret eder. Nitekim Mari arşivlerinde bulunmuş başka bir metinde, Ugarit’te yapılmış bir altın alımından bahsedilir. Metinde bu alışverişin altından ve *lapiş-lazuli* taşından yapılacak ve Halep kraliçesine hediye edilecek bir mühür için yapıldığı söylenir.⁶⁶

Diğer bir belge de, lapiş-lazuli ve altından yapılmış yüzük ve silindir mühür satışından bahseder.⁶⁷ Bu metinler, Mari ile Ugarit arasındaki ticari bağlantıların bu devirde var olduğunu destekler. Metinlerdeki anlatılar ve arkeolojik bulgular birlikte düşünüldüğünde, Mari ile Ugarit arasında ticari bir ağ olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ugarit’in Yamhad ve Mari ile bağlantılarını gösteren bir başka belge de, daha önce de bahsettiğimiz; Halep kralı Hammurabi (1765-?)’nin Mari kralı Zimri-Lim’e gönderdiği mektuptur. Hammurabi, Zimri-Lim’e Ugarit kralıyla yazıştığını ve onun Zimri-Lim’in evini (Mari sarayını) görmek istediğini söyler:

⁶⁵ Villard 1986: 395.

⁶⁶ ARMT 25.340: 16, 17; Villard 1986: 406.

⁶⁷ ARMT 25.48: 3-5; Villard 1986: 406.

*“Ugaritli adam bana şöyle yazdı: ‘bana Zimri-Lim’in evini göster. Onu mutlaka görmek istiyorum’. Ve şimdi, ben sana onun kölesini (elçisini?) gönderiyorum.”*⁶⁸

Bu mektuptan anlağımız kadarıyla Halep kralı Hammurabi ile Ugarit kralı arasında süregelen bir ilişki vardı. Yamhad’ın bu dönemde geniş bir etki alanına sahip olduğunu düşünerek olursak, Hammurabi döneminde de Ugarit’in Halep’e bağlı bir kent olduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim Albright da, Ugarit’in Hammurabi’nin vassalı olduğunu ve bu ilişkinin Yamhad’ın Kuzey Suriye’deki diğer kent devletleriyle kurduğu ilişkilerden yalnızca biri olduğunu yazmıştır.⁶⁹ Bunun yanında, Ugarit kralının Mari sarayını görmek istediğini söylemesi, Mari’nin Ugarit tarafından iyi bilinen bir kent olduğunu ve Ugarit kralının Mari ile iyi ilişkiler kurmak istediğini gösterir. Suriye’de bulunmuş ve bu döneme tarihlenen başka metinlerden, Ugarit’in yanında Qatna ve Emar krallarının bazen Yamhad aracılığıyla, bazen de kendi başlarına kurdukları Mari bağlantıları olduğunu biliyoruz. Kentlerin bu bağlantılar için Yamhad’ı aracı etmesi, Yarim-Lim ve Hammurabi döneminde Yamhad’ın kıyı şeridinden batıya uzanan ticaret yollarının hâkimi olmasıyla alakalıdır.⁷⁰

Sonuç olarak hem Yamhad ve Qatna Krallığı, ayrıca Ugarit ve Emar gibi küçük kent devletleri, Mari ile iyi ilişkiler yürütmek için çaba sarf ediyorlardı. Bu durum da, Mari Krallığı’nın Zimri-Lim dönemindeki gücünü ve Doğu Akdeniz için önemini görmemiz açısından önemlidir. Zira Doğu Akdeniz liman kentleriyle

⁶⁸ Astour 1981: 7.

⁶⁹ Albright 1940: II, 26.

⁷⁰ Kuhrt 2009: 130.

başlayan ticaret yolları, Suriye üzerinden Mari'ye bağlanıyor, oradan Mezopotamya'ya ulaşıyor ve Elam ülkesine kadar uzanıyordu. Mari de bu yolun batıdaki hâkimiydi.⁷¹ Bu sebeple Kuzey Suriye ve Levant kentlerinin Yamhad ve Mari ile iyi ilişkiler kurması ve söz konusu kervan yollarında ticaretin aksamaması önemliydi.

Ugarit'in Mari ve Yamhad ile ilişkilerini öğrendiğimiz dönemden sonra Yakındoğu'da Mitanni Dönemi başlar. 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz'in siyasi görünümü hızla değişmiştir. Ugarit kenti bu dönemde iki yeni büyük komşuya sahip olmuştu. Kuzeyde Hitit Devleti ve kuzeybatıda Mitanni/Hanigalbat Devleti.⁷² Hitit Devleti'nin I. Hattuşili ve I. Murşili'nin seferleriyle Kuzey Suriye kentlerinin kuvvetini kırmasından hemen sonra, 16. yüzyılda büyük oranda Hurri nüfusundan oluşan Mitanni Devleti, büyüyen bir güç haline gelmişti. Kuzey Suriye'yi ve Anadolu'nun güney kesimini kapsayan bu Mitanni Devleti, henüz yeri tespit edilememiş olan *Waššukanni* kentinden yönetiliyordu. Mitanni hâkimiyeti kısa zamanda Kuzey Suriye'nin büyük bir bölümünü kapsayacak kadar büyümüştü.⁷³

Bu iki büyük yeni gücün yanında, Doğu Akdeniz ve Suriye'de bir Mısır ilerleyişi de söz konusudur. Mısır'ı Hyksos istilasından kurtaran ve 18. Hanedanlığın ilk kralı olan Ahmose'nin halefleri, kuzeyden gelecek tehditleri önlemek amacıyla Suriye-Filistin kıyı şeridini kontrol altına almak için seferler düzenlemişlerdir.⁷⁴ Bu sebeple Mısır, Mitanni'yi de büyük bir tehdit olarak görüyordu. Öyle ki, Mitanni

⁷¹ Klengel 1992: 69.

⁷² Astour 1981: 8.

⁷³ Singer 1999: 619; Astour 1981: 8, 9.

⁷⁴ Spalinger 1983: 94; Singer 1999: 619; Kinal 1963: 3, 4.

kralı Šauštatar ile çağdaş olan Mısır kralı III. Tuthmosis (1502-1448), kraliçe Haçepsut'un ölümünden sonra Suriye'ye onlarca sefer yapmış ve bir yazıtında “*Mitanni ülkeleri ben büyük kralın korkusundan titriyorlar.*” demiştir.⁷⁵

III. Tutmosis'ten önce seleflerinden I. Tutmosis, 1520 civarında “*Mitanni diye bilinen ülke*” üzerine bir sefer düzenlemiş, Fırat Nehri'ne kadar ilerlemiş fakat Nuhašše'nin güneybatısında yer alan *Nii* ülkesinden geri dönmek zorunda kalmıştır.⁷⁶ Tutmosis'in bu seferinden sonra Mitanni ve Mısır bir antlaşmaya varmış ve Suriye'deki Kadeš kentini iki ülkenin sınırı olarak belirlemişlerdi.⁷⁷ Mısır ile varılan bu antlaşmadan sonra Mitanni ilerleyişi Kuzey Suriye boyunca devam etmiştir. Nitekim saltanatı 15. yüzyıla tarihlenen Alalah kralı İdrimi, Alalah'ta bulunan bir heykeli üzerindeki kitabesinde, Mitanni kralı Barratarna'nın Halep'i zapt ettiğini anlatır.⁷⁸ Mitanni'nin Kuzey Suriye'deki bu ilerleyişi, M.Ö. 2. binyıldan beri güçlü bir krallık olduğunu bildiğimiz Yamhad'ı neredeyse dağıtmıştır. Halep'in zapt edilmesinden sonra Alalah kralı İdrimi de Mitanni kralına boyun eğmişti. Mitanni'nin bu istilasıyla birlikte, yazılı metinlerde Yamhad ismi bir daha görülmez. İdrimi ve onun halefleri artık kendilerini “*Alalah kralı*” veya “*Mukiš kralı*” olarak isimlendirmeye başlar. Böylece büyük Yamhad Krallığı, Mukiš ve Nuhašše-Nii ülkelerinin birleşiminden oluşan bir ittifaka dönüşmüştür.⁷⁹

Alalah'ın ele geçirilmesi, Mitanni Devleti'ne Levant kapılarını açmıştı. Suriye'nin içlerine ve Doğu Akdeniz kıyılarına dek devam eden Mitanni ilerleyişiyle

⁷⁵ Bossert 1956: 4.

⁷⁶ Astour 1981: 9.

⁷⁷ Singer 1999: 619.

⁷⁸ Smith 1949: 17.

⁷⁹ Astour 1981: 9. Nuhašše ile Ugarit ülkesi arasında kalan *Nii* ülkesi, çoğu metinde *Nuhašše-Nii* olarak birlikte anılmıştır.

birlikte, Levant kıyılarındaki kent devletlerinde Hurri ve Hint-Avrupa kökenli isimler görülmeye başlanmıştır. Bu durum Ugarit'in Batı Sami kökenli nüfusuyla birlikte kentin en önemli etnik grubunu oluşturan Hurri topluluğunun, Ugarit'e bu dönemde girdiğini düşündürmektedir.⁸⁰

Maalesef, elimizde Ugarit'in bu dönemde Mitanni hâkimiyetine girdiğini gösteren yazılı veya arkeolojik bir belge yoktur.⁸¹ Ancak Ugarit'in bu dönemde Mitanni hâkimiyeti altındaki Alalah ile olan ilişkilerinin devam ettiğini bir mektup sayesinde biliyoruz. Ras Şamra'daki *Baal Tapınağı*'nın avlusunda bulunan bu mektup, Alalah kralı Niqmepa⁸² tarafından Ugarit kralı *İbira(nu)*'ya gönderilmiştir ve suçu hırsızlık olan bir kanun kaçağından bahsetmektedir.⁸³ Eğer Mitanni idaresi altındaki Alalah ile Ugarit krallarının bağlantıları bu dönemde de kopmamışsa, Ugarit'in dolaylı veya doğrudan, söz konusu Mitanni istilasından etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu metin, Ugarit'te bulunan ve bir Ugarit kralı ismi veren en erken metindir. İbiranu ismi, daha önce bahsetmiş olduğumuz Ugarit'te bulunmuş kral listeleriyle de uyumludur. İbiranu, büyük ihtimalle Ugarit hanedanının kurucusu kabul edilmiş olan Yaqaru'nun halefiydi.⁸⁴

Ugarit'teki Mitanni ve Hurri etkisi başka türden metinlere ve arkeolojik malzemeye de yansımıştır. Bu dönemdeki arkeolojik buluntularda Hurri kültür etkisi yoğun bir şekilde gözlenir. Ayrıca Hurri mitlerinden ve efsanelerinden bahseden metinler de çokça bulunmuştur. Sümerce, Akkadca ve Ugaritçe tabletlerde Hurrilerden ve Hurri kültüründen bahseden pasajlar vardır. Akkadca-Hurrice çift dilli

⁸⁰ Kinal 1963: 3; Astour 1981: 9

⁸¹ Ugarit'te bulunan Mitanni kaynaklı tek öge, demir bir baltadır. Schaeffer 1939: Lev. VI.

⁸² Singer, bu kralın İdrimi'nin halefi olduğunu söyler. Bkz: Singer 1999: 620.

⁸³ RS 4.449; Virolleaud 1936: 21.

⁸⁴ Arnaud 1996: 48, not: 6.

tabletler ve sözlükler bulunmuştur. Ayrıca tarihin en eski müzikal kayıtları olan, şarkılardan ve notalardan oluşan Hurrice tabletler, Ugarit'te bulunan Hurrice metinler arasında en ilgi çekici kaynaklardandır.⁸⁵ Bunların yanında, içeriği henüz anlaşılamamış ve Karkamış'tan gönderildiği düşünülen Hurrice bir mektup da bulunmuştur.⁸⁶

Bütün bu bulgular ışığında 2. binyılın ortalarında Yamhad ve Mari ile olan sıkı ilişkilerinin ardından; Ugarit'in, Mitanni'nin Suriye istilalarından etkilendiğini ve Doğu Akdeniz'deki diğer kent devletleriyle birlikte Ugarit'te de bir Hurri nüfusu oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Kuzey Mezopotamya'dan yayılan Hurri ve Mitanni etkisi, Doğu Akdeniz'de ve özellikle Ugarit'te kalıcı bir Hurri nüfusu oluşturmuştur. Siyasi ve kültürel etkinin hangi oranda olduğunu öğrenebileceğimiz yazılı kaynaklarımızın yeterli düzeyde olmamasına rağmen, Hurrice metinlerin artması dolayısıyla bu etkinin en azından kültürel yönünün ciddi boyutlara ulaştığı söylenebilir.

Ugarit'in 2. binyıldan itibaren bir kent devleti olduğunu ve krallar tarafından yönetildiğini anladığımızı daha önce de söylemiştik. Mitanni döneminde de Ugarit krallarının varlığı açıkça görülmektedir. Nitekim Alalah'tan gönderilmiş mektubun, ismini kral listelerinden bildiğimiz İbiranu'ya gönderildiği ve İbiranu'nun selefi Yaqaru'nun Ugarit'in Son Tunç Çağı hanedanının kurucusu olduğu fikri büyük oranda doğrudur. İbiranu'dan sonra Ugarit arşivleri, kralların faaliyetleri ve tarihi olaylar açısından uzun süre susar. Bu uzun ara ise, Ugarit'te Mısır hâkimiyetinin başlaması ile sona erer.

⁸⁵ Singer 1999: 621; ayrıca bkz: Duchesne-Guillemin 1984.

⁸⁶ RS 11.853 = PRU III: 327; Singer 1999. 621.

BÖLÜM IV

UGARİT'TE MİSİR HÂKİMİYETİ

(M.Ö 1420-1340)

Mısır'ın 18. Hanedanlık döneminde Suriye'ye yaptığı seferler, Halep ve Fırat'a kadar ilerlemişti. III. Tutmosis'in Filistin sahilleri boyunca uzanan bölgeyi güvenceye aldığını ve *Nehr el Kebir*'e (*Eleutheros* Nehri) kadar ulaştığını biliyoruz. Tutmsosis zamanında yapılan Suriye seferleri sırasında Asi Nehri (Orontes) üzerindeki Kadeş kenti, Mitanni ile Mısır arasında doğal bir sınır olarak kabul edilmişti.⁸⁷ Fakat Tutmosis zamanında Mısır etkisinin Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz'in kuzey kıyılarına kadar ilerlediğini gösteren bit kanıt yoktur. Ugarit'te çıkarıldığı ve üzerinde III. Tutmosis'e ait bir kartuşun bulunduğu söylenen bir vazo, bu güne dek hiç yayımlanmamıştır ve varlığı şüphelidir.⁸⁸ III. Tutmosis'in analarında Suriye'deki kentlerin ve bölgelerin isimlerini veren listelerde, Kuzey Suriye'nin batı sahillerinde yer alan herhangi bir kente rastlanmamıştır. Ayrıca Tutmosis'in halefi II. Amenofis'in yedinci yılındaki seferlerini anlatan anallarda da, Ugarit olduğu düşünülen bir isme (*A-ku-te*) rastlanmasına rağmen, bu ismin Ugarit'e gönderme yaptığı kabul edilmemiştir.⁸⁹

Michael Astour, Mısır ve Ugarit'in en erken ilişkilerinin ayrıntılarına da değindiği bir makalesinde Ugarit'in Amarna Çağı'na dek, Levant kıyısında doğal bir

⁸⁷ Singer 1999: 622.

⁸⁸ PRU IV: 28; Singer 1999: 622; Astour 1981: 13, not. 53

⁸⁹ Drower 1975: 133; Astour 1981: 13, 14.

tampon bölge olarak kaldığını ve bu çağdan önce Ugarit’te bir Mısır hâkimiyetinin söz konusu olmadığını söyler.⁹⁰ Astour’un bu görüşü, Levant sahillerindeki arkeolojik bulgulara ve gerek Ugarit, gerekse Mısır arşivlerindeki yazılı metinlerle de uyushmaktadır.

Ugarit’in Mısır hâkimiyetine girdiğini gösteren ilk işaretler, Amarna Çağı’nın (1350-1320) hemen öncesine, Mısır kralı III. Amenofis (1417-1379) zamanına aittir. *Nübye*’deki *Karnak* ve *Soleb* tapınaklarında bulunan yer isimleri listesinde, Ugarit olduğu anlaşılan bir isim (*A-ku-ri-ta*) okunmuştur.⁹¹ Ayrıca Ugarit’e bağlı liman kenti Şukşi’de, III. Amenofis’e veya halefi Akhenaten’e (veya Akhenaton) ait olduğu sanılan bir anıt bulunmuştur.⁹² Ugarit’te bulunan Ugarit dilindeki bir tablet de, Ma’haddu limanından Ugarit kralına gönderilmiş olan bir rapor olduğu düşünülen mektuptur ve Ugarit’in III. Amenofis zamanında Mısır hâkimiyeti altında olduğunu kanıtlar niteliktedir. Mektupta açıkça “*Nimmuriya, ezeli ve kutsal kral..*” tabiri yer alır. Bu güçlü saygı ifadesi, muhtemelen Ugarit’in Mısır’a olan bağlılığını belli etmek için kullanılmıştı. *Nimmuriya* ise III. Amenofis’in Horus adı *Nebmaatre*’nin Ugarit diline uyarlanmış halidir.⁹³ Ayrıca Ras Şamra’da bulunan ve kaymak taşından yapılmış beş kabın üstünde III. Amenofis’in kartuşu okunmuş, Amenofis’in ismi bunlardan birinde (RS 17.058) Kraliçe *Tiy* (*Tiye*) ile birlikte yazılmıştır.⁹⁴

Bütün bu bulgular bize, Ugarit’teki Mısır hâkimiyetinin Amarna döneminden hemen önce, III. Amenofis zamanında başladığını ve iki ülke arasında sıkı bir ilişki olduğunu gösterir. Mitanni-Mısır çekişmesinin Suriye’de yarattığı yeni siyasi ve

⁹⁰ Astour 1981: 10-15.

⁹¹ Singer 1999: 622; Astour 1981: 15.

⁹² Astour 1981: 15.

⁹³ PRU II: 18; Astour 1981: 16.

⁹⁴ RS 11.329; RS 11.116; RS 16. 340; RS 17.058; RS. 17.476; Singer 1999: 624

kültürel iklim sonucunda Ugarit, kültürel olarak bu durumdan fazlasıyla etkilenmiş ve Hurri nüfusuyla dolmuştu. Bu çekişmenin bir antlaşmayla durulmasından sonra Ugarit, Levant’da bir süre tampon bölge olarak kalmış ve muhtemelen bu süre boyunca komşusu olan ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve deyim yerindeyse yaşam kaynağı olan deniz ticaretine odaklanmıştı.

Mitanni ile olan güç mücadelesinden; topraklarına Suriye yönünden gelebilecek tehlikeleri önleyerek çıkan Mısır Krallığı ise, Doğu Akdeniz kıyılarına ilgi göstermiş ve buradaki siyasi ve ekonomik gücünü arttırmak için Levant kentleriyle temasa geçmeye başlamıştı. Bu çağda başlayan Ugarit-Mısır yakınlaşmasının Hitit İmparatorluğu için de önemi büyüktür. Mısır-Mitanni mücadelesin durulmasının ardından, Doğu Akdeniz ve Suriye’de bu sefer başka bir yarış başlamıştır. Levant kentleri ve bu kentlerin en önemlisi olan Ugarit, M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren Hitit Devleti ve Mısır Krallığı arasında derin bir çekişmeye sahne olmuştur. İki devlet için de hem siyasi, hem de ekonomik açıdan son derece önemli olan Ugarit bu dönemde bir hedef haline gelmişti ve dolayısıyla M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren Mısır ile Hitit arasındaki çekişmenin arasında kalmıştı.⁹⁵ Ancak Levant kentleri üzerinde hâkimiyet kurmak ve bu kentlerin ekonomik potansiyellerinden fayda sağlamak amacıyla başlayan bu mücadelenin ilk evresinde, baskın taraf Mısır Krallığı olmuştur. Ugarit’te III. Amenofis ile başlayan Mısır etkisi, Amarna Çağı’nı başlatan Akhenaton ile daha yoğun bir şekilde devam etti.

Mısır’ın 18. Hanedanlık döneminin yaklaşık yarısını kapsayan Amarna Çağı, kral Akhenaton’un kurduğu başkent Amarna’da (eski Mısır dilinde *Akhetaten*, *Akhetaton*) bulunan ve Mısır’ın Doğu Akdeniz kentleri ve Hitit, Mitanni, Assur,

⁹⁵ Astour 1981: 8, 9.

Babil gibi büyük devletlerle yaptığı yazışmaları içeren Amarna arşivlerinin aydınlatıldığı döneme verilen isimdir.⁹⁶ Ugarit'teki Mısır hâkimiyetinin büyük bir kısmı, Amarna dönemine rastlar. Bu dönemde Mısır ile yazışmaları olduğunu bildiğimiz iki Ugarit kralı vardır: I. Ammištamru ve II. Niqmaddu.

A. I. Ammištamru Dönemi (? – 1350)

Ugarit'in Son Tunç Çağı'ndaki son hanedanının beşinci kralı olduğu anlaşılan Ammištamru döneminde başlayan Ugarit kralları hakkındaki yazılı metinler, kentin Demir Devri öncesindeki yıkımına dek neredeyse kesintisiz devam eder. Ammištamru'ya ve bu kralın Mısır ile olan bağlantılarına ilişkin belgelerimiz, maalesef birkaç Amarna mektubuyla sınırlıdır (EA 45-49).

Amarna mektuplarından biri, muhtemelen III. Amenofis veya Akhenaton'a hitaben, Ammištamru tarafından kaleme alınmıştır. Oldukça zarar görmüş bu mektupta Ammištamru'nun kendisine “*güneşin kölesi*” demesi ve Mısır kralına hitap şekli, iki ülke arasında bir ittifak olduğunu ve belki de Ugarit'in bu dönemde Mısır'a bağlı olduğunu düşündürür. Mektup Ammištamru'nun Mısır kralına verdiği vaatlerle devam eder ve nereden geldiği açıkça anlaşılamayan bir tehditten bahseder.⁹⁷ Bu tehlikenin kaynağı için, bu zamana dek iki ihtimal önerilmiştir. Birincisi, Hitit kralı I. Šuppiluliuma'nın ilk Suriye seferi⁹⁸, ikincisi ise Amurru kralı *Abdi-Aširta* ile Šiyannu ülkesinde yaşanan çekişmelerdir⁹⁹.

⁹⁶ Bkz: Moran 1992.

⁹⁷ EA 45; Singer 1999: 622; Kinal 1963: 4.

⁹⁸ EAT, Knudtzon 1907-1915: 1098. Ayrıca Klengel ve Astour, Ammištamru'nun bahsettiği bu tehlike için, Hitit metinlerinde geçen ve Ugarit ülkesinin sınırlarına yakın olan *Nanni*

Ammiştamru döneminde Ugarit'in Mısır ile ilişkilerini açık bir şekilde anlayamıyoruz. Fakat daha geç bir döneme ait iki belgede, Ammiştamru'nun Mısır'a bağlılığını bildirdiğini düşündüren ifadeler saptanmıştır. II. Niqmaddu tarafından kaleme alındığı varsayılan bir belgede ismini vermeyen Ugarit kralı, “*tıpkı benim gibi, atalarım da sana hizmet etti*” der.¹⁰⁰ Bu belgelerden anladığımız kadarıyla, Ugarit kralları muhtemelen 15. yüzyılın başlarında Mısır krallarına bağlıydı.

B. II. Niqmaddu Dönemi (1350-1315)

I. Ammiştamru'nun halefi, I. Suppiluliuma'nın geniş kapsamlı Suriye seferlerinden önce tahta çıkan II. Niqmaddu hakkında daha çok şey bildiğimizi söyleyebiliriz. Niqmaddu tahta çıktığında Mısır tahtında Akhenaton vardı. Ugarit'in Mısır ile olan dostane ilişkileri, Şuppiluliuma'nın Suriye seferlerine kadar devam etti.¹⁰¹

Bu dönemde Ugarit'ten Mısır'a gönderildiğini bildiğimiz üç adet mektup vardır. Bunlardan birincisi, Niqmaddu'nun Mısır kralına hitaben yazdığı ve ondan Ugarit'e “bir *doktor göndermesini* istediği” mektup, iki saray arasındaki ilişkilerin dostça yürüdüğünü ve Doğu Akdeniz kentlerinde Mısır tip bilgisinin tercih edildiğini göstermektedir.¹⁰²

Dağı'nı göstermiştir. Klengel 1970: 35; Astour 1981: 18, 19. Bu ipucuna rağmen, bu ilk Hitit seferinin Ugarit'e dek ulaştığını gösteren herhangi bir kanıt yoktur. Ammiştamru eğer Hitit ilerleyişini kastediyorsa muhtemelen Suriye'de yaşanan savaşılarından dolayı çekincesini belirtmişti.

⁹⁹ Liverani 1962: 24; Kuhrt 2009: 401.

¹⁰⁰ EA 46-47; Moran 1992: 119.

¹⁰¹ Singer 1999: 624.

¹⁰² EA 49; Moran 1992: 120.

Bir diğerk mektup, isminin sadece son kısmı okunmuş bir Ugarit kraliçesi [...]-*Hepa* tarafından gönderilmiştir ve Ugarit'i “*Mısır'ın kölesi*” olarak ilan eder.¹⁰³ İsmnin son eki *Hepa* olan bu kraliçe, muhtemelen Hurri kökenli bir kadındı. Bu kraliçenin kimin karısı olduğunu bilmiyoruz. Ancak bu isim, Ugarit'te Hurri kökenli kimselerin kraliyet ailesine girebilecek kadar etkin olduklarını görmemiz açısından önemlidir.

Bu yazılı belgelerin dışında Ras Şamra'da bulunmuş birçok arkeolojik malzeme de, Ugarit'teki yoğun Mısır etkisini kanıtlar niteliktedir. Minet el Beida limanından çıkarılmış olan gösterişli, kaymak taşından yapılmış Mısır kökenli birçok kap, Mısır'ın bu dönemdeki etkisini açıkça ortaya koyar.¹⁰⁴ Bunların çoğunda kısa yazıtlar vardır ve ikisinde, Akhenaton'nun ve karısı Nefertiti'nin isimleri okunmuştur.¹⁰⁵ Ayrıca yine kaymaktaşından yapılmış ve üzerinde “*Ugarit ülkesinin büyük kralı Niqmaddu*” yazan büyük bir vazo bulunmuştur. Bu vazanın üzerinde, Mısır tarzında kıyafetler giymiş bir kadının düğün sahnesi vardır. Singer bu vazodan yola çıkarak, Niqmaddu ile Mısırlı bir prensesin evlenmiş olabileceğini söylemiştir. Mısır ile Ugarit kraliyet ailelerinin evlilik bağı kurup kurmadıkları anlayabileceğimiz yeterli kanıt olmasa da, bu bulgular Ugarit'teki Mısır etkisinin bu dönemde bir hayli yoğun olduğunu gösterir.¹⁰⁶

Mısır'ın Ugarit üzerindeki etkisinin siyasi yönü tam olarak anlaşılamamış olsa da, bu etkinin kültürel yönü, Amarna döneminden itibaren yüksek boyutlara

¹⁰³ EA 48; Liverani 1962: 51.

¹⁰⁴ Yon 1994: 427.

¹⁰⁵ RS 15.239; RS 15.203; Ugaritica 3; 167. Fig. 120.

¹⁰⁶ Singer 1999: 624, 625. Hatta bu kraliçenin Niqmaddu'nun karısı olduğunu bildiğimiz ve metinlerde de adı geçen (RS 16.277 = PRU III: 50, 51; RS 15.086 = PRU III: 54) kraliçe *Pišidqi* olduğu ileri sürülmüştür. Bkz: Van Soldt 1991: 13, not. 115.

ulaşmıştı. Bu iki Doğu Akdeniz kültürü, birbirlerini büyük oranda etkilemiştir ve her iki ülkede de diğerinden gelen arkeolojik malzemeler bu kültür etkileşiminin kanıtı olmuştur. Birçok araştırmacı, 18. Hanedanlığın bu döneminde, Ugarit'in Mısır'ın bir vassalı olduğunu söylemiştir ve bu gayet mümkündür.¹⁰⁷ Ugarit, Doğu Akdeniz'deki kentler için olduğu kadar, Mısır için de önemli bir konuma sahipti. Doğu Akdeniz ve Suriye ticaret yollarının buluştuğu yer olması dolayısıyla hem siyasi, hem de ekonomik açıdan önem arz ediyordu. Dolayısıyla Mısır'ın Suriye-Filistin kıyı şeridini kontrol altına alma politikası, Ugarit'i de etkilemiş ve 15. yüzyılın başlarından 14. yüzyılın ortalarına kadar yaklaşık 120-130 yıl boyunca Mısır-Ugarit arasında sürekli bir iletişim görülmüştür.

Elimizdeki yazılı belgeler kısıtlı olmasına rağmen, bunların bir kaçında geçen ve bağlılık belirten ibareler, Ugarit'in bu çağda bir Mısır vassalı olabileceğini düşündürür. I. Şuppiluliuma'nın Ugarit'i kendisine bağladığı Suriye seferine kadar Mısır ile Ugarit arasındaki bu ilişkiler devam etmiştir. Anadolu'da yükselen ve 16. yüzyıldan itibaren büyük bir imparatorluk haline gelen Hitit İmparatorluğu'nun büyük kralı I. Şuppiluliuma'nın II. Niqmaddu ile yaptığı antlaşma ve ittifakla birlikte, Ugarit'teki Mısır hâkimiyeti sona ermiştir.

¹⁰⁷ Singer 1999: 626; Liverani 1962: 24, 25.

BÖLÜM V

UGARİT'TE HİTİT HÂKİMİYETİ

(M.Ö. 1340-1185)

M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz'deki siyasi dengeler yine hızla değişmeye başlamıştır. Ancak bu kez değişimin başrolünde Hitit Devleti vardı. Ugarit bu siyasi dengelerin değiştiği bölgenin en önemli kentlerinden biriydi. Kendisi gibi birçok güçlü kent devleti ve ülke (Amurru, Byblos, Tyre gibi) ile birlikte büyük güçlerin çekişmelerinin ortasında kalıyordu. Mitanni-Mısır mücadelelerinin Kadeş kentini sınır olarak belirlemeleriyle sonuçlanmasının ardından, bu iki büyük devlet birer müttefik haline gelmişti. Ugarit ise güneyden Mısır'ın ve Mısır etkisindeki Amurru'nun, kuzeydoğudan ise Mitanni'nin ve Mitanni'ye bağlı kentlerin ve ülkelerin (Mukiş ve Nuhaşše) baskısı altında kalıyordu. Öte yandan, Suriye toprakları için üçüncü büyük bir güç de, bu dönemde ortaya çıktı: Hitit İmparatorluğu.¹⁰⁸

Levant bölgesinde Hitit etkisi, I. Šuppiluliuma dönemiyle başlar. Anadolu'da siyasi birliği yeniden düzenleyen büyük Hitit kralı I. Šuppiluliuma (1344-1322), Hatti'nin ekonomik ve siyasi çıkarlarını, Kuzey Suriye'nin zengin kentlerini Mitanni Devleti'nin elinden almakta görmüştü. Kuzey Suriye, Hitit Devleti için I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerinden bu yana önemli olmuştur. Kuzey Suriye Hatti ülkesinin tehditlere açık olduğu bir bölgeydi ve kontrol altında tutulması elzemdi. Ayrıca

¹⁰⁸ Astour 1981: 20.

buradan gelen Hurri akınlarını durdurmak ve bölgedeki ticaret yollarının hâkimiyetini sağlamak da, Hatti'nin ekonomik ve siyasi çıkarlarını sağlamak açısından önemliydi. Šuppiluliuma bu maksatla, Mitanni hanedanının içinde çıkan ikilikten faydalandı ve bölgedeki en büyük tehdit olan Mitanni Devleti üstüne gitti. Mitanni prensi *Artatama* tarafından kurulan Hurri Krallığı'nı resmen tanımış ve Mitanni kralı *Tušratta* ile bozuşmuştu.

Bunun üzerine iki büyük devlet, Malatya civarındaki *İšuva* ülkesi yüzünden çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle savaştı, ancak bu savaştan Mitanni galip çıktı. Mitanni ile yapılan bu savaş, I. Šuppiluliuma'nın 1340'a tarihlenen ilk Suriye seferidir. Šuppiluliuma, Mitanni ile Kuzey Suriye topraklarında savaşmadan önce muhtemelen buradaki küçük kent devletlerine de uğramış ve buraları ele geçirmeye çalışmıştı.¹⁰⁹ Görece başarısız olan bu seferden sonra Šuppiluliuma, yaklaşık bir veya iki yıl sonra (1338, 1337 ?) Suriye'ye ikinci bir sefer düzenlemiş ve Mitanni Devleti'nin başkenti Waššukanni düşmüştür. Mitanni kralı Tušratta'nın kaçmasıyla birlikte artık bu devlet, Hitit için bir tehdit değildi.¹¹⁰

Böylece Šuppiluliuma Kuzey Suriye'de mutlak bir otoriteye ve hâkimiyete sahip oldu. Šuppiluliuma'nın bu seferleri, Suriye ve Levant coğrafyasının politik iklimini yaklaşık 150-180 yıl sürecek yeni bir sürece sokmuştur. Bu seferlerin Suriye-Filistin coğrafyasındaki yansımalarını ileride ayrıntısıyla anlatacağız.

¹⁰⁹ Kinal 1963: 5.

¹¹⁰ Singer 1999: 630; Kinal 1963: 5.

A. II. Niqmaddu Dönemi (1350-1315)

II. Niqmaddu dönemine tarihlenen yazılı ve arkeolojik kaynaklar, bu kralın saltanatında Ugarit'in tarihi hakkında çok şey anlatır. II. Niqmaddu'nun Mısır Krallığı ile kurduğu yakın ilişkiler, I. Šuppiluliuma ile yapılan antlaşmadan sonra neredeyse sadece ticari düzeye inmişti.¹¹¹ Lakin Hitit hâkimiyetinden önce II. Niqmaddu'nun Mısır'la ve Amurru'yla ve ayrıca Mitanni'ye bağlı komşularıyla bir takım sorunlar yaşadığını anlıyoruz. II. Niqmaddu'nun babası I. Ammištamru, muhtemelen Amurru kralı *Abdi-Aširta* ile Šiyannu ülkesi üzerinde bir takım çekişmeler yaşamıştı. Bu önermeyi çıkardığımız çivi yazılı tabletin fazlaca zarar görmüş olmasından dolayı bu konuda emin olamıyoruz.¹¹²

Ancak II. Niqmaddu'nun ilk yıllarına (1350-1345) tarihlenen bir belgeye dayanarak Amurru'yla yaşanan bu çekişmelerin sonunda Niqmaddu'nun pes ettirdiğini ve antlaşma yoluna gittiğini söyleyebiliriz. II. Niqmaddu ile I. Šuppiluliuma'nın yaptığı antlaşmanın öncesine tarihlenen bu belge, Amurru kralı *Aziru* (Abdi-Aširta'nın oğlu) ile Niqmaddu arasında yapılmış bir antlaşmanın metnidir. Belge resmi olarak iki eşit kralın yaptığı bir ittifak antlaşması olarak görünür. Fakat Šiyannu ve *Zinzaru* üzerindeki hâkimiyetini korumasına rağmen, Niqmaddu'nun Aziru'ya 3.000 gümüş šekel ödemeyi kabul etmesi, Ugarit kralının Amurru'dan gelen baskıya boyun eğmiş olabileceğini düşündürmüştür.¹¹³ Nitekim Amurru ülkesi, bu dönemde Mısır'ın yoğun etkisi altındaydı. Mısır Krallığı Mitanni ile yaptığı antlaşma sonrası Suriye kentleri üzerindeki etkisini yitirmişti ve

¹¹¹ Singer 1999: 626, 627.

¹¹² Kuhrt 2009: 401; Singer 1999: 627.

¹¹³ RS 19.068 = PRU IV: 284; Singer 1999: 628; Kuhrt 2009: 401.

muhtemelen, Amurru üstünde kurduğu baskıyla, Levant bölgesindeki etkisini devam ettirmeye çalışıyordu.

Keza Byblos kralları *Rib-Haddi* ve *Yapah-Addu*'nun Amarna'da bulunmuş mektuplarından, Byblos'tan Ugarit'e kadar bütün sahil şeridinin ciddi bir Mısır nüfuzu altında olduğunu ve kralların bu baskıya dayanmakta zorlandıklarını anlıyoruz.¹¹⁴ Belki de Amurru, kendi bölgesindeki etkisini ve gücünü korumak adına, Mısır'dan gelen baskıyı Ugarit'e yansıtıyor ve bir tür savunma mekanizması geliştiriyordu. Her ne olduysa, Amurru ile Ugarit arasındaki bu gerginliğin Niqmaddu'nun Aziru'ya boyun eğerek bir antlaşma yapmasıyla sonuçlandığı görülüyor.

Anlaşılan o ki, II. Niqmaddu Amurru ile yaşanan bu sorunu atlattıktan hemen sonra, ikinci büyük bir sorun daha yaşamıştı. Arkeolojik veriler ve yazılı kaynaklar, II. Niqmaddu döneminde Ugarit'in büyük bir yangın felaketi yaşadığını göstermiştir.¹¹⁵ Yangını bizzat Mısır kralına rapor eden Tyros kralı *Abi-Milku*, Ugarit sarayının yarısının yanıp kül olduğundan ve etrafta hiç Hitit askeri olmadığından bahseder: “*Yangın Ugarit sarayını yerle bir etti. Sarayın yarısı yandı ve yok oldu. Ve etrafta hiç Hitit birliği yoktu.*”¹¹⁶

Bu mektup hem Tyros kralının Ugarit'teki gelişmeleri takip edip Mısır kralına rapor ediyor oluşu dolayısıyla, hem de Abi-Milku'nun Hitit askerlerinden bahsetmesi sebebiyle çok önemlidir. Mektup Mısır kralı Akhenaton'un son yıllarına ve I. Şuppiluliuma'nın Suriye'deki ilk seferine, yaklaşık olarak 1340 yılına

¹¹⁴ EA 98; EA 126; Singer 1999: 627.

¹¹⁵ Schaeffer 1938: 194, 195; 1948: 9; Kuhrt 2009: 400, 401; Singer 1999: 630.

¹¹⁶ EA 51: 55; Moran 1992: 238.

tarikhlenmiştir.¹¹⁷ Akhenaton döneminde Levant kentlerinin Mısır'a Ugarit'ten bahsettiklerini başka bir mektuptan da biliyoruz. Byblos kralı Rib-Haddi, Akhenaton'a yazdığı mektubunda, Tyros'un sahip olduğu güç ve beslediği emeller konusunda Mısır kralını uyarmak için Tyros'un servetini Ugarit ile karşılaştırır: “*Tyros kralının sarayının eşi benzeri yok. Ugarit'teki saray gibi. Oralardaki servet olağanüstü büyük.*”¹¹⁸ Mısır Krallığı bu dönemde Levant kıyılarında siyasi olarak etkin olmamasına rağmen, buradaki ticaret ve bu ticaretin kontrolü ve güvenliği Mısır toprakları için çok önemliydi. Dolayısıyla Mısır kralları, Orta Krallık döneminin başından beri benimsedikleri Suriye-Filistin politikasını devam ettiriyor ve bu bölgedeki nüfuzlarını korumaya çalışıyorlardı.

Ayrıca Abi-Milku'nun Ugarit'te bir Hitit izi göremeyişi, Šuppiluliuma'nın Suriye seferinde Ugarit'e herhangi bir askeri müdahalede bulunmadığını gösterebilir. Bu görüşü destekleyen başka bir bulgu da, II. Niqmaddu ile I. Šuppiluliuma arasındaki ilk temasın belgesi, I. Šuppiluliuma'nın II. Niqmaddu'ya gönderdiği bir mektuptur. Mektupta Hitit kralı Ugarit kralına “ *babalarının daha önce Hatti'yle barış içinde olması gibi, sen de benimle barış içinde ol.*” der.¹¹⁹

Bu ifade, II. Niqmaddu öncesinde Ugarit'le Hitit arasındaki bir antlaşmanın göstergesi değildir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla I. Ammištamru veya öncesinde, Hitit ile Ugarit arasında siyasi bir çekişme veya düşmanlık yaşanmamıştı. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi, Hitit kaynaklarından I. Šuppiluliuma'nın ilk seferinde Hitit ordusunun Ugarit yakınlarındaki *Nanni* (Ugarit kaynaklarında *Hazzi*) dağına

¹¹⁷ Izre'el – Singer 1990: 155; Bryce 1989: 30.

¹¹⁸ EA 89: 51, Kuhrt 2009: 393

¹¹⁹ RS 17.132 = PRU III; 35; Singer 1999: 632.

kadar ilerlediğini biliyoruz.¹²⁰ Belli ki Hitit kralı, Ugarit'e müdahale etmemişti. Zira Ugarit'in Mitanni veya Mısır'la Hitit Devleti'ni tehdit edebilecek bir ittifaka girmedikini biliyoruz. Bu dönemde Ugarit kenti, Hitit için herhangi bir tehlike teşkil etmiyordu. Šuppiluliuma Ugarit'in stratejik önemini göz önünde bulundurarak, burayla arasını iyi tutmak, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz ticaretindeki en önemli nokta olan Ugarit'le barışçıl ilişkiler yürütmek istemiş olabilir.¹²¹

Ugarit'teki yangının sebebine gelecek olursak, bu konudaki görüşler tahminlerle kısıtlıdır. Schaeffer bu yangın için bir deprem önermiş ve bu önermesini arkeolojik verilerle de desteklemeye çalışmıştır. Ancak daha sonra çokça tartışılmış olan bu konu, açıklığa kavuşturulamamıştır.¹²² Arkeolojik verilerin yetersizliği, bu yangının bir deprem sonrasında gerçekleştiğini kanıtlamaya yetmez. Öte yandan, daha olası bir ihtimal, II. Niqmaddu ile Šuppiluliuma arasında yapılan antlaşma metninden yola çıkılarak öne sürülmüştür. Antlaşmada Šuppiluliuma, Mukiş kralı *İtur-Adad*, Nuhaşše kralı *Adad-Nirari* ve Niya kralı *Aki-Tešup*'un isyanından, Ugarit'e kurdukları baskıdan ve daha sonra Ugarit'i işgal edip yakıp yıktıklarından bahseder.¹²³ Anlaşılan o ki Mukiş, Nuhaşše ve Niya (Nii) ülkeleri, Hitit kralına karşı kurdukları koalisyona Ugarit'i de katmak istemişti. II. Niqmaddu'nun bu teklifi reddetmesi üzerine kent yağmalandı. Belki de arkeolojik verilerin gösterdiği bu büyük yangın ve yıkım, Mukiş, Nuhaşše ve Niya krallarının işgalleri sırasında yaşanmıştı. Nitekim Šuppiluliuma'nın Niqmaddu'dan aktararak anlattığı bu

¹²⁰ Hitit metinlerinde Nanni olarak geçen dağ, Ugarit metinlerinde geçen Hazzi Dağı'dır. *Cebel Akra* olduğu düşünülen dağın Klasik dönemdeki ismi *Casius*'tur. Bkz: Astour 1981: 18.

¹²¹ Öte yandan Singer, bu mektubun I. Ammištamru döneminde yapılmış bir Hitit-Ugarit antlaşmasına gönderme yapıyor olabileceğini söylemiştir. Bkz: Singer 1999: 632.

¹²² Schaeffer 1937: 137; 1938: 194, 195; 1948: 9; Singer 1999: 631.

¹²³ RS 17.340 = PRU IV: 37-52.

ayaklanma, Mitanni başkenti Waššukanni'nin düşmesinden hemen sonraya tarihlenmiştir.¹²⁴

Büyük olasılıkla, vaktiyle Mitanni Devleti'nin vassalları olan bu küçük krallıklar, Mitanni'nin güç kaybetmesinden sonra Suriye'de egemen olan Hitit İmparatorluğu'nun hegemonyasını hemen kabullenmek istememişti. Keza Nuhašše kralı Adad-Nirari'nin Mısır'a gönderdiği bir mektubunda Mısır'dan acilen yardım istediğini biliyoruz.¹²⁵ Muhtemelen Mitanni yanlısı bu üç kral, Levant'ta ticari faaliyetlere odaklanmış ve diğer kentlere oranla daha bağımsız olan Ugarit'i yanlarına çekmek istemiş, ancak olumsuz cevap alınca saldırıya geçmişlerdi.

II. Niqmaddu'nun bu koalisyonu katılmadığı ve Hitit kralını yardıma çağırdığı, antlaşma metninden açıkça anlaşılmaktadır, ancak bu çağrıyı içeren mektup bulunamamıştır. Kuzey Suriye'de zafer elde eden Šuppiluliuma, Ugarit'in yardım çağrısına kısa zamanda cevap verdi. Hitit kralı, Niqmaddu'yu resmen Alalah'ta konut etti ve bundan böyle Ugarit'i Hitit'e tabi bir devlet yapan antlaşmayı hazırladı. Antlaşmanın birkaç tabletten oluşan Akkadca kopyası, üzerinde I. Šuppiluliuma'nın ve Babilli kraliçe, Tavananna *Malnigal*'in mühürleriyle birlikte Ugarit arşivlerinde bulunmuştur:

“Hatti Ülkesi kralı, kahraman büyük kral majeste Šuppiluliuma şöyle der: ‘Mukiš ülkesi kralı Itur-Addu, Nuhašše ülkesi kralı Addu(Adad)-Nirari, Niya ülkesi kralı Aki Tešup ve onların beyleri, Büyük kral Majestenin yönetimine düşmandılar. Ve askerlerini topladılar, Ugarit ülkesinin içindeki şehirleri ele geçirdiler. Ugarit ülkesini

¹²⁴ PRU IV, Nougayrol 1965: 32; Kinal 1963: 5.

¹²⁵ EA 51; Kinal 1963: 5.

sıkıştırdılar. Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'nun kölelerini NAM.RA'lar olarak alıp götürdüler. Ve Ugarit ülkesini yakıp yıktılar.' Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu, Büyük kral Šuppiluliuma'ya döndü ve şöyle söyledi: 'Beyim büyük kral, Majesteniz, düşmanımın elinden beni kurtar. Ben beyim büyük kral majestenizin kölesiyim. Beyimin düşmanına düşmanım. Beyimin dostu ile barış içindeyim. Krallar beni sıkıştırıyor.' Büyük kral Niqmaddu'nun bu sözlerini işitti. Ve büyük kral Šuppiluliuma Ugarit ülkesine yaya ve arabalı savaşçılar ile prens ve soyluları sevketti. Ve onlar düşman askerlerini, Ugarit ülkesinin dışına kovdu. Ve onlar düşmandan aldıkları NAM.RA'ların tamamını, Niqmaddu'ya verdi. Ve Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu çok sayıda soylu ve prensi şereflendirdi. O, onlara altın, gümüş, bronz verdi. O, beyi büyük kral Majestesinin huzuruna, Alalah şehrine geldi. [.....] ve büyük kral Šuppiluliuma, Niqmaddu'nun sadakatine tanık oldu.

Şimdi Hatti ülkesi kralı büyük kral Šuppiuliuma, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu ile şöyle bir antlaşma yaptı: 'Eğer gelecekte Nuhašše ve Mukiš ülkesinin ve diğer ülkelerin kaçakları bu ülkelerden ayrılırsa ve Ugarit ülkesine giderse ve Ugarit ülkesi kralının hizmetine girerse, başka ülkelerin diğer kralları, Ugarit kralı Niqmaddu'nun kontrolünden onları almasın. Ne de oğullarının ve torunlarının kontrolünden de sonsuza kadar almasın.' Büyük kral majestem (uzun süre yürürlükte kalsın diye) bu antlaşmayı yaptı. [Metnin büyük oranda kırık olan bu kısmında Šiyannu'dan Mukiš'e kadar olan toprakların Ugarit ülkesine verilmesinden bahseder.]

Şimdi Hatti ülkesi kralı kahraman büyük kral bu sınır bölgelerini ve dağları, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'ya ve oğullarına ve torunlarına sonsuza kadar onlarda kalması için mühürlediği bir belge ile verdi. Şimdi Niqmaddu benim düşmanıma düşmandır. Ve benim dostumla barış içindedir. O, beyi majestem büyük krala bizzat kendi, büyükçe bir zahmete girdi ve antlaşmaya uydu. Ve Hatti ile barış şartlarına uydu. Şimdi majestem büyük kral, Niqmaddu'nun sadakatine tanık ol."¹²⁶

[Metin, antlaşmayı değiştirecek veya yemini bozacak olanlara edilen lanet ve antlaşmaya tanıklık eden tanrıların isimlerinin sıralanmasıyla sona erer.]

Bu antlaşma Ugarit'in sınırlarını öyle bir çizmişti ki; Ugarit ülkesi, Hitit yanlısı Mukiş ülkesinin toprakların bir bölümüne de sahip oldu. Kaçaklarla ilgili düzenlemeler, diğer ülkelerden gelen kaçaklar hakkındaki kararı tamamen Ugarit krallarına bırakıyordu. Çünkü tüccarlarla ilgili davalık olaylarda Ugarit kentinin karar mekanizmasını Hitit'ten sonra en büyük otorite olarak tek başına yürütmesi önemliydi. Önümüzdeki bölümlerde tüccarlarla ilgili olayların devletler arasında ne kadar ciddi problemlere yol açtığını da anlatacağız. Ayrıca bu düzenlemelerin, Niqmaddu'nun torunları için de geçerli olacağını belirten sözlerden yola çıkarak, Hitit kralının Ugarit'teki kraliyet ailesinin iktidarda kalmasını desteklediğini söyleyebiliriz.¹²⁷

¹²⁶ RS 17.340 = PRU IV 37-52; RS 17. 369, KTU 3.1; Karauğuz 2002: 166-168; Alp 2005: 90-92. Hattuša'da bulunmuş nüshası: CTH 46.

¹²⁷ Kuhrt 2009: 403.

Antlaşma Ugarit'e savaş koşullarında Hitit kralına asker gönderme yükümlülüğü getirmemesine rağmen, Ugarit'in Hitit kralına ödeyeceği devasa miktardaki haraç göze çarpar. Bizzat krala, ailesine, üst düzey devlet görevlilerine ve hazineye ödenecek haraç; altın, gümüş, bronz, çeşitli kaplar, mor ve kırmızı boyalı yün ve ketenler şeklinde belirtilmiştir. Ugarit'in sadece krala vereceği haraç, büyük şeker ağırlığına göre (yaklaşık 19 gram) 12 mina (40 şeker) ve 20 şeker altındı. Yani sadece krala ödenecek altın, yaklaşık 10 kilogram tutuyordu. Bunun yanında kralın ailesine ve diğer yetkililere verilecek olan yaklaşık 2 kilogram altın da vardı.¹²⁸ Ayrıca daha önce de bahsettiğimiz gibi Levant kıyısındaki liman kentlerinin almet-i farıkası olan ve Doğu Akdeniz'de çokça bulunan deniz sümükloböceğinden (*murex*) çıkarılan mor, erguvan ve kırmızı boyayla boyanmış yün ve keten kumaşlar da, Hitit'in alacağı haracın önemli bir kısmını oluştuyordu.

Antlaşmaya göre Ugarit'in savaş koşullarında asker gönderme yükümlülüğü yoktu. Hitit Devleti'nin Ugarit ülkesi ile olan ilişkileri için, bu çok önemli bir ayrıntıdır. Levant'ta ve Kuzey Suriye'de kullanılacak askeri bir destek istemek yerine, Ugarit muazzam miktarda bir haraca tabi tutulmuştur. Bu sebeple Hitit Devleti'nin Ugarit'i Suriye politikasında ekonomik bir kaynak olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Hitit Devleti'nin amacı, Suriye ve Doğu Akdeniz'i elinde tutmak ve buradaki ekonomik döngüyü kontrol etmek için Ugarit'in gücünü kullanmaktır. Antlaşmada belirtilen çok yüksek miktardaki haracın Ugarit tarafından kabul edilmesi ve her yıl sorunsuzca gönderilmesi de, Ugarit'in ekonomik ve ticari kapasitesinin görüldüğünden çok daha büyük olduğunu gösterir.

¹²⁸ Kuhrt 2009: 403, 404.

Haraç ve gönderilecek hediyeler konusundaki bir diğer ilginç nokta ise, bunların Ugarit ülkesine katılan yeni ülkeler Şiyannu ve Mukiş'in bir kısmının da göz önünde bulundurularak hesaplanmasıydı. Ayrıca Ugarit'in kontrol altında tuttuğu bölgelerin Hitit'e ödenecek haraç konusunda, hangi bölgenin ne tür ödeme yapacağını ve haracın ne kadarını karşılayacağını belirtir şekilde sınıflandırılmış olması da ilginç bir ayrıntıdır. Bu vergi karşılama sistemi, Pers vergi sisteminde de aynı şekilde görülebilmektedir.¹²⁹

II. Niqmaddu dönemine ilişkin aktarılabilecek son tarihi olay, I. Şuppiluliuma'nın oğlu olan, Karkamış kralı Şarri-Kušuh'un (*Biyaşili*) II. Niqmaddu'ya gönderdiği mektuptur. Ugarit ve Hitit arasındaki antlaşmadan bir süre sonra, olasılıkla II.Niqmaddu'nun son yıllarında ve I. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra, Nuhaşše kralı Tette ve Kinza (Kadeş) kralı Atakama, yeniden Hitit karşıtı bir ittifak kurmuş ve isyan etmişlerdi. Muhtemelen Mısır etkisiyle çağdaş olan bu isyanlar sebebiyle, Karkamış kralı Şarri-Kušuh, Ugarit kralı II. Niqmaddu'ya bir antlaşma teklif etmiştir:

*“Eğer Nuhaşše ülkesi kralı Tette isyan ederse, ben gelene kadar, sen kendi silahlarınla harekete geçersen, onun topraklarından alırsın. Eğer teklifimi kabul etmez, Tette'ye hücum etmezsen, onun topraklarından hiçbir şey alamazsın.”*¹³⁰

Ayrıca Amurru kralı Aziru da, oğlu DU-Tešup'u bu isyanın bastırılmasına yardım etmesi için çağırmıştır.¹³¹ Nuhaşše'nin isyanında Niqmaddu ile iletişim kuran kişi Karkamış kralıydı, çünkü I. Şuppiluliuma'nın Suriye fetihlerinden sonra Suriye

¹²⁹ Kuhrt 2009: 404.

¹³⁰ RS 17.334 = PRU IV: 54, 55; Singer 1999: 636; Kinal 1963: 6, 7. Bu mektup, II. Murşili zamanında, Şarri-Kušuh'un torunu İni-Tešup tarafından tekrar yazdırılmıştır.

¹³¹ CTH 62 II, B13; Singer 1999: 636.

kentlerinin kontrolüyle ilgilenen iki kentin kralı, Karkamış ve Halpa kralları Suriye genel valileri olarak atanmıştı. Bu valiler genelde kraliyet ailesinden seçiliyordu.¹³²

Söz konusu bu isyanların sonucunda, I. Šuppiluliuma'nın halefi II. Muršili, Kadeş kralı Atakamayı öldürmüş ve bir süre sonra onun oğlu Niqmaddu'yu Kadeş tahtına geçirmişti.¹³³ Ancak Nuhašše'nin isyanının nasıl sonuçlandığını veya Niqmaddu'nun Nuhašše'ye saldırıp saldırmadığını bilmiyoruz. Yine de Hitit karşıtı bu isyanların müsebbibinin büyük ihtimalle Mısır olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim II. Muršili'nin analarında Suriye'deki Mısır etkisinden bahsedilir. II. Niqmaddu'dan sonra tahta çıkan Mısır kralı Horemheb'in Suriye'ye olan ilgisinin arttığını ve burada daha etkin olmak için çaba sarf ettiğini düşünecek olursak, bu ikinci isyanların Mısır etkisiyle gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hitit Devleti'nin Levant'taki baskınlığından rahatsız olan Mısır'ın, buradaki nüfuzunu arttırmaya çalışması anlaşılır bir gelişmeydi. I. Šuppiluliuma'nın fetihleriyle birlikte Doğu Akdeniz ve Suriye'de büyük bir çekişme başlamıştı. Nitekim bu çekişmeler, 13. yüzyıldaki büyük Kadeş Savaşı'na kadar devam etti. Dolayısıyla Mısır kaynaklı olarak yorumlanabilecek bu ikincil Hitit karşıtı isyanları, Mısır ve Hitit'i Kadeş Savaşı'na götüren çatışmaların başlangıcı olarak değerlendirebiliriz.¹³⁴

Bu döneme ilişkin kaynaklarımız bunlarla sınırlıdır. Ugarit'in Hitit İmparatorluğu ile yaptığı bu antlaşma ve ittifak, hem Ugarit çevresindeki ülkelerde siyasi karışıklıkları sonlandırmış, hem de Ugarit üzerindeki Amurru ve Mısır baskısını neredeyse tamamen kesmişti. Nitekim Hitit kralı I. Šuppiluliuma, Amurru kralı Aziru'nun Mısır'dan uzaklaşarak Hitit'e yaklaşmasının ardından Amurru'yla da

¹³² Bryce 2003: 119.

¹³³ Singer 1999: 644.

¹³⁴ Singer 1999: 636, 637.

bir antlaşma yapmış ve dolayısıyla Ugarit’le Amurru arasındaki çekişmeler de durulmuştur.¹³⁵ Ancak bu antlaşma metninde Šuppiluliuma’nın Aziru’ya karşı olan tavrı daha agresiftir. Zira Mısır’la olan ittifakını bitirmesine rağmen Aziru, Mısır’ın Ugarit üzerindeki etkisinden ve Ugarit’le yaşadığı anlaşmazlıklardan sorumluydu. Ayrıca Nuhašše’nin yeni kralı *Tette* ile yapılan antlaşma da, Ugarit’in en yakın komşusunu doğrudan Hitit’e bağlamış ve Suriye’nin güvenliğini kontrol altına almıştır.¹³⁶ I. Šuppiluliuma; Ugarit, Amurru ve Nuhašše ile yaptığı bu antlaşmalar ile bu üç krallığı doğrudan kendisine bağlamış ve Suriye’de mutlak bir otorite kurmuştu.

Ugarit Krallığı artık Hitit İmparatorluğu’na bağlı bir krallıktı. İleride göreceğimiz gibi, bazen Hitit’e ödemek zorunda olduğu haracı karşılamak konusunda sorun yaşasa da, özellikle ticaretle ihya olan bir kent olması dolayısıyla, muhtemelen Hitit tabiiyetini memnuniyetle karşılamıştı. Hem Doğu Akdeniz’deki deniz ticaretinin hem de Suriye’deki kara ticaretinin kontrolü ve yolların güvence altına alınması, artık Hitit İmparatorluğu’nun garantörlüğü altındaydı. Bu durum da Ugarit’in 2. binyıldan beri rol aldığı bu ticaret sahnesindeki en etkin dönemini başlatmış oldu.

Ugarit’in Levant ticaretindeki kilit rolü, Hitit vassalı olduğu tarihten itibaren giderek büyüdü ve Kadeş Antlaşması sonrası (II. Ammištamru dönemi) doruk noktasına ulaştı. Ugarit, Demir Devri’ndeki yıkımına ve terk edilmesine kadar, Suriye ve Doğu Akdeniz ticaretinin en önemli limanı haline geldi ve hem ekonomik açıdan, hem de kültürel açıdan doğu ve batı dünyasını birleştiren bir kent olmayı sürdürdü.

¹³⁵ CTH 49; KUB III 7+KUB III 112+ KUB IV 94; KBo X 13+ KBo X 12; Karauğuz 2002: 178-185.

¹³⁶ CTH 53; KBo I, 4+KUB III 10+KUB III 9; Karauğuz 2002: 234-239.

B. Arhalba Dönemi (1315-1313)

II. Niqmaddu'nun oğullarından biri olan Ar-Halba, yaklaşık iki yıl tahtta kalmıştır ve onun döneminde yazıldığı bilinen yalnızca altı çivi yazılı tablet vardır (RS. 16.344, 15.91, 16.144, 16.160, 16.278, 16.142 = PRU III: 75-77).

Bu metinlerden en çok bilinen ve siyasi tarihe ilişkin en çok ipucu veren belge, RS. 16.144 kodlu metindir. Bir tür vasiyetname olarak değerlendirilebilecek bu metinde Ar-Halba, ölümünden sonra gerçekleşecek bir olay için önceden kardeşlerini uyarmaktadır: *“Eğer gelecekte ben öldüğümde, benim erkek kardeşlerimden herhangi biri, kraliçem Tak'anu'nun kızı Kubaba'yla evlenirse, Hazzi Dağı'nın efendisi tanrı Ba'lu (Baal) onu boğsun!”*¹³⁷

Ar-Halba burada eski bir Kenan geleneği olan *levirat* (kayın alma) geleneğinden bahseder. Kocasını ölen kadının kayınbiraderi ile evlenmesi şeklinde gerçekleşen bu gelenek, kraliyet ailelerini kapalı tutmak ve hanedanın geleceğini güvence altına almak için uygulana gelen bir evlilik çeşididir. Şüphesiz bu gelenek bu çağda da sık rastlanan bir şeydi.

Buradaki asıl önemli husus, Ar-Halba'nın tahttan indirileceğini veya öldürüleceğini sezmiş gibi konuşması ve kardeşlerini önceden lanetlemesidir. Muhtemelen Ar-Halba'nın iktidara gelmesiyle Ugarit hanedanında bir takım karışıklıklar ortaya çıkmıştı. Ar-Halba'nın ve halefi II. Niqmepa'nın çağdaşı olan, Hitit Kralı II. Murşili zamanında (1321-1295), Suriye'nin büyük bir bölümünün ayaklandığını ve Mısır Krallığı'nın kontrolünde bir kez daha Kuzey Suriye'de isyanlar başlattıklarını biliyoruz. Bu isyanlara Ar-Halba da katılmış olabilir.

¹³⁷ RS 16.144 = PRU III: 76; Singer 1999: 637; Kinal 1963: 7.

Muhtemelen, I. Šuppiluliuma'nın ve halefi II. Arnuvanda'nın apansız ölümüyle ortaya çıkan istikrarsızlıktan faydalanmak isteyen Mısır kralı Horemheb (1323-1295) bu karışıklığı fırsat bilip Levant'ta tekrar etkin olmak istemişti. Ugarit'te bulunmuş, üstünde Horemheb'in kartuşu bulunan bir vazo, Hitit İmparatorluğu'nun geçici bir gerileme yaşadığı bu dönemde, Ar-Halba yönetimindeki Ugarit ile Mısır arasındaki yeni bir yakınlaşmanın göstergesi olarak yorumlanabilir.¹³⁸ Mısır ile Ugarit arasında tekrar bir yakınlaşma olmuşsa da, muhtemelen kısa sürmüştü. Kuzey Suriye'de istikrarı yeniden sağlayan Hitit kralı II. Muršili, Ar-Halba'yı iki yıl içinde tahttan aldı ve yerine kardeşi Niqmepa'yı geçirdi.

Ar-Halba'nın sonuna gelecek olursak; bu kral öldürüldü mü yoksa kaçtı mı bilmiyoruz. Ancak Niqmepa ile II. Muršili arasında yapılan antlaşma metninin giriş kısmında, Ar-Halba'nın kaderini belirleyen faktörlere ilişkin ipuçları mevcuttur: “*Sen Niqmepa'ya ve kardeşlerine katıldım ve ben büyük kral, seni babanın tahtına koydum, seni babanın ülkesine geri getirdim.*”¹³⁹ Bu pasaj genellikle Niqmepa'nın tahta geçmeden önce Ugarit'ten ayrılmış olduğu ve Ar-Halba ile Niqmepa'nın aynı anneden olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Eğer durum böyleyse, Ar-Halba tahta çıktığında Niqmepa Ugarit'ten kaçmış ve Hitit'ten yardım talep etmiş olabilir. Elimizdeki verilerin eksikliği nedeniyle, bu ihtimallerin hiçbirini maalesef kanıtlayamıyoruz. Ar-Halba'nın sonunu bilmiyoruz. Ancak tahttan zorla indirildiği ve yerine kardeşi Niqmepa'nın geldiği kesindir.

¹³⁸ Singer 1999: 637; Kinal 1963: 7. Öyle ki bu Mısır-Ugarit yakınlaşmasına Nuhašše kralı Tette'nin de katıldığı söylenmiştir. Bkz: PRU IV, Nougayrol 1956: 57; Liverani 1962: 58; Drower 1975: 139.

¹³⁹ RS 17.132 = PRU III: 35.

II. Muršili'nin yardımıyla Ugarit kralı olan Niqmepa'nın saltanatında, Ar-Halba zamanında yeniden kurulmaya çalışılan Mısır-Ugarit ilişkileri de kısıtlanmış ve Ugarit'te yeniden mutlak Hitit nüfuzu sağlanmıştı.

C. II. Niqmepa Dönemi (1313-1260)

II. Muršili tarafından tahttan indirilen Ar-Halba'nın yerine, kardeşlerinden Niqmepa gelmiştir. Niqmepa, Ugarit Krallığı'nda en uzun süre hükümdarlık yapmış kraldı (II. Muršili döneminden III. Hattušili'ye dek yaklaşık elli yıl).¹⁴⁰ Niqmepa ile II. Muršili arasında yapılan yeni antlaşmada, Niqmepa'nın Suriye'deki isyanlara katıldığına dair bir ibare olmasa da, Niqmepa'nın belki de bir süre sadakatsizlik göstermesinden veya II. Muršili'ye hemen başvurmamasından dolayı, Hitit İmparatorluğu'na bağımlılığı ve Doğu Akdeniz'deki konumu, kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde açıkça belirtilmiştir. Aynı zamanda *Šiyannu-Ušnatu*¹⁴¹ toprakları da Ugarit ülkesinden koparılmış ve Ugarit, Hititler'in Kuzey Suriye'deki denetim merkezlerinden biri olan, Hitit soyundan gelen valilerin yönettiği Karkamış'a (bu dönemdeki Karkamış kralı *Abdi-Anati*'ydi) doğrudan bağlanmıştır.¹⁴² Niqmepa'nın tahta çıkışını yukarıda anlatmıştık. Niqmepa tahta çıkmadan önce muhtemelen Ugarit'te değildi ve Hitit kralından yardım istemişti.

II. Muršili onu Ugarit'e geri getirip kral yapmıştır. Tahta çıkışıyla birlikte yapılan Hitit-Ugarit antlaşmasından şu bölümler, II. Muršili'nin Ugarit politikasını

¹⁴⁰ Vidal 2006: 173; Singer 1999: 638.

¹⁴¹ Ugarit'in güneyindeki *Šiyannu* ve *Ušnatu* toprakları, tıpkı *Nuhašše-Nii* gibi, çoğu zaman birlikte anılmıştır.

¹⁴² Beckman 1996: 160-162; Kuhrt 2009: 405.

açıkça ortaya koymaktadır. Hattuša'daki kopyası bulunamamış Akkadca metin, II. Murşili'nin mührüyle birlikte, Ugarit arşivlerinde bulunmuştur:

“Hatti ülkesi kralı, büyük kral Majestem Murşili şöyle der: ‘Ben büyük kral, Sen Niqmepa’ya ve kardeşlerine katıldım ve ben büyük kral, seni babanın tahtına koydum, seni babanın ülkesine geri getirdim. Sen Niqmepa, ülkenle birlikte benim kölelerimsiniz. Ve eğer sen Niqmepa, bu günden itibaren gelecekte de beyiniz Hatti ülkesi kralını korumazsan, sen tanrı yeminini bozacaksın. Sen Niqmepa’ya ülken nasıl sevgili ise, Hatti ülkesi de senin için sonsuza kadar sevgili olsun. Gelecekte Hatti ülkesinin krallarının, oğullarının ve torunlarının barış antlaşmasına uy. Şimdi sen Niqmepa, kralın huzuruna gel. Fakat eğer gelmek senin için mümkün olmazsa, senin için bazı meseleler çıkarsa, sen yeminden muaf olacaksın...

....Sen benim dostumla barış içinde ol. Ve düşmanımla düşman ol. Eğer Hatti ülkesi kralı, Hanigalbat, Mısır, Babil ya da Alşi ülkesine karşı sefere giderse, senin ülkenin sınırı yakınında hangi yabancı ülke olursa olsun, Hatti kralına düşmandır. Ya da Hatti ülkesi kralına dost olan ve senin sınırının yakınında bulunan hangi ülke olursa olsun, Mukiş, Halep, Nuhaşşe ülkeleri döner ve Hatti’ye düşman olursa, Hatti kralı onlara saldırmak için giderse, sen Niqmepa, savaşçılarınla birlikte yürekten harekete geçmezsen, ve eğer sen yürekten savaşmazsan, sen tanrı yeminini bozacaksın....Ve eğer herhangi bir düşman, Hatti ülkesi kralına karşı ayaklanırsa ve Hatti ülkesine karşı saldırırsa, sen Niqmepa, Büyük Kral’ın yardımına savaşçılarınla birlikte gel.

*Ve herhangi bir düşman, sen Niqmepa'yı sıkıştırırsa ve sana saldırırsa ve sen Hatti kralına haber gönderip yardıma gel dersen, Hatti ülkesi kralı veya yüksek rütbeli memuru ya da prensleri senin yardımına gelsin...*¹⁴³

[Antlaşma metni, kaçakların ve kölelerin geleceğini tamamen Hitit Devleti'nin kontrolüne bağlayan ve Ugarit ülkesindeki Hititli konukların güzel ağırlanmasını emreden bölümlerle devam eder ve antlaşmayı değiştirecek veya yemini bozacak olanlara edilen lanet ve antlaşmaya tanıklık eden tanrıların isimlerinin sıralanmasıyla sona erer.]

Daha önce II. Niqmaddu ile yapılan eski antlaşmada NAM.RA'ların, Ugarit'e gelen kaçakların veya Hitit'e sığınan Ugaritli suçluların iadesi konusu, Ugarit ile Hitit Devleti arasında ortak bir inisiyative bağlanmıştı. Ancak II. Murşili bu konuları tamamen kendi kontrolüne almıştır. Ayrıca Ugarit güneyindeki Şiyannu-Ušnatu topraklarını da kaybetmişti. Murşili'nin bu hamlesini, bir tür *böl ve yönet* (*divide et impera*) taktiği olarak yorumlayabiliriz.

Ancak muhtemelen Niqmepa'nın ricasıyla ve Şiyannu'yu kaybettiği gerekçesiyle Ugarit'in Hitit kralına vereceği haracın miktarı düşürüldü. Ayrıca soylular, valiler ve yüksek rütbelilere verilecek armağanlar da kaldırılmıştı. Şiyannu'nun kaybıyla birlikte Ugarit kralı Niqmepa, belli ki Hitit'e göndereceği verginin sağlanması konusunda endişe etmişti. Zira güneyindeki bu verimli topraklar, vergilerin toplanmasında büyük katkı sağlıyordu. Bu sebeple vergi yükümlülüğü

¹⁴³ RS 17.338; RS 17.349B; RS 17.353; RS 17.407 = PRU IV: 71-83; Karaoğuz 2002: 169-175.

düşürüldü.¹⁴⁴ I. Šuppiluliuma ile yapılan antlaşmada olduğu gibi Ugarit yine doğrudan Hitit İmparatorluğu'na bağlandı. Ayrıca Ugarit artık tamamen Hitit kontrolündeki topraklarla çepeçevre sarılmıştı.

Ugarit ile Hitit arasında yapılan bu ikinci antlaşma metninde, II. Murşili döneminde Yakındoğu'nun siyasi durumuna ilişkin bir takım bilgiler de mevcuttur. Murşili antlaşmadaki sözlerinde, düşman ülkeler arasında Assur, Babil, Mısır ve Hanigalbat'ı da sayar. Mısır Krallığı'nın Horemheb zamanından itibaren tekrar Doğu Akdeniz ve Suriye ile ilgilenmeye başladığını biliyoruz. Nitekim Horemheb'in mezar kitabelerinde ve mezar resimlerinde, bu kralın Suriye'ye yaptığı seferlere ilişkin bulgular mevcuttur.¹⁴⁵ Ayrıca Mitanni ve Assur da Hitit Devleti için ciddi bir tehlike arz ediyordu.

Mitanni prensi *Šuttarna*, I. Šuppiluliuma'nın *Šattiwaza* ile yaptığı antlaşma ve ittifaktan bir süre sonra isyan etmiş, Assur Kralı *Adad-Nirari* (1307-1275) ile ittifak yapmıştı. Bu durum da Hitit İmparatorluğu için Mitanni'yi ve Assur'u yeniden birer tehdit haline getirmişti. Babil'de ise *Kassit* kralları vardı ve I. Murşili döneminden beri Babil de Hitit Devleti için potansiyel bir tehditti.¹⁴⁶ Ayrıca Mukiş ve Nuhaşše gibi krallıkların öteden beri Suriye'de Hitit karşıtı isyanlara sebep olduğunu biliyoruz. I. Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra Mezopotamya, Suriye ve Doğu Akdeniz'in siyasi durumundaki bu karışıklık, belli ki II. Murşili'nin Suriye politikasında daha sert ve otoriter bir tavır sergilemesini gerektirmişti. Bu yüzden Murşili, Kuzey Suriye'nin ve Levant sahillerinin doğrudan Hitit kontrolünde kalmasını önemsiyordu.

¹⁴⁴ RS 17.382 = PRU IV: 79-83. Singer 1999: 640; Kuhrt 2009: 405,406.

¹⁴⁵ Kinal 1963: 8.

¹⁴⁶ Kinal 1963: 8, 9.

Nitekim II. Muršili döneminden Kadeş Savaşı'na kadar olan zaman diliminde, Halep ve Karkamış'tan Amurru ülkesine kadar olan bölgeler, mutlak bir Hitit otoritesi altında kalmıştır. Mukiş ve Nuhaşse bu dönemde Hitit'in sadık birer müttefiki ve vassalı olmuştur.¹⁴⁷ Ugarit de, Levant kıyısındaki ekonomik ve siyasi açıdan en önemli merkez olması dolayısıyla, doğrudan Hitit'e bağlı bir devlet haline gelmiştir. Prenslerin ve soyluların hükmettiği Karkamış ve Halep krallıkları ise, I. Šuppiluliuma döneminde olduğu gibi, Kuzey Suriye'deki genel valilikler olarak bu bölgenin denetimini elinde tutmuştur. İlerleyen bölümlerde, özellikle Ugarit ile Hitit Devleti arasındaki bağlantıların, genellikle bu krallıklar aracılığıyla kurulduğunu ve Ugarit'le ilgili bir takım kararların Karkamış kralları tarafından verildiğini göreceğiz.

II. Muršili bu politik düzeni sağlamlaştırmak için ayrıca Amurru kraliyet ailesi ile Ugarit hanedanı arasında evlilik bağları da kurmuştur. Bu bağ hem Hitit Devleti'nin Kuzey Suriye'deki kontrolünü sağlamlaştırmış, hem de Amurru ile Ugarit arasındaki anlaşmazlıkları gidermek adına faydalı olmuştur.

Ugarit ile Amurru hanedanları arasında yapılan ilk evlilik, Niqmepa ve Amurru kralı DU-Tešup döneminde gerçekleşmiştir. Niqmepa ile evlenen Amurru prensesi *Ahat-Milku*'nun değerli eşyalarla dolu çeyiz listesi, muhtemelen babası olan DU-Tešup'un mührüyle birlikte bulunmuştur.¹⁴⁸ Niqmepa'dan sonraki Ugarit kralı II. Ammištamru'nun annesi olan Ahat-Milku'nun Ugarit tarihi için ilginç bir konumu vardır. Kral II. Ammištamru dönemi boyunca hayatta olduğu tahmin edilen Ahat-Milku, Hitit kralı III. Hattušili'nin karısı Tavananna *Pudu-Hepa* gibi, etkin bir kraliçeydi. Ugarit'in komşu ülkelerle yaptığı bazı antlaşmalarda ve gönderilen

¹⁴⁷ Singer 1999: 635-640.

¹⁴⁸ RS 16.146+161 = PRU III: 182-186; Singer 1999: 641; Kuhrt 2009: 406.

mektuplarda mühürleri tespit edilmiştir. Bunlar arasından en önemlisi, II. Ammištamru dönemine tarihlenen, oğulları *Hišmi-Šarruma* ve *Abdi-Šarruma*’nın Alašiya (Kıbrıs) adasına sürülmesini kabul ettiği mektuplardır.¹⁴⁹

Amurru ile Ugarit arasında yapılmış bu evlilik, iki krallık arasındaki anlaşmazlıkları bitirmiş ve II. Muršili’nin iki krallık üzerindeki otoritesini ve Kuzey Suriye politikasını sağlamlaştıran etmenlerden biri olmuştur. Ayrıca II. Muršili, DU-Tešup’tan sonra tahta çıkan Amurru kralı *Tuppi-Tešup* ile Amurru’yu doğrudan Hitit’e bağlayan bir antlaşma yapmış ve bu politikayı iyice pekiştirmiştir.¹⁵⁰

D. Kadeš Savaşı ve Sonrasında Ugarit

I. Šuppiluliuma’nın Suriye seferlerinden sonra, Mısır Krallığı Suriye-Filistin bölgesindeki etkinliğini yitirmiş ve buradaki gücünü tekrar kazanmak için fırsatlar kollamaya başlamıştı. Daha önce de değindiğimiz gibi, Ugarit kralları Ar-Halba ve II. Niqmepa ile çağdaş olan Horemheb zamanında Mısır, Suriye-Filistin’deki faaliyetlerini canlandırmaya başladı. Ancak Suriye politikasının yeniden güçlendirilmesi, 19. Hanedanlığın ikinci kralı olan I. Seti’ye (1290-1279) kalmıştır. Seti, Filistin’deki kargaşaları bastırdıktan sonra Amurru’ya doğru harekete geçti ve yaklaşık 1290 yılında Kadeš kentini ele geçirdi.¹⁵¹ Bu sırada Kadeš tahtında II. Muršili’nin tahta geçirdiği Niqmaddu vardı. Niqmaddu’nun sadık bir Hitit vassalı olduğunu söyleyebiliyoruz. Nitekim Mısır’daki *Karnak Tapınak Kompleksi*’nde bulunan ve Kadeš Savaşı’ndaki Hitit müttefiklerinin sıralandığı listede Kadeš (*QDŠ*)

¹⁴⁹ RS 17.352; 17.35; 17.362; 17. 367 = PRU IV: 121-124; Singer 1999: 642

¹⁵⁰ KUB III 14; KBo V 9; Karauğuz 2002: 185-192.

¹⁵¹ Murnane 1985: 80.

ismi de okunmuştur.¹⁵² Ayrıca Kadeş kralı Niqmaddu'nun muhtemelen II. Niqmepa'ya gönderdiği bir mektup Ugarit arşivlerinde¹⁵³, Suriye genel valilerinden birisi olan Halep kralının gönderdiği bir diğer mektup da Kadeş kentindeki kazılarda bulunmuştur.¹⁵⁴ Bu mektuplaşmaları ve Hitit müttefiklerinin arasında sayılmasını, Kadeş kentinin Mısır istilası sırasında Hitit Devleti'nin müttefiki olduğu şeklinde yorumlayabiliriz. Ancak buna rağmen Kadeş kenti Mısır baskısına karşı güçsüz kalmıştı ve Kadeş Savaşı'na kadar geçen zamanda (yaklaşık 15 yıl) Mısır hâkimiyeti altında kaldı.

Aradaki 15 yıllık zaman diliminde hem Hitit arşivlerinde, hem de Ugarit arşivlerinde Suriye'ye ilişkin yazılı kaynağımız neredeyse yok gibidir. Ancak yaklaşık 1275-74 yılında, Hitit kralı II. Muvatalli (1295-1272) ile Mısır kralı II. Ramses (1279-1213) arasında antik Kadeş kenti civarında Kadeş Savaşı olarak bilinen büyük bir savaş patlak vermiştir.

Savaşın sebebi açıktır: Siyasi ve ekonomik olarak Yakındoğu'nun en önemli coğrafyalarından biri olan Levant kıyılarında yeniden etkin olmak isteyen ve bu bölgedeki verimli topraklarla ticaret yollarında hakimiyet kurmaya çalışan Mısır Krallığı'nın Kadeş kentine kadar ilerlemesi, ve aynı sebepler dolayısıyla bunu büyük bir tehlike olarak gören Hitit İmparatorluğu'nun bu tehdidi ortadan kaldırmaya çalışması, büyük Kadeş Savaşı'nın en önemli sebebiydi.

Ugarit'in ve yakın komşusu Amurru'nun Kadeş Savaşı'ndaki konumuyla başlayacak olursak; Amurru'nun Kadeş'in işgal edilmesi ve savaş sırasındaki kralı

¹⁵² Gardiner 1960: 58.

¹⁵³ RS 17.315; Singer 1999: 644.

¹⁵⁴ Millard 1979-80: 202; Singer 1999: 644.

Bentešina'nın seçenekleri kısıtlıydı. Kadeş kentine çok yakın olması sebebiyle *Bentešina* Mısır'a bir süre boyun eğmiş olabilir. Zira Mısır'daki Hitit müttefikleri listesinde Amurru ismine rastlanmamıştır.¹⁵⁵ Muvatalli'nin savaştan sonra *Bentišina*'yı sürdürdüğünü ve Hatti'ye götürdüğünü Muvatalli'nin halefi III. Hattuşili ile *Bentešina* arasında yapılmış antlaşmadan biliyoruz.¹⁵⁶ Lakin bir süre sonra, III. Hattuşili *Bentešina*'yı olasılıkla affetmiş ve Amurru tahtını yeniden ona vermiştir. Buradan yola çıkarak, *Bentešina*'nın Mısır baskısına boyun eğmek zorunda kaldığını ve bunun Hitit kralı III. Hattuşili tarafından tolere edildiğini söyleyebiliriz.

Ugarit ise savaşa büyük ihtimalle asker göndermişti. Kadeş Savaşı sırasında Ugarit tahtında hala II. Niqmepa vardı. Niqmepa'nın savaşa asker gönderdiğine ilişkin elimizde bu güne dek bulunmuş biri kesin, diğeri ise tartışmalı olan iki kanıt vardır. Birincisi, Mısır'daki listeden gelir: Karnak'taki müttefikler listesinde Ugarit'in ismi, *'IKRT* olarak okunmuştur. Listede ayrıca Karkamış (KRKMŠ) ve Nuhašše (NWGSS') isimleri de geçer.¹⁵⁷ İkincisi ise *Generalin Mektubu* (*General's Letter*) olarak isimlendirilmiş olan bir mektuptur. Ugarit'te bulunmuş en önemli politik arşiv belgelerinden birisi olan bu mektup, 1956-1958 kazılarında, *Rap'anu* adlı bir üst düzey yetkilinin evinden çıkarılmıştır. Amurru ülkesinden gönderildiği anlaşılan ancak "*kralım*" hitabıyla yazılmış olmasına rağmen kime gönderildiğini anlayamadığımız mektup, bir takım savaş ve çatışmalarla ilgili bilgilendirmeler içerir. İçeriği anlaşılmış olsa da, tabletin tarihlendirilmesinde güçlük yaşanmıştır.

¹⁵⁵ Gardiner 1960: 55-62.

¹⁵⁶ KBo I 8+KUB III 8, KBo XXVIII 116+KBo XXVIII 117; Karauğuz 2002: 192-196; Singer 1999: 644.

¹⁵⁷ Gardiner 1960: 58; Singer 1999: 644.

Yaklaşık olarak 13. yüzyıl ortalarına veya sonrasına tarihlenmiştir.¹⁵⁸ *Šummi/Šummi* isimli bir general tarafından yazılan ve Amurru kralları Abdi-Aširta ile Aziru hakkında bilgiler de içeren mektubun Kadeš Savaşı'yla ilgili olduğu düşünülen kısımları şöyledir:

“..Kralım, ben ve adamlarım beş aydan beri Amurru ülkesindeyim. Gece ve gündüz düşmanı gözlüyorum. Kuvvetlerimden bir kısmını denize (deniz kenarına) gönderdim. Bir kısmını ise dağların eteklerine yolladım. Mütemadiyen yağmur yağıyor. Soğuklar beni ve adamlarımı mahvediyor... savaş arabalarım kırıldı, atlarım öldü. Adamlarımın çoğu öldü...

...siz kralımdan istediğim takviye birlikler hala gelmedi.. Ardata kenti varoşlarında gece yarısında suların ortasında düşmanla bir savaş yaptık. Ancak sadece bir esir alabildik. O esiri Mısır kralı hakkında sorguya çektim. Bana şunları söyledi: ‘kralım yakında çıkacak, ancak boş ellerle çıkacak!’... Eğer Mısır ülkesinin kralı bizzat kendisi buraya gelmez ve sadece okçularını üzerime gönderirse onları yeneceğim... Ancak siz kralım, bana takviye birlikler gönderin. Çünkü düşmanın askerine çok takviye geliyor... eğer tanrı bize yardım ederse, mezarda düşmanın karnına basacağız ve bu iş, onların bana yapmak istedikleri şekilde bitecek!... ”¹⁵⁹

¹⁵⁸ Singer 1999: 628; Izre’el – Singer 1990.

¹⁵⁹ RS 20.033; Ugaritica V, no.20; Kinal 1963: 10. Mektubun yeniden değerlendirmesi hakkında ayrıca bkz: Izre’el – Singer 1990.

Claude Schaeffer, Šumi'nin son Ugarit kralı Ammurapi zamanında yaşadığını kabul ederek, mektupta anlatılan savaşların, III. Ramses'in Amurru'da "*Deniz Kavimleri*"ne karşı yaptığı çatışmaları anlattığını, Ugarit kralının Deniz Kavimleri istilaları sırasındaki yağmacılarla gizlice anlaştığını ve General Šummi'nin III. Ramses'in Ardata'ya çıkarma yapmasını önlemek için gönderildiğini ileri sürer.¹⁶⁰ Fakat mektubu tercüme eden Nougayrol, tabletin boyutu, rengi ve Akkadcası dolayısıyla Amarna arşivine Kuzey Suriye'den gelen mektuplara benzetir ve Amarna çağı sonuna, yani Kadeş Savaşı dönemine tarihlenmesi gerektiğini söyler.¹⁶¹ Nitekim bu görüş, modern araştırmacılar tarafından da kabul edilmiştir. Dolayısıyla mektubun Ugarit kralı Niqmepa'ya gönderilmiş olabileceğini ve Šummi'nin Kadeş Savaşı'nın muharebelerinde savaşmış Ugaritli bir general olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda, Ugarit kralı Niqmepa'nın Kadeş Savaşı sırasında II. Murşili ile yapılan antlaşmaya sadık kaldığını ve Ugarit'in savaşta önemli bir Hitit müttefiki olarak görev aldığını söyleyebiliriz. Bütün bu verilere rağmen, elimizde bu döneme dair Ugarit veya Hitit kaynaklı belgeler çok azdır. Ugarit arşivlerinde II. Muvatalli dönemine dair bir belge bulunamamıştır. Bu sebeple hem II. Murşili'nin son yıllarındaki ve II. Muvatalli dönemindeki Ugarit-Hitit ilişkilerine, hem de Ugarit'in Kadeş Savaşı'ndaki konumuna dair ayrıntılı bilgiler edinemiyoruz.

Bunun sebebi muhtemelen savaş hazırlıkları ve savaş sırasında Ugarit'le kurulan iletişimin aksamış olması, ayrıca Hitit başkentinin henüz yeri

¹⁶⁰ Schaeffer 1968: 607.

¹⁶¹ Nougayrol 1968: 76-79.

keşfedilememiş olan *Tarhuntašša* kentine taşınmasıydı. 13. yüzyıl başlarında II. Muvatalli devlet merkezini Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşımıştır. Bunun arkasındaki sebep kesin olarak bilinmiyor. Fakat kuzeydeki *Kaška* tehdidinin yanı sıra, Mısır ile olan mücadele sürecinde, operasyonları daha rahat organize edebilmek açısından, II. Muvatalli devlet merkezinin güney sınırlarına daha yakın bir yerde olmasını istemiş olabilir. Tarhuntašša muhtemelen iklim olarak da Hattuša'nın sert kışlarına göre daha ılımandı. Kadeş Savaşı'ndan sonra II. Muvatalli'nin oğlu III. Muršili (Urhi-Tešup) başkenti tekrar Hattuša'ya taşımıştır.¹⁶² Tarhuntašša kısa bir süre için de olsa, Hitit Devleti'nin merkezi olmuştu ve muhtemelen burada da Hattuša'da olduğu gibi bir arşiv vardı. Dolayısıyla eğer Tarhuntašša'nın yeri bulunur ve burada bir arşiv keşfedilirse, hem Hitit tarihi açısından bir dönem daha iyi anlaşılmış olacak, hem de Kadeş Savaşı sırasında Suriye kentlerinin tarihi aydınlanmış olacaktır.

II. Niqmepa dönemindeki Ugarit-Hitit ilişkilerine dair tarihi kayıtlar, Kadeş Savaşı'ndan yaklaşık 7-8 yıl sonra Hitit tahtına çıkmış olan III. Hattušili döneminde (1267-1237) tekrar başlar. Ancak bundan önce kısaca III. Muršili'den (Urhi-Tešup) bahsetmek gerekiyor.

III. Muršili, babası II. Muvatalli'nin ölümünün ardından, 1272 yılında tahta çıkmış ve sadece bir kaç yıl hüküm sürdükten sonra 1267 yılında amcası III. Hattušili tarafından tahttan indirilerek sürgüne gönderilmiştir.¹⁶³ Singer, Urhi-Tešup'un Nuhašše'ye sürülmesinden sonra, ilkin Ugarit'e ve Amurru'ya, daha sonra da Mısır'a gitmiş olabileceğine ilişkin Ugarit kaynaklı bir takım belgeleri referans göstermiştir.

¹⁶² Kuhrt 2009: 338, 339.

¹⁶³ Kuhrt 2009: 339.

Belgelerden kesin bir sonuç çıkarılamıyor olsa da, yine de bu ihtimal de göz önünde tutulmalıdır.¹⁶⁴

Hem Ugarit ile Hitit Devleti arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler, hem de Ugarit'in Levant ticaret ağındaki yeri üzerine en fazla bilgi edinebildiğimiz dönem, II. Niqmepa'nın saltanatının son yıllarıyla başlar. Ugarit elbette bundan önce de Doğu Akdeniz'in ticaret ağının merkezi olması dolayısıyla, deniz ve kara ticareti konusunda son derece aktifti. Arkeolojik veriler ve Ugarit arşivlerinde bulunmuş olan tüccar tutanakları ve mektuplaşmalar; Ugarit'in 2. binyılın başlarından itibaren Levant kentleri, Hatti, Alaşiya, Girit, Minos, Miken ve Mısır gibi ülkelerle yoğun bir ticari alışverişte olduğunu göstermiştir. Ancak bu dönemde Ugarit'in Hitit İmparatorluğu ile olan ticari bağlantılarına dair bulgular, Hitit-Mısır mücadelesinin yarattığı kriz ortamı sebebiyle yazılı belgelerle desteklenememiştir. Kadeş Savaşı'ndan sonra ise bu kriz ortadan kalkmış ve Levant ticareti yazılı belgelere de yansımaya başlamıştır.

Kadeş Savaşı'ndan sonra Hitit İmparatorluğu; Amurru ülkesi de dâhil olmak üzere Kuzey Suriye'de yeniden en etkin güç olmuştu. Savaştan ve Hitit ile Mısır arasındaki Barış Antlaşması'ndan sonra (Kadeş Antlaşması), Hattili tüccarların Ugarit'e yoğun bir ilgi gösterdiğini görüyoruz. Bu Hattili tüccarlar, Anadolu'nun Kilikya kıyılarında bir Hitit liman kenti olan Ura'dan geliyordu. Ugarit ile Hatti arasındaki deniz ticareti Ura üzerinden yürütülüyordu. Ura kentinin yeri henüz tespit edilememiştir. Ancak büyük ihtimalle Silifke civarındaydı ve *Kilisetepe* veya *Gilindire*'nin (*Kelenderis*) limanıydı.¹⁶⁵ Uralı tüccarların faaliyetlerini düzenleyen

¹⁶⁴ Singer 1999: 644-646; RS 88.2009; RS 20.199 = KTU 2.68; RS 18.250.30 = KTU 4.410.

¹⁶⁵ Beal 1992: 69.

Hitit kraliyet fermanlarından birkaçı, II. Niqmepa'nın son yıllarına tarihlenir. Uralı tüccarlar, doğrudan emir aldıkları Hitit krallarının çıkarları doğrultusunda Kuzey Suriye'den Hatti'ye tahıl getirmekten sorumluydular. Hatti'nin tahıl ihtiyacının büyük bir bölümünü de, Ugarit'te toplanan mallardan elde ediyorlardı. Dolayısıyla Ugarit, Hatti'nin tahıl deposuydu. Uralı tüccarlar Ugarit'te çok faaldi. Paralarını Ugarit topraklarındaki ev ve arazilere yatırır, mülklerini rehine koyan Ugarit yurttaşlarına kredi teminatı verirlerdi.¹⁶⁶

Ancak II. Niqmepa muhtemelen bu durumu Ugarit yurttaşlarına ve Ugarit ekonomisine zarar veren bir etmen olarak yorumlamış -Uralı tüccarların Ugarit'te toprak sahibi olmasının yanında, bir de Hatti'ye ödenen yüksek miktardaki vergi vardı- ve Uralı tüccarları III. Hattuşili'ye şikâyet etmiştir. III. Hattuşili de bir fermanla bu duruma el koymuş ve Uralı tüccarların Ugarit'teki faaliyetlerine kısıtlamalar getirmiştir.¹⁶⁷

Hattuşili'nin fermanına göre bundan böyle Uralı tüccarlar Ugarit'te sadece yaz aylarında ticari faaliyet gösterebileceklerdi. Kış geldiğinde ülkelerine dönmeleri gerekiyordu. Ayrıca ev ve arazi satın almaları da yasaklanmıştı. Ugarit yurttaşlarının geri ödemedikleri borçlar varsa, Uralı tüccarlar onların mallarına el koyamayacaklardı. Sadece Ugarit kralının kararıyla, Ugaritli borçlular Uralı tüccarlara hizmet edebilirdi. Yani Uralı tüccarların Ugarit ülkesindeki herhangi bir mal veya servet üzerinde hak iddia etme şansları kalmamıştı.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Kuhrt 2009: 406.

¹⁶⁷ RS 17.30 = PRU IV: 102

¹⁶⁸ RS 17.30 = PRU IV: 102; Kuhrt 2009: 406, Kinal 1963: 11.

Bu durum, III. Hattuşili'nin Ugarit ile Ura arasındaki ticarete büyük önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Niqmepa muhtemelen Hatti'ye verilen verginin toplanması konusunda zorluk çektiğini belirtmiş ve durumu Hitit kralına bildirmişti. Ugarit'ten gelen yıllık vergi, Hitit için son derece önemli olmalıydı ki, Hitit kralı bu duruma bizzat el koymuş ve Ugarit lehine bir ferman yayınlamıştı. Gerek Uralı tüccarların yaptıkları suiistimallerle ilişkili şikâyetlerde, gerekse bu devirde görülen davalarda aralarında Hititli memur ve tüccarların bulunduğu taraflara karşı, Hitit mahkemelerinin pek çok defa Ugarit'in yanında yer aldığını söyleyebiliriz. Belli ki Hitit İmparatorluğu, bu zengin vassalını mümkün olduğunca hoş tutmaya çalışmıştı.¹⁶⁹

Zira Ugarit, özellikle Mısır-Hitit krizinin bitmesiyle birlikte, Levant'taki ticaret ağının en güçlü limanı olarak daha da yükselmeye başlamıştı ve hem ekonomik açıdan, hem de siyasi açıdan Ugarit'le ilişkilerin iyi tutulması Hititler için çok önemliydi. Hitit Devleti'nin Ugarit Krallığı'na her bakımdan sahip çıktığını ve arkasında durduğunu gösteren, II. Niqmepa dönemine tarihlenmiş bir belge daha vardır. Bu belge, III. Hattuşili'nin gönderdiği bir kararnamedir ve Hitit topraklarına giren Ugaritli kaçakların Ugarit'e iade edilmesi hakkındadır.¹⁷⁰

Aslına bakılırsa, Hitit Devleti'nin yürüttüğü bu politika, Ugarit Krallığı ile ilgili meselelerde Ugaritli tüccarların lehine pek çok karar çıkmasını sağlamasının yanında, daha çok Levant bölgesinde faaliyet gösteren ve Hatti ile ilişkileri olan bütün tüccarların korunmasına yönelikti. Zira özellikle Suriye yollarında, daha çok Ugarit ve Amurru bölgesinde seyahat eden tüccarlar, bu ülkelerin dağlık bölgelerinde

¹⁶⁹ Taş 2007: 16.

¹⁷⁰ RS 17.238; Kinal 1963 11, Taş 2007: 21, not. 10

Habiru adı verilen başıboş kabileler ve yağmacılar tarafından kaçırılıp öldürülüyor ve kervanları yağmalanıyordu. Bu soygunların veya ölümlerin gerçek sorumlularını bulmak ve cezalandırmak çoğu zaman mümkün değildi.¹⁷¹

Hitit kralları, seyahat eden tüccarların korunması için yerel yöneticileri motive etmek amacıyla, suçun işlendiği yerdeki vatandaşları ve yetkilileri sorumlu tutardı. Bunu, işlenecek herhangi bir suçun tek tek bireyler tarafından engellenmesini öngören ve o toplumdaki suç oranını bu yolla düşürmeyi hedeflemiş bir yöntem olarak yorumlayabiliriz. Bu, Hammurabi Yasaları'nda da gördüğümüz bir yöntemdir ve Hitit yasalarında da yeri vardır. Yasalar ve teamüllerin getirdiği bu yükümlülükleri yerine getirmeyenler, ağır tazminatlar ödemek zorunda bırakılırdı.¹⁷²

Örneğin III. Hattuşili zamanında Karkamış genel valisi olan İni-Teşup'un düzenlediği bir kararnameye göre Karkamış vatandaşları, topraklarından geçerken öldürülen her Ugarit tüccarı için Ugarit'e *üç gümüş mina* tazminat ödeyecekti. Benzer bir yükümlülük, Karkamışlı tüccarlara ilişkin olarak, Ugarit vatandaşları için de geçerliydi.¹⁷³ Dolayısıyla tüccarlar ve suçlularla ilgili, Ugarit'in önemli tazminatlar ödediği bazı örnekler de mevcuttur. II. Niqmepa dönemine tarihlenen bir kararnamede bunlardan biriyle karşılaşırız. III. Hattuşili, muhtemelen Ugaritli olmayan *Talimmu* isimli bir tüccarın iş ortağının, *Apšuna* kentinde öldürülmesiyle ilgili bir davada, Ugarit kralına "*Talimmu'ya ve maktulün yakınlarına kan bedeli olarak 1 talent gümüş ödenmesini*" emretmiştir.¹⁷⁴

¹⁷¹ Bryce 2003: 106.

¹⁷² Hoffner 1997: 231-247; Bryce 2003: 51-52.

¹⁷³ RS 17.230; 17.146; 18.115 = PRU IV: 152-156; Bryce 2003: 106.

¹⁷⁴ RS 17.229 = PRU IV: 16; Kinal 1963: 11.

Yukarıda verdiğimiz birkaç örnekle birlikte bu vaka da, Ugarit ile Hitit arasında yürütülen ticaretin ne kadar önemsendiğinin göstergesidir. Ticari faaliyetler diğer Yakındoğu kültürlerinde olduğu gibi hiçbir zaman sadece tüccarların kontrolüne bırakılmamış ve her zaman valilerin, yerel kralların ve büyük kralın denetiminde gerçekleşmiştir.¹⁷⁵

Nitekim hem Hatti'nin hem de Mezopotamya'daki ülkelerin ekonomik ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayan Levant ticareti, büyük devletlerin kontrolünde daha güvenli ve işler hale geliyordu. Bu ticari ağ, ayrıca büyük veya küçük devletler arasındaki politik ve kültürel ilişkilerin canlı kalmasını; Mısır, Levant, Ege, Hatti, Assur, Babil gibi ülkeler arasındaki uluslararası bağlantıların ve kültürel etkileşimin pekişmesini sağlıyordu.

¹⁷⁵ Bryce 2003: 106, 119

BÖLÜM VI

HİTİT BARIŞI'NDA (*PAX HETHITICA*) UGARİT VE DOĞU AKDENİZ TİCARETİ

A. Ugarit ve Uluslararası Ticaret

Kadeş Savaşı'nı takip eden yaklaşık 15 yıldan sonra Mısır ve Hitit devletleri, 1259-58'de bir barış antlaşması yaptılar. Hitit kralı III. Hattuşili ve Mısır kralı II. Ramses arasında düzenlenen bu antlaşma, Suriye'de Deniz Kavimleri istilalarına ve Levant kıyılarında büyük yıkımlara yol açan ayaklanma ve yağmalara dek, neredeyse yüz yıl sürecek bir barış dönemi başlatmıştır.¹⁷⁶ Bu barış dönemine eskiçağ tarihi literatüründe *Pax Hethitica* denmiştir. Suriye coğrafyasında başlayan bu barışçıl dönem, Doğu Akdeniz ticaretinin incisi olan Ugarit kenti için çok verimli bir çağ olmuştur. Hem Kadeş Savaşı'ndan önce, hem de savaş sırasında sıkıntılı dönemler atlatan, deniz ve kara ticaretinin güvenliği ve verimliliği açısından problemler yaşayan Ugarit Krallığı, Mısır ve Hitit devletleri arasındaki mücadelenin barışa dönüşmesiyle birlikte Levant'taki politik ve ekonomik gücünü yeniden kazandı. Mısır ülkesiyle eskiden beri kurduğu geleneksel bağları hiç koparmamış olan Ugarit, bu yeni dönemde Mısır ve Hatti ülkeleri arasında doğal bir bağlantı olmuş, iki devlet arasındaki ticari ve politik ilişkilerin sağlanmasında büyük rol oynamıştır.

Ugarit arşivlerinden gelen çivi yazılı kaynaklar bu dönemde fazlasıyla artmıştır. 13. yüzyılın büyük bir bölümünü kapsayan bu kaynak bolluğu; Ugarit'in

¹⁷⁶ Bryce 1999: 256.

komşu ülkeler ve büyük güçlerle olan ilişkilerine, ticari konulara ve meselelere, evlilik bağlarına; krallar, kraliçeler, valiler, devlet görevlileri ve tüccarların haberleşmelerine ve faaliyetlerine ışık tutar.

Suriye’de I. Šuppiluliuma dönemiyle başlayan Hitit nüfuzu, II. Murşili’nin yeniden gerçekleştirdiği fetihlerle pekişmişti. Kadeş Savaşı’ndan sonra ise Hitit İmparatorluğu’nun Suriye’deki etkisi daha da belirginleşmiş ve bu coğrafya, imparatorluğun yıkılışına dek Hitit yönetiminde kalmıştır. Bu dönemde kendi içinde bir takım sorunlar yaşayan Hitit Devleti, Ugarit ve Suriye politikasını bu sorunların olumsuz etkilerini en aza indirmek adına oldukça yapıcı, çözümsel ve pratik bir eksene kaydırmayı tercih etmiştir. Kadeş Savaşı, ardından Mısır ile yaşanan soğuk savaş ve bu dönemde yaşanan diğer birkaç problem; Hitit’in Suriye’deki yükselişine rağmen, aslında imparatorluğun çözülmesini başlatan bir dizi olaylar kümesi olarak yorumlanabilir.

Büyük savaşın getirdiği ekonomik problemler, Hitit İmparatorluğu’nun gücünü zaten zayıflatmıştı. Hemen ardından gelen ve iç savaş olarak değerlendirilebilecek Urhi-Teşup ve III. Hattuşili arasındaki mücadele de, devletin iç istikrarını zedeleyen etmenlerden biri olmuştur. Ayrıca III. Hattuşili’nin yeğeni *Kurunta* ile başlayan ve IV. Tudhaliya (1237-1209) dönemine dek devam eden Tarhuntaşša meselesi de, büyük bir risk teşkil ediyordu.¹⁷⁷ Görüldüğü gibi, 13. yüzyılın ikinci yarısı, Hitit İmparatorluğu’nun bıçak sırtında olduğu bir dönemdi. Askeri tehditler ve ekonomik problemler devletin gücünü sarsabilecek ciddi meselelerdi. Dolayısıyla III. Hattuşili ve onun halefleri, devletin yaşadığı iç ve dış tehditlerin etkilerini zayıflatmak adına, güney komşularıyla olabildiğince barışçıl

¹⁷⁷ Mieroop 2006: 190.

ilişkiler kurmak ve buradan alacakları askeri ve ekonomik desteği güvence altına almak istemişlerdi.

Ugarit, Hitit'in bu güney komşularından en önemlisiydi. Buradan gelen askeri ve daha çok ekonomik destek, Hitit İmparatorluğu'nun ayakta kalması için büyük önem teşkil ediyordu. Ugarit'in vassal bir devlet olarak konumu, Hitit Devleti'nin garantörlüğü altındaydı ve Hitit'in aleyhine olmadıkça Ugarit krallarının herhangi bir isteği geri çevrilmiyordu. Nitekim III. Hattuşili'nin fermanlarından da anlaşıldığı kadarıyla Ugarit; Hitit'in diğer vassalları Amurru, Nuhaşše, Şiyannu-Ušnatu ve Mukiş'ten ayrı ve daha ayrıcalıklı bir konumdaydı. Bu dönemde Hitit Devleti, Ugarit'in çıkarlarını olabildiğince korumuştur. Zira Ugarit'in çıkarları dolaylı olarak Hitit'in çıkarlarıydı.

Suriye'de Hitit kontrolü, bu dönemde de Hitit soyluları tarafından yönetilen Halep ve Karkamış krallıklarıyla sağlanıyordu. Halep'e oranla Karkamış kralı, Suriye genel valisi olarak daha etkin bir konumdaydı. Ugarit arşivlerinden Karkamış krallarının mühürleriyle birlikte çıkarılan belgeler, Karkamış'ın Suriye kentleriyle ve özellikle Ugarit'le olan ilişkilerinin derinliğini göstermiştir. Bu dönemde Suriye kentleriyle ilgili ticari veya siyasi neredeyse bütün problemlerle Karkamış kralları ve kralların görevlendirdiği memurlar ilgilenmiştir. Emar, Mukiş, Alalah, Ebla, Kadeş, Amurru, Şiyannu-Ušnatu ve Ugarit yönetimleri, doğrudan Karkamış krallarına bağlıydı, ancak Ugarit ve Amurru, diğerlerinden daha güçlü ve daha önemli krallıklar olmaları sebebiyle, daha ayrıcalıklı ve otonom bir statü taşıyordu.¹⁷⁸ Dolayısıyla Karkamış, Hitit Devleti'nin Suriye'deki otoritesini temsil eden yegâne merkezdi ve Ugarit de buraya bağlıydı.

¹⁷⁸ Singer 1999: 649.

Nougayrol, bu konuda ilginç bir noktaya parmak basarak, Hattuša ve Karkamış'ın yönetimlerini “*çift başlı Hitit kartalı*”na benzetmiştir.¹⁷⁹ Anlaşılan o ki, prensler ve prenslerin soyundan gelen krallar tarafından yönetilen Karkamış Krallığı, Hitit İmparatorluğu'nun Suriye genel valiliği olarak Suriye'de çok etkin bir role sahipti ve birincil misyonu, Suriye'deki Hitit otoritesini korumaktı.

Bunun yanında, Karkamış'ın Ugarit ve Hitit arasındaki ekonomik ilişkilerdeki yeri de değinmeye değer niteliktedir. I. Šuppiluliuma ve II. Muṣili dönemlerinden beri, Ugarit'in ödemekle yükümlü olduğu yıllık vergi, Karkamış'a değil, doğrudan Hattuša'ya gönderiliyordu.¹⁸⁰ Yani Karkamış bu verginin ödenmesi konusunda bir aracı değildi. 14. yüzyıldan beri süregelen bu uygulamanın 13. yüzyılda değiştiğine dair bir bulgu yoktur. Aynı zamanda, vergilerin ödenmesi ile ilgili Karkamış kralının rapor ettiği herhangi bir problemde, Ugarit'in açıklama yapacağı merci, yine Karkamış değil, doğrudan Hitit kralıydı.¹⁸¹ Verginin Hattuša'ya doğrudan ulaştırılması; Hatti'nin Ugarit'ten gelecek gıda malzemesine, gümüşe ve diğer değerli eşyalara ne kadar ihtiyacı olduğunu ve bu konunun Hatti için büyük önem arz ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Ugarit, Hitit Devleti'nin en büyük gıda ve gelir sağlayıcılarından biri, belki de en büyüğüydü. Bu sebeple yıllık vergiler doğrudan Hattuša'ya gönderiliyordu.

Ugarit'in komşularıyla olan ticari ve politik ilişkilerine girmeden önce, Suriye'deki ticareti tehdit eden güvenlik sorunlarından da kısaca bahsetmek gerekiyor. Suriye'deki karavan ticareti Tunç Çağı boyunca bu coğrafyada başıboş gezen yağmacılar ve bozguncular tarafından sürekli sabote edilmiştir.

¹⁷⁹ Nougayrol 1956: 149.

¹⁸⁰ Singer 1999: 650.

¹⁸¹ RS 34.136 = RSO 7, no. 7, 694.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Karkamış kralı İni-Teşup'un çıkardığı kararnameler, Suriye'deki ticaretin güvenliğini sağlamak amacıyla atılan önemli adımlardı. Ancak buna rağmen Ugarit arşivlerinde kervan soygunlarına ve tüccar ölümlerine ilişkin pek çok dava ve mahkeme kaydı bulunmuştur. Bazı mahkeme kayıtları, hem bu güvenlik sorunlarını, hem de Ugarit'in uluslararası ticaretteki etkinliğini daha iyi anlamamızı sağlamıştır. Bir belgede, *Tarhudašši* (Tarhuntašša?) kralı adına çalışan bir tüccarın, Ugarit'ten gelen insanlar tarafından öldürülmesinden bahsedilir. Bunun üzerine Karkamış kralı İni-Teşup, Ugarit yurttaşlarını öldürülen tüccarın kardeşi *Ari-Šimiga* isimli bir tüccara 180 šekel gümüş ödenmesine karar vermiştir.¹⁸² Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla, bu dönemde Ugarit ile Tarhuntašša Krallığı arasında bazı ticari ilişkiler vardı. Ancak bu ilişkilerin siyasi bir boyutu olup olmadığını bilmiyoruz. Başka bir belgede, *Aballa* adlı bir kentten gelen tüccarın öldürülmesi üzerine, Ugarit 1,200 šekel ödemek zorunda bırakılmıştır.¹⁸³

Ugarit'in içinde bulunduğu uluslararası ticarette güvenlik sorunlarına değinen başka bir belge de, III. Hattušili'nin Babil kralı *II. Kadašman-Enlil'e* (1263-1255) yazdığı uzun mektuptur. Mektupta Hattušili Babilli tüccarların Ugarit ve Amurru ülkelerinde uğradığı soygundan bahseder ve bu soygunlar için Suriye'de yaşayan göçebe kabileleri sorumlu tutar.¹⁸⁴ Bu belge; Babil, Hatti ve Suriye arasındaki ticaretin bir kanıtıdır. Nitekim Suriye'den geçen kervan yollarının Babil'e kadar uzandığını ve bu coğrafyada Mezopotamyalı tüccarların da 2. binyıldan beri faal olduğunu biliyoruz.

¹⁸² RS 17.158, 17.042 = PRU IV: 169-172; Taş 2007: 16. Ayrıca Tarhuntašša kralının gönderdiği düşünülen başka bir mektup: RS 34.139 = RSO 7: no. 14.

¹⁸³ RS 17.145 = PRU IV: 172, 173; Singer 1999: 652.

¹⁸⁴ KBo I 10+KUB III 72; Beckman 1996: 132-137; Taş 2007: 18, Singer 1999: 652.

Nitekim Babilli tüccarların Hatti ülkesiyle yaptıkları ticarete Suriye'deki güvenlik problemleriyle karşılaştıklarına ilişkin bir başka belge de, Karkamış kralı İni-Teşup'un Babil kralı *Šagarakti-Šurias'* a göndermiş olduğu mektuptur.¹⁸⁵

Eski Tunç ve Orta Tunç çağlarında olduğu gibi, Suriye'deki ticarete en büyük tehdidi, birçok kentin arşivinde kendisine yer bulmuş olan *habiru* ve *šutu* denilen göçebe ve yağmacı kabileler oluştuyordu. Ugarit arşivlerinde bulunan birçok belgede, *habiru* ve *šutu* gruplarının yarattığı tehlikeden endişeyle bahsedilir. II. Ammištamru'nun İni-Teşup'a gönderdiği bir belgede Ugarit kralı Karkamış'a bir yetkili gönderdiğini ve bir grup *habiru*yla ilgili karar vereceğini söyler.¹⁸⁶ Başka bir belgede, bir grup *šutu*nun bir rehine karşılığında 50 gümüş şekel talep ettiklerinden bahsedilir.¹⁸⁷ Ayrıca Ugaritli bir görevlinin Ugarit kralına gönderdiği bir mektuptan, Ugarit'in çevresinin *šutu* kabilelerine karşı korunduğunu anlıyoruz¹⁸⁸. Bütün bu kaynaklar, Son Tunç Çağı'nda *habiru* ve *šutu* tehlikesinin giderek arttığını göstermektedir. Bu göçebe gruplar Suriye'nin büyük bölümünde etkindiler ve hem ticari hem de siyasi birer tehdit olarak krallıkların güvenliklerini sarsıyorlardı. Nitekim daha sonra da değineceğimiz gibi, Ugarit'in yakılıp yıkıldığı dönemde de, Levant kentlerinin çökmesinde çok büyük payları vardı.

Soygunlar ve cinayetler şeklinde görülen bu güvenlik problemlerine rağmen; Pax Hethitica, Ugarit'in Doğu Akdeniz ticaretindeki yerini daha da sağlamlaştırmış ve hem yakın ülkelerle olan ticaretini, hem de uzak coğrafyalarla olan ilişkilerini geliştirmiştir.

¹⁸⁵ Singer 1999: 652.

¹⁸⁶ RS 16.003 = PRU III: 4.

¹⁸⁷ RS 8.333 = PRU III: 7, 8.

¹⁸⁸ RS 34.151 = RSO 7, no 13; Singer 1999: 652.

Bu ilişkiler birçok mektup, mahkeme kararları ve tüccar tutanakları ile belgelenmiştir. Mektupların ve tutanakların içeriği, ticareti yapılan ürünlerin çeşitliliğine ışık tutar. Mahkeme kayıtları ise daha çok yaşanan problemleri ve ticari konuların siyasi boyutlarını aydınlatmaktadır. III. Niqmaddu'nun (1225/20-1215) saltanatına dek yaklaşık 50 yıl süren Pax Hethitica döneminde metinlerde çoğu zaman ismi verilmeden bahsi geçen Ugarit kralı, II. Ammištamru'dur (1260-1235). Ammištamru'dan sonra Ugarit kralı olan II. İbiranu'nun (1235-1225) faaliyetlerine ilişkin belgeler kısıtlıdır, dolayısıyla ileride vereceğimiz örnek belgelerde Ugarit kralından kasıt, daha çok II. Ammištamru'dur. II. İbiranu'nun karısı Kraliçe Šarelli'ye ilişkin belgelerse, II. İbiranu ve III. Niqmaddu dönemine aittir.

A.1. Karkamış ve Emar

Ugarit'in Karkamış'la olan ilişkileri, diğer komşu kentlerle olan ilişkisinden doğal olarak daha farklı ve gelişkindi. Siyasi ilişkilerin yanında, Ugarit arşivleri iki krallık arasındaki ticaret hakkında da oldukça zengindir. Diğer komşu krallıkların tüccarları gibi, Karkamışlı tüccarlar da Ugarit'le ticaret yapıyordu. Ugarit ülkesine giren her tüccar gibi Karkamışlı tüccarlar da Suriye kentleri arasında mal alış veriş yapıyor ve Ugarit sınırlarına girdiklerinde gümrük vergisi ödüyorlardı. Örneğin, Karkamışlı bir memur olduğu anlaşılan *Piha-Ziti*'nin Ugarit kralına gümrük vergisi ile ilgili şikâyetlerde bulunduğunu biliyoruz.¹⁸⁹ Karkamış'ın Ugarit'le olan ticari bağlantıları, Karkamış kraliyet ailesinin kontrolündeydi. Ayrıca Karkamış'ta Hatti'den gelen ve ticaretle ilgilenen başka soylu kişilerin de varlığı tespit edilmiştir.

¹⁸⁹ RS 25.461; Singer 1999: 654.

Bu soyluların Emar’la da ilişkileri vardı ve buradaki ofislerinden Suriye’deki ticaretle ilgili yazışmaları yürütüyorlardı. Bu tüccarlar muhtemelen Hatti merkezli ticari şirketlerin yöneticileriydi.¹⁹⁰

Ugarit ve Karkamış arasındaki siyasi bağlar, iki kent arasındaki ticari ilişkilerin de daha derinlikli olmasına sebep olmuştur. Ugarit yönetimi, Karkamış’a ticari işlerle ilgilenen memurlar gönderiyordu. Örneğin bu memurlardan biri olan *Takuhlinu*, Karkamış’a gönderilmiş ve oradaki görevini tamamladıktan sonra Ugarit’teki devlet yönetiminin üst kademelerine kadar tırmanmıştır. Karkamış kralının talep ettiği *lapis-lazuli* yerine normal taş (*kamma*) gönderilmesiyle ve at ticaretiyle ilgili birkaç mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Takuhlinu, Karkamış’ta elçilik olarak tanımlanabilecek bir görev icra ediyordu. Yani Karkamış’taki Ugarit elçisiydi. Böylece, Hitit kontrolü altındaki Suriye kentlerinde elçilik kurumunun varlığını görebiliyoruz.¹⁹¹ Arşivlerde bulunan birçok mektup ve bu mektuplarda geçen başka elçilerin isimleri (*Amutaru*, *Pu-Šarruma*, *Zulanna*), elçiliğin devamlılık arz eden bir kurum olduğunu ve elçilerin kentler arasındaki ticareti yönlendirdiğini göstermiştir. Bu elçiler, Ugarit’le Karkamış arasındaki her türlü ticari faaliyetten sorumluydu. Ayrıca birçok tabletten, Ugarit’te kraldan sonraki en yetkili devlet görevlisi olarak bir valinin yer aldığını ve ticaretle ilgili konularda bir takım meselelere müdahale ettiğini biliyoruz.¹⁹²

¹⁹⁰ RS 20.184 = Ugaritica V, no.28; 15.007 = PRU III: 6; RS 17.251 = PRU IV: 256; Singer 1999: 654. Soylular arasında İni-Tešup’un kardeşi *Hešmi-Tešup*, oğulları *Upparamuwa*, *Mišramuwa*, *Alihešni* ve *Tili-Šarruma*; torunu *Piha-İm*’in de isimleri tespit edilmiştir. Ayrıca Hatti’den gelen Hitit soyluları *Zulanna*, *Hešni*, *Taki-Šarruma* ve *Tulpi-Šarruma* isimli memur-tüccarlardı.

¹⁹¹ RS 17.383, 17.422 = PRU IV: 221-225; Singer 1999: 655.

¹⁹² RS 20.184 = Ugaritica V, no.28, 97; RS 34.140 RSO 7, no.11, RS 17.144 = PRU VI: no.6; RS 17.148 = PRU VI, no. 7. Bu tabletlerden biri (RS 17.148) *Yabinenše* isimli bir kadının Ugarit valisine gönderdiği mektuptur. Muhtemelen bir şirketin yöneticisinin karısı

Altın, gümüş, bronz, kumaş, at, çeşitli silahlar, yağ, keten, ipek, değerli taşlar ve eşyalar, Karkamış ve Ugarit arasındaki ticaretin en önemli ürünleriydi. Bunlar arasındaki en dikkat çekici olan at ve tay ticaretidir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla değerli madenlerden sonra en pahalı ürünlerden olan kaliteli ve kuvvetli atlar; Karkamış, Ugarit ve Emar’da yetiştirilip, Suriye’nin diğer bölgelerine, Hatti’ye, Mısır’a ve hatta Mari ve Babil’e kadar gönderiliyordu.¹⁹³ Ugarit Suriye’den toplanan ihraç malzemesinin dağıtıcısı konumundaydı. Ayrıca nadir görülen bazı mallar da vardı: henüz tanımlanamamış olan bazı bitkiler (örneğin *panu* ve *uban*), az bulunan ve pahalı ipek çeşitleri, özel yapım silahlar ve köleler de ticareti yapılan ürünler arasındaydı. Bu ürünler Karkamış’ın kontrolünde Ugarit’te toplanır; Mısır, Hatti, Kıbrıs ve Assur gibi ülkelere yollanırdı.¹⁹⁴

Bazı ürünlerin ticareti kısıtlıydı. Örneğin köle alım satımı pek yaygın değildi. Ugarit arşivlerinden çıkan mektup ve tutanaklardan, köle ticaretinin daha çok kraliyet ailesine mensup olanlar ve devlet görevlileri tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Köle ticaretine ilişkin az sayıdaki belgelerin hepsinde alıcı ve satıcılar, soylular ve devlet memurlarıdır. Belgelerin birinde Karkamışlı prensesler *Taki-Šarruma* ve *Tulpi-Šarruma*, Ugarit valisi *Uzzinu*’dan 40 gümüş şekel karşılığında bir köle satın alırlar. Diğerinde ise ismi belirtilmeyen Ugarit kraliçesi bir köle karşılığında saray görevlisi *Tabrammi*’ye 20 şekel öder.¹⁹⁵

Ugarit’te ayrıca Karkamış kralına ait bir ticaret filosu da vardı. Karkamış kralı İni-Teşup’un emrindeki gemilerin ve gemi çalışanlarının listelerinin verildiği

olan Yabinenşe, nadiren de olsa, soylu olmayan kadınların da ticari faaliyetlerde rol aldığını gösteren bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bkz: Singer 1999: 655, 656.

¹⁹³ Yon 1995: 440.

¹⁹⁴ Astour 1981: 24-28.

¹⁹⁵ RS 17.251 = PRU IV: 238, 237; RS. 17.231 = PRU IV: 238; Singer 1999: 657.

bir belge, Karkamış'ın Ugarit limanındaki etkinliğini ve deniz ticaretinde de yer aldığını kanıtlar niteliktedir. Bu filo muhtemelen Karkamış kralının emriyle, Ugarit eliyle kurulmuştu ve filoda birçok ülkeden gelen tüccarlar görev alıyordu.¹⁹⁶

Emar'la kurulan ticari bağlara ilişkin belgelerse, 1994 yılındaki kazılarda, *Urtenu* isimli bir Ugaritli memurun arşivinde bulunmuştur. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Emar ve Ugarit arasındaki ticaret de hayli yoğun ve sıkı. Tüccarlar genellikle büyük şirketlerin mensuplarıydı ve Ugarit'teki şirket sahipleri adına çalışıyorlardı. Örneğin II. İbiranu'nun karısı Kraliçe Şarelli'nin damadı *Šipit-Baal*, oğulları ve emrindeki diğer tüccarlar, Emar'dan yola çıkan kervanları yönetiyor ve Fırat kıyısındaki kentlere kadar ulaşıyorlardı. Şarelli'nin emrindeki tüccarlar, ayrıca Suriye'den toplanan tahılın Ugarit'e ve oradan da Hatti'ye ulaştırılmasında da etkin rol oynamışlardır.¹⁹⁷

Emar ile Ugarit arasındaki ticari ilişkilerin kimler tarafından yürütüldüğünü belirlemek çoğu zaman zordur. Zira metinlerde ismi geçen tüccarların neredeyse hepsi, Ugarit vatandaşları olarak anılmıştır. Öyleyse Emar'da iş gören tüccarların çoğunun Ugarit kökenli olduğunu varsayabiliriz. Demek ki Ugarit, komşu kentlerdeki ticari işlerde bizzat kendi vatandaşlarını orada ikamet edip alım satım yapması için gönderecek kadar aktifti. Zira bu denli büyük, yoğun ve süreklilik arz eden bir ticaret ağının kontrol edilebilmesi için, Ugarit yönetiminin işleri doğrudan kontrol etmesi gerekiyordu. Ancak belgelerde çokça ismi geçen *Zu-Aštarti* isimli Emarlı bir tüccar, bu konuda istisna oluşturmaktadır. Zu-Aštarti, Ugaritli memur

¹⁹⁶ RS 34.147; Malbran-Labat 1991: 23-25; Taş 2007: 16. Karkamış'a ait bu filoda Sami, Hurri, ve Anadolu kökenli isimler zikredilir. Ayrıca Sidonlu, Maklı ve Akkolu (Akka) kişiler de bizzat kentlerinin isimleriyle anılmıştır. Bu listeler Ugarit filolarının ne denli kozmopolit olabileceğini görmemiz açısından önemlidir.

¹⁹⁷ RS 34.133.30, 31 = RSO 7, no. 36; Singer 1999: 658; Arnaud, RSO 7, no. 30-36;

Urtenu'ya gönderdiği mektuplarında, çoğu zaman *Sidon* ve *Ušnatu* kentleriyle yapılan alışverişlerden bahseder.¹⁹⁸

Son olarak Ugarit ile Karkamış arasındaki askeri bağlantılardan da bahsetmek yerinde olacaktır. İki kentin ticari ve askeri ilişkileri iç içe geçmiş bir yapıdaydı. Elimizde Ugarit'in askeri bir donanmaya sahip olduğuna dair herhangi bir bulgu olmasa da, ticaret filoları muhtemelen askeri harekâtlar için de kullanılıyordu. Bu filoların kontrolü de Karkamış kralının göreviydi. Karkamış, barış ve savaş zamanında Ugarit filolarının Levant kıyılarındaki faaliyetlerini gözlemek ve güvenliği sağlamakla yükümlüydü.¹⁹⁹ Bu sebeple Karkamış kralı Ugarit gemilerinin demir atacakları limanlar için bir sınır belirlemiş ve *Akka*'dan daha güneye gitmeleri yasaklanmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Levant kıyısındaki deniz taşımacılığı liman kentleri arasında bölüşülüyordu. Bir limandan çıkan filo veya gemi; çok uzun yollar kat etmeden bir limanda duraksayarak yükünü boşaltıyor ve başka bir gemiye aktarıyordu. Örneğin Ugarit'ten Mısır'a giden gemiler, belli ki en fazla *Akka* limanına kadar yol alıyordu. Levant kıyısının daha güney kesimindeki Byblos, Sidon, Tyre ve *Akka* limanlarında boşaltılan mallar, bu kentlerin filoları aracılığıyla Mısır'a ulaşıyordu.²⁰⁰ Büyük olasılıkla, Mısır'dan gelen mallar da Levant'ın kuzey kesimlerine aynen bu şekilde iletiliyordu. Levant kıyı taşımacılığının ne zamandan beri bu şekilde gerçekleştirildiğine dair elimizde bir bulgu maalesef yoktur. Ancak Karkamış kralının getirdiği bu uygulamanın, denizde yaşanan bir takım güvenlik sorunları sebebiyle tercih edildiği söylenebilir.

¹⁹⁸ RS 34.153 = RSO 7, no. 35; Beckman 1996: 138.

¹⁹⁹ Vita 1995: 159.

²⁰⁰ RS 34.145.9-14 = RSO 7, no. 5; RS 34.147 = RSO 7, no. 5; Singer 1999: 659.

Yapılan barış antlaşmasından sonra Mısır ve Hatti arasındaki sıcak savaş sona ermiş olsa da, iki büyük güç arasında hala soğuk bir savaş devam etmekteydi ve iki devlet de bıçak sırtında olan Doğu Akdeniz ticaretinin esenliği ve kendi ülkelerinin ekonomik çıkarlarını gözetmek adına temkinli davranıyorlardı. Ticari ürünlerin limandan limana aktarılması artı gümrük vergisine ve başka ek masraflara yol açıyor olsa da, iki devlet de bu ek masrafları göze alarak böyle bir uygulamaya girişmiş olabilir. Lakin bu uygulamanın Mısır ile Ugarit arasındaki ilişkileri kontrol altına almak veya zayıflatmak amacıyla yapıldığı söylenemez. Ugarit'in Doğu Akdeniz'deki uluslararası ticarete asıl ortağı Hitit'ten ziyade Mısır'dı. Mısırlı tüccarlar Ugarit'te kentin yıkılışına dek faal bir şekilde ticaret yapmıştır. Dolayısıyla bu uygulamanın Mısır-Ugarit ilişkilerini gölgelemek için değil, Levant'ın güney kıyılarındaki güvenlik sorunlarıyla uğraşmamak için tercih edildiğini söylemeliyiz. Zira Mısır'ın da baş etmekte zorlandığı bu tehlikeler; olası bir saldırı, yağma veya söz konusu olduğunda, devletler arasında krizlere yol açabilirdi. Bu sebeple Hitit Devleti, muhtemelen bu krizleri göze almamış ve deniz taşımacılığının güvenliği için Ugarit'in demir atacağı limanlara kısıtlama getirmiştir.

Ayrıca Suriye'deki kervan ticaretini tehdit eden habiru ve şutu kabileleri, belki de kıyı bölgelerinde de tehlike arz ediyordu. Arşiv belgelerinde bu dönemde korsan faaliyetlerinin varlığına ilişkin bir bulgu yoktur, fakat Amurru'nun herhangi bir düşman saldırısı durumunda Ugarit'e denizde yardım etme ve gemi gönderme sözü verdiği bir antlaşmaya dayanarak, deniz taşımacılığında da bir takım güvenlik tehditleri olduğunu söyleyebiliriz.²⁰¹

²⁰¹ RS 20.162 = Ugaritica V, no. 37.

Sonuç olarak, Ugarit'in merkezinde olduğu Levant ticaret ağı, hem denizden hem de karadan gelen tehlikelerle baş etmeye çalışıyordu. Hitit İmparatorluğu da Suriye'deki yönetim merkezi Karkamış aracılığıyla bu ticaret ağının güvenliğini sağlamak için çeşitli önlemler alıyordu. Kendi çıkarları adına bu ticaretin sorunsuz devam etmesi için önemli adımlar atıyor ve bir takım kısıtlamalar ve yeni uygulamalar getiriyordu.

A.2. Šiyannu-Ušnatu

II. Murşili döneminden itibaren Ugarit'ten ayrılan ve doğrudan Karkamış ve Hatti'ye bağlanan Šiyannu-Ušnatu Krallığı, Ugarit'le sürekli devam eden bir çekişme içindeydi. Devam eden ticari ilişkilerin yanında, yazılı kaynaklar bu iki ülke arasında bir takım sınır sorunlarının yaşandığını göstermektedir. Sorunların politik sebeplerini bir kenara bırakacak olursak, sınır anlaşmazlıklarının ve iki ülke arasında devam eden ekonomik soğuk savaşın asıl kaynağı Šiyannu-Ušnatu'nun geniş tuz yatakları ve üzüm bağlarıydı. Tuz ve üzüm, Suriye ticaretindeki en önemli ürünler arasındaydı ve iki ülke arasında bu ürünlerin ticareti yapılıyordu.²⁰²

Šiyannu-Ušnatu Ugarit'in hemen güneyinde yer alıyordu ve ona en yakın krallıktı. Šiyannu'dan gönderilen tuz, üzüm ve şarap Ugarit'te toplanıyor; Suriye kervanları aracılığıyla Hatti'ye ve Mezopotamya'ya gönderiliyordu. Ancak bu ürünlerin ticareti sırasında birçok sorun da yaşanıyordu. Karkamış kralı İni-Tešup'un mühürleriyle birlikte bulunmuş birçok mahkeme kararı; tuz yatakları, üzüm bağları, sınır ihlalleri, yağmalar, soygunlar ve bir takım askeri saldırılar sebebiyle Ugarit ve

²⁰² Singer 1999: 662, 663.

Šiyannu-Ušnatu krallarının içinde olduğu süregelen siyasi ve ekonomik bir çekişmeye ışık tutar.²⁰³

Suriye'deki Hitit hâkimiyeti boyunca bu problemlerin ve anlaşmazlıkların çoğu, Karkamış kralları tarafından çözülmeye çalışılmış ve iki krallık arasındaki mücadele olabildiğince yumuşatılmaya çalışılmıştır. Zira bu dönemde Ugarit'in yaşadığı her türlü sorun, aynı zamanda Hitit Devleti'nin Suriye'den sağladığı faydanın zedelenmesine yol açan sorunlardı ve bu sorunların hızla çözülmesi gerekiyordu.

A.3. Amurru ve Kadeş

Suriye'deki Hitit hâkimiyeti boyunca; Amurru ve Kadeş, Ugarit'le eşdeğer öneme sahip güçlü iki krallıktı. Bu iki krallık, Hitit vassalı oldukları dönemden itibaren Ugarit'le derin ilişkiler kurmuş ve Suriye ticaretinde etkin rol oynamışlardır. Amurru ile Ugarit arasındaki bağların Hitit hâkimiyeti öncesinden beri devam ettiğini ve II. Murşili ile yapılan antlaşmalardan sonra bu bağların daha barışçıl seyrettiğini biliyoruz.

Kraliyet aileleri arasındaki kurulan evlilik bağları ve antlaşmalar, Amurru ve Ugarit ilişkilerini sağlamlaştırmış ve Hitit hâkimiyetinin sonuna dek devam eden bir işbirliği ve ittifak oluşmasını sağlamıştır. Öyle ki Amurru Ugarit'in yakılıp yıkıldığı yıllarda bile Ugarit kralının yanındaydı ve yardım için gemilerini göndermişti.²⁰⁴ Amurru ile Ugarit arasındaki ticari ilişkiler, az sayıdaki yazılı kaynakla da

²⁰³ RS 17.368 = PRU IV: 76, 77; RS 17.335 = PRU IV: 74; RS 18.001 = PRU IV: 230; Astour 1995: 63, 64; Singer 1999: 663.

²⁰⁴ RS 20.162 = Ugaritica V, no. 37: 721.

belgelenmiştir. Ugarit'teki Urtenu arşivinde bulunan çivi yazılı tabletlerden, iki ülke arasında daha çok soyluların yürüttüğü tahıl, değerli taş ve kumaş ticaretinin varlığını görebiliyoruz.²⁰⁵ Bunların yanında, Amurru'nun deniz ticaretinde de etkin olduğunu ve kendisine ait filosu bulunduğu da söyleyebiliriz.

Kadeş'le Ugarit arasındaki ilişkiler de, Ugarit kralı II. Niqmepa dönemine dek gitmektedir. Yaklaşık yarım düzine metin, Ugarit ile Kadeş arasında da ticari bağlantıların varlığını gösterir. Kadeş ve Ugarit arasında küçükbaş hayvan, eşek ve çeşitli bitkilerin; ayrıca silah, kartal ve değerli madenlerin alışverişi yapılıyordu.²⁰⁶ Kadeş kenti 2. binyıldan beri Suriye iç yollarında stratejik bir öneme sahipti ve diğer Hitit vassal krallıkları gibi doğrudan Karkamış'a bağlıydı. Kadeş hem Suriye içlerindeki kervan yollarının bağlantı noktası olması, hem de Mısır ile Hitit arasında tampon bölge olması dolayısıyla stratejik bir öneme sahipti. Nitekim ileride bahsedeceğimiz Hitit-Assur savaşlarında Karkamış, Ugarit'le birlikte Kadeş kralından da tahıl, silah ve asker göndermesini istemiştir.²⁰⁷

A.4. Filistin Kıyıları

Amurru ülkesinin güneyinde sahil boyunca uzanan kentler, varlıklarını Fenike çağından da bildiğimiz zengin ve nüfuzlu liman kentleriydi. Byblos, Beyrut, Sidon, Tyre, Aşdod, Aşkelon ve Akka gibi limanlar, Suriye ile Mısır'ı birleştiren bölgede, Doğu Akdeniz ticaretinde büyük rol oynamışlardır. 2. binyıldan itibaren hem Mısır hem de diğer Levant kentleriyle sürekli ticari alış veriş yapan bu kentlerin

²⁰⁵ RS 34.135 = RSO 7, 46; RS 16.111 = PRU III: 13, 14; RS 15.024+50 = PRU III: 18; Singer 1999: 666, 667.

²⁰⁶ RS 20.000 = Ugaritica V, no. 40; RS 20.016 = Ugaritica V, no. 38; Singer 1999: 668.

²⁰⁷ RS 34.150 = RSO 7, no. 10.

Ugarit'in merkezinde olduğu ticari ağda da yer bulduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda değindiğiniz gibi, Ugarit Suriye'den topladığı malları bu kentlere götürüyor ve bu kentlerin gemileri bu malları Mısır'a ulaştırıyordu. Ugarit arşivinden çıkarılan az sayıdaki belge, bu ticari ilişkilerin varlığını kanıtlar.

Bu dönemde Byblos'la yapılan ticarete ilişkin yaklaşık 25 tablet bulunmuştur. Ancak çoğu tahrip olmuş olduğu için tabletlerin okunması zor olmuştur. Ayrıca bu tabletlerin tarihlendirilmesi konusunda da hala süregelen bir tartışma vardır. Fakat buna rağmen genel olarak Ugarit'le Byblos arasında bir deniz ticaretinin varlığını kanıtlamaya yetecek düzeydedirler.²⁰⁸ Beyrut'la yapılan ticaretle ilgili mektuplaşmaların arasında, Beyrut kralının Ugarit valisine ve kralına gönderdiği mektuplar da dikkat çeker.²⁰⁹ Mektuplardan birinde Beyrut kralı Ugarit kralına çıkacağı bir yolculuk için iyi dileklerde bulunur.²¹⁰ Ayrıca Şiyannu, Ugarit ve Tyre arasındaki şarap ticaretine ilişkin bir mektup da bulunmuştur.²¹¹ Sidon'la ilgili olduğu tespit edilen mektuplaşmalarda ise, yine tarihlendirme problemi yaşanmıştır, fakat buna rağmen mektuplar Sidon ile Ugarit arasında ticari bağlantıların varlığını göstermiştir.²¹²

Ugarit'in Filistin kıyılarındaki kentler arasında en çok bağlantı kurduğu kent Tyre'ydi. Ugarit arşivlerinde bulunan çok sayıda tabletten anladığımız kadarıyla Tyre ile Ugarit arasında yoğun bir ticari ilişki vardı. Tabletlerden birinde geçen "*liman yöneticisi, liman beyi (rab kari)*" tabiri, Ugarit'te liman yöneticilerinin var

²⁰⁸ RS 19.028 = PRU VI, no. 126; RS 18.025 = KTU 4.338 = PRU V, no. 106; Loretz 1994: 118-124.

²⁰⁹ RS 86.2212; Arnaud 1992: 192; RS 11.730 = PRU III: 12, 13.

²¹⁰ RS 34.137 = RSO 7, no. 37; Singer 1999: 669.

²¹¹ RS 17.341.14, 17 = PRU IV: 161.

²¹² Arnaud 1992: 184-191.

olduğunu göstermiştir.²¹³ Bu kurum muhtemelen Levant kıyısındaki diğer kentlerde de mevcuttu. Belgede Ugarit'in liman yöneticisi olarak Šipit-Baal'ı görüyoruz. Šipit-Baal Ugarit kraliçesi Šarelli'nin emrinde çalışan, özellikle Emar ve Tyre'yle yapılan ticaretin kontrolüyle meşgul olan bir memurdu. Onun Ugarit kralına, valiye ve Kraliçe Šarelli'ye göndermiş olduğu birçok mektupta, Tyre ve Ugarit arasında yapılan yağ, şarap, balık, mor boyalı keten kumaş ve değerli eşyaların ticaretinden bahsedilir.²¹⁴ Ayrıca Tyre kralının Ugarit kralına gönderdiği bir mektupta, Mısır'dan dönen bir filonun bir tehlikeyle karşılaşmasından ve bu tehlikeden kurtulup başarıyla Tyre'ye ulaşmasından bahsedilmiştir.²¹⁵ Muhtemelen Ugarit'e gidecek olan malları taşıyan bu filo, Tyre kontrolündeydi ve yolda bir takım sorunlar yaşanmıştı. Bu mektup, Mısır ile Ugarit arasındaki ticaretin Filistin kentleri aracılığıyla yapıldığını gösteren başka bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Ugarit'le Filistin kıyılarındaki bu kentler arasındaki ticari ilişkilerin Levant ticaretinde özel bir yeri vardı. Zira Karkamış kralının Ugarit gemilerinin Akka limanından daha güneye gitmesini yasaklamasından sonra, Filistin liman kentleriyle Ugarit arasındaki taşımacılık artış göstermiştir. Karkamış ve Emar gibi kentlerden görece daha uzak olmalarına rağmen, Ugarit'ten gelen devlet memurları buradaki ticari faaliyetlerinde bizzat kral ve kraliçeyi temsil etmek için gönderilmişlerdir. Ugarit ve çevresini Mısır'a bağlayan bir geçiş noktası olarak Filistin kıyı kentlerinin önemi büyüktü. Dolayısıyla buradaki ticaret doğrudan Ugaritli memurlar tarafından yönlendiriliyordu.

²¹³ RS 18.040 = KTU 2.40 = PRU V: 63; Singer 1999: 670, 671.

²¹⁴ RS 34.167 = RSO 7, no.25.

²¹⁵ RS 18.031 = KTU 2.38 = PRU V, no. 9; Arnaud 1992: 194.

Yazılı kaynaklarımızın yanında, Ugarit'ten ve Filistin kentlerinden çıkarılan arkeolojik bulgular, bu kentler arasındaki ticaretin büyüklüğüne ve çeşitliğine ışık tutmuştur.²¹⁶

A.5. Mısır ve Levant

Ugarit ile Mısır arasında 15. yüzyılda başlayan ilişkiler, Hitit Barışı'nda da yoğun olarak devam etmiştir. Mısır Krallığı, Doğu Akdeniz'deki geniş ticaret filosuyla, bu coğrafyadaki uluslararası ticarete Ugarit'in en güçlü ortağıydı. Tarihsel süreç, yazılı ve arkeolojik kaynaklar, Ugarit'e eşdeğer bir ticari kuvvet olarak, Hitit Devleti'nden ziyade Mısır Krallığı'nı işaret eder. Zira Ugarit'le ticaret yaptığını bildiğimiz Ura limanından ve Ugarit'teki Karkamış filosundan başka, Hitit Devleti'nin deniz ticareti ve denizcilikle ilgili bir kurumsallaşma içinde olduğunu gösteren herhangi bir bulgu yoktur. Ura ve Ugarit, Hitit'in denizle olan neredeyse tek bağlantısıydı.

Buna karşın, Mısır Krallığı Eski Tunç Çağı'ndan itibaren deniz ve denizcilikle fazlasıyla meşgul bir devlettir. II. Ramses ile III. Hattuşili arasında yapılan barış antlaşmasından sonra da Mısır'ın Levant coğrafyasındaki etkinliği devam etmiş, Ugarit ve Mısır arasındaki ticari ilişkiler tekrar canlanmıştır. Ugarit'te, tıpkı Amarna Çağı'ndaki buluntular gibi, üzerinde II. Ramses'e ait kartuşların bulunduğu yaklaşık yarım düzine cam vazo ve Mısır kökenli birçok obje bulunmuştur.²¹⁷

²¹⁶ Yon 1995: 443-446.

²¹⁷ Yon 2004: 76.

Mısır ile Ugarit arasındaki ilişkiler bu dönemde çok çeşitliydi. Mısırlı tüccarlar Ugarit kentinde yılın belli bölümünde ikamet ediyor ve alım satım işleriyle ilgileniyorlardı. Mısır ile Ugarit arasındaki ticaretin en belirgin ürünleri; tahıl, yağ, cam vazo ve köleydi.²¹⁸ Ugarit arşivlerinde bulunmuş birçok tablet, Mısır ile Ugarit arasında yoğun bir köle ticaretinin varlığını göstermiştir.²¹⁹ Ugarit’te bulunan mektuplarda Mısırlı tüccarlar ile Mısır’dan gelen malların Ugarit’e ulaştırılmasına katkıda bulunan Levant sahil kentlerinden gelen tüccarlar açık bir şekilde ayırt edilmiştir. Bu da, Ugarit’te Mısırlı tüccarların bizzat iş gördüklerini kanıtlar.

Ugarit ve Mısır ticari ilişkilerinin muhtemelen siyasi boyutları da vardı. Örneğin ismi Kadeş Antlaşması’ndan da bilinen Mısır’ın Levant kentlerindeki elçisi *Burhanuwa/Parihnawa*’ya gönderilmiş bir mektupta Ugarit kralı, Mısır kralı II. Ramses’e hitaben “*güçlü kral, bütün toprakların efendisi*” tabirini kullanmıştır.²²⁰ Bu söylem, Ugarit kralının Mısır kralıyla olan ilişkisinde siyasi bir denge gözettiği ve Mısır kralıyla iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca Mısır ile Suriye’yi birleştiren ve Amurru ile Ugarit üzerinden geçen kervan yolları da belgelere konu olmuştur. Hitit kralı IV. Tudhaliya, II. Ammiştamru’ya gönderdiği bir mektubunda, Hatti’dan Mısır’a gönderilen atların transferini kontrol etme ve gerektiğinde bu transferi engelleme yetkisi vermiştir.²²¹ IV. Tudhaliya’nın annesi Puduhepa’nın III. Niqmaddu’ya gönderdiği başka bir belgeden, Ugarit kralının Mısır’a giden kervanların Ugarit’ten geçmeden, Asi Vadisi boyunca başka rotalar kullanarak Hatti’ye ulaşmasından şikâyet ettiğini

²¹⁸ Astour 1981: 24-26.

²¹⁹ RS 15.011 = PRU III: 19; RS 20.021 = Ugaritica V: 126.

²²⁰ RS 20.182 + 20.181 = Ugaritica V, no. 36.

²²¹ PRU VI, no. 179 = RSL 2; Singer 1999: 674.

öğreniyoruz.²²² Ugarit Krallığı için kervan ticareti de önemliydi. Suriye'den geçen kervanlar Ugarit ülkesine giriş yaptıklarında gümrük vergisi ödüyordu. Bu vergiler de Ugarit'in hazinesine büyük fayda sağlıyordu. Kervanların Ugarit'ten geçmeden yol alması III. Niqmaddu'yu rahatsız etmiş olacak ki, bu konuda Hitit'e şikâyetle bulunmuş ve Kraliçe Puduhepa bunun üzerine Ugarit kralının endişelerini gidermeye çalışmıştır.

Ugarit ile Mısır arasında gidip gelen ticari ürünlere, Kadeş Barışı'ndan sonra tahıl da eklenmiştir. İki ülke arasında tahıl ticareti ebedette daha önce de vardı. Ancak Hitit-Mısır barışından sonra Mısır, Ugarit'ten Hatti'ye giden tahılın en önemi sağlayıcılarından biri haline gelmiştir.²²³ Bu tahıl ticareti bize Mısır-Hitit barışının ekonomik boyutta da bir gerçeklik arz ettiğini gösterir. Çünkü antik Yakındoğu'da tahıl ticareti, bir ülkenin ayakta kalmasını sağlayan en önemli faktörlerden biriydi. Dolayısıyla bu tahıl ticaretinin ekonomik boyutundan başka, siyasi bir anlamı da vardı.

Yukarıda verdiğimiz örnekler gibi birçok mektuplaşma; Ugaritli, Mısırlı ve Hattili tüccarların, ayrıca üst düzey yetkiye sahip memurların bu ülkeler arasında seyahat ettiğini ve ticari faaliyetlerde bulunduğunu göstermiştir. Üç ülke arasındaki ticaretin kontrolünü daha çok kralların ve kraliçelerin bizzat görevlendirdiği memurlar ve ajanlar sağlıyordu.²²⁴ Zira Mısır ve Hatti arasında ticaretten doğan bir siyasi krizin patlak vermemesi; Ugarit, Mısır ve Hatti için önemliydi. Belgelerin de gösterdiği üzere, Ugarit de bu siyasi dengeyi olabildiğince korumaya çalışmış,

²²² RS 17.435 = KTU 2.36; Singer 1999: 673, 674.

²²³ Astour 1981: 25.

²²⁴ Singer 1999: 675.

vassalı olduğu Hitit Devleti ile arasını bozacak girişimlerde bulunmadan, Mısır ile olan ilişkilerini olabildiğince istikrarlı ve iyi tutmaya çalışmıştır.

A.6. Ege Adaları ve Kıbrıs

Ugarit'in Kıbrıs ve Ege adalarıyla olan bağlantıları Ugarit'te 1930'larda yapılan kazılardan beri sorunlu bir konu olmuştur. Kazılarda bulunan Girit ve Minos ürünleri, ayrıca üzerlerinde Girit-Minos yazısı bulunan objeler; Ugarit ile bu adalar arasında ticari bir ilişkinin varlığını göstermiştir.²²⁵ Ancak bu bağların ne kadar derin olduğu konusu henüz açıklığa kavuşmamıştır. Girit ve Miken ürünlerinin M.Ö. 2. binyılın başlarından itibaren Levant kıyılarına dek ulaştığı biliniyor. Hitit Barışı'nda bu ürünlerin özellikle Ugarit'te bir artış gösterdiği saptanmıştır. Arkeolojik bulgular, Ugarit kazılarının ilk dönemlerinde Ugarit'te bir Miken kolonisi bulunduğuna ilişkin yorumlara yol açmış olsa da, yeni çalışmalarla bu hipotez büyük ölçüde çürütülmüştür. Ugarit'in geniş arşivlerinde ticari bağlantı kurduğu birçok yabancı tüccarın isimlerini içeren yazılı metinler bulunmuş olmasına rağmen; Miken veya Girit kökenli tek bir isme bile rastlanmamıştır.²²⁶

Bu durum da, Ugarit'te ve Suriye-Filistin kıyılarında bolca bulunan Girit-Miken ürünlerin bölgeye doğrudan Girit veya Miken gemilerince getirilmediği, bunun yerine yükün Alaşıya (Kıbrıs) limanlarında indirilip daha doğuya gönderilmek üzere Kıbrıs veya Ugarit gemilerine yüklendiği şeklinde bir önermeye yol açmıştır.²²⁷ Büyük ihtimalle doğru olan bu önerme, Ugarit veya diğer Levant

²²⁵ Yon 1995: 441.

²²⁶ Singer 1999: 675.

²²⁷ Macqueen 2009: 179, dipnot 30.

kentlerinde Ege adalarından gelen herhangi bir tüccar ismine rastlanmamasını da açıklar. Bununla birlikte, Ugarit gemilerinin Girit'e kadar gittiğini gösteren tek bir belge vardır. Bu belgede II. Ammištamru, *Kapturi*'den (Girit) dönen *Sinaranu* isimli bir tüccarı, gümrük vergisinden muaf tutmuştur.²²⁸

Alaşiya ise Doğu Akdeniz ticaretinde çok önemli bir yere sahipti. Ugarit arşivlerinde Alaşiya ile Ugarit arasındaki ticaretle ilgili birçok mektup ve envanter listesi bulunmuştur.²²⁹ Kıbrıs, hem batıdaki Ege adalarından Levant'a gelen ürünlerin, hem de Ugarit'ten Hatti'ye giden malların durağıydı. Ayrıca zengin bakır yatakları dolayısıyla Hatti, Ugarit ve Mısır'ın bu adaya özel bir ilgisi vardı. Buradan sağlanan ham madde, gelişmiş birer bronz endüstrisine sahip olan Hatti ve Ugarit'e götürülüyordu. Hatti'ye giden bakırın taşımacılığını da, Uralı ve Ugaritli tüccarlar yapıyordu. Ugarit, Hatti ve Alaşiya arasında süregelen bu ticarete daha çok zengin şirketler ve devlet için çalışan memurlar hâkimdi.²³⁰

A.7. Uluburun Batığı

1984 ve 1994 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında, Antalya'nın Kaş kıyılarında çıkarılan Uluburun Batığı'nın, Doğu Akdeniz deniz ticaretinde ve gemi taşımacılığında çok önemli bir yeri vardır. Enkazda bulunan Miken, Kıbrıs, Mısır, Levant ve Mezopotamya kökenli ürünler, bol miktarda değerli maden ve eşyalar bu

²²⁸ RS 16.238 = PRU III: 107, 108; Singer 1999: 676. Ayrıca 90'lı yıllarda yapılan kazılarda bulunan bir tablette (RS 2.008 = KTU 1.4) geçen *Yman* ifadesi, bazı tarihçiler tarafından *Ion* olarak okunmuş ve Ugarit'in *Ionia* ile ilişkileri olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bkz: Dietrich-Loretz 1998.

²²⁹ RS 18.119 = KTU 4.390 = PRU V, no. 56; RS 34.153 = RSO 7, no. 35; RS 18.042 = PRU V, no. 95; RS 20.168 = Ugaritica V, no. 21; RS 18.113a+b = PRU V, no.8; Singer 1999: 677

²³⁰ Astour 1981: 28; Taş 2007: 18.

batığın çok değerli ve yüklü bir kargo taşıdığını göstermiştir.²³¹ Yapılan araştırmalar sonucunda M.Ö. 1340 ile 1315 arasında tarihlenen Uluburun Batığı'nın, yolculuğuna nereden başladığı ve hedefinin neresi olduğu maalesef bilinmiyor.²³²

Ancak taşıdığı kargonun içeriğine ve başka birkaç bulguya dayanarak, bu geminin Ugarit'ten yola çıkmış veya en azından Ugarit'e uğramış olabileceği ihtimali de düşünülmüştür.²³³ Ayrıca batıkta bulunan balmumu kaplı yazı tahtası, gemideki kargonun envanteri olarak yorumlanmıştır. Envanter listesi uygulaması Ugarit'te de var olan bir uygulamaydı. Bu benzerlik geminin bir Ugarit gemisi olabileceğini akla getirmektedir. Bununla birlikte batıkta bulunan ve mor boyanın ham maddesi olan Ugarit'in en önemli ürünlerinden *deniz sümüklü böceği (murex)* kabukları da dikkat çekicidir.²³⁴

Envanter listesi tutmak ve murex ticareti, elbette yalnızca Ugarit'e özgü bir şey değildi. Levant kıyısındaki diğer liman kentlerinde bunların örneğini görmek pekâlâ mümkündür. Ancak geminin ve kargosunun büyüklüğü, Ugarit'in ticari gücüyle birlikte düşünülünce; Uluburun Batığı'nın Ugarit kökenli bir gemi olma ihtimali akla daha yatkın hale gelmektedir. Eğer bu batık Ugarit'ten yola çıkmış ise, o zaman Son Tunç Çağı'nda Ugarit gemilerinin Anadolu'nun güneybatı kıyılarına dek yol alabildiğini söyleyebiliriz.

Son olarak, Pax Hethitica döneminin siyasi olaylarına geçmeden önce, Tarhuntašša ile Ugarit arasındaki ticari ilişkilere değinmek de gerekiyor. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Tarhuntašša ülkesi ile Ugarit arasındaki ticari bağlantının tek

²³¹ Yalçın 2006: 22, 23.

²³² Pulak 2006: 91.

²³³ Taş-Özbirecikli 2009: 41.

²³⁴ Taş-Özbirecikli 2009: 42, 43.

göstergesi, Ugarit arşivinde bulunan bir mahkeme kararıdır. Ancak Tarhuntašša ülkesinin Konya Ovası'ndan Anadolu'nun güney sahillerine dek uzanan bir alanı kapsadığını düşünecek olursak; Kilikya kıyılarındaki Ura limanı, doğal olarak Tarhuntašša ülkesi sınırları içerisinde kalıyor olabilir.²³⁵ Ancak Ugarit'ten elde edilen yazılı belgeler ışığında Ura kentinin Hitit kontrolünde olduğunu biliyoruz. Ura kentinin konu edildiği metinlerde Tarhuntašša ülkesiyle ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamasına rağmen, Tarhuntašša'nın Kurunta'nın büyük krallık iddiasından önce kısmen Hitit kontrolünde olduğunu düşünecek olursak, Ura limanının aslında bir Tarhuntašša kenti olabileceği, ancak Hitit Devleti'nin bu kenti Levant ticareti için kullanmış olabileceği de ihtimaller arasındadır.

Ayrıca bu ihtimallere şunu da ekleyebiliriz: Hitit Devleti'nin yıkılışında, Ugarit'ten Hatti'ye Ura kenti aracılığıyla giden tahılın eksikliği ciddi bir faktördü. Hatti'ye giden tahılın engellenmesinde, yıkılış sürecinde Tarhuntašša'nın isyan etmesinin ve belki de Ura kentini ele geçirmesinin de rolü vardı. Bu önermeleri desteklemek veya çürütmek için elimizde yeterli veri maalesef yoktur, fakat yine de bu olasılıkları göz ardı etmemek yerinde olacaktır. Durum belki de tam tersiydi ve Ura kenti doğrudan Hatti'ye bağlı bir kentti. Ancak hem Tarhuntašša ülkesinin sınırları, hem de Ura kentinin yeri henüz tam olarak tespit edilememiştir. Dolayısıyla bu konu henüz çözülmeye muhtaç bir bilinmezdir.²³⁶

Ayrıca bu bölümde hali hazırda çokça bahsettiğimiz için, Ura kentine özel bir bölüm ayırmaya da gerek duymadık. Zira Ura kenti zaten bir Anadolu kenti olarak Hatti ve Ugarit arasındaki ticari ilişkilerin merkezinde yer almaktadır.

²³⁵ Melchert 2007: 507-511.

²³⁶ Tarhuntašša'nın sınırları ve Ura'nın Tarhuntašša sınırları içerisinde olup olmadığı konusu daha önce de tartışılmış bir konudur. Bkz: Melchert 2007; de Martino 1999; Beal 1992.

B. II. Ammiştamru Dönemi (1260-1235)

II. Niqmepa'nın halefi II. Ammiştamru'nun hükümdarlığı, Hitit kralı III. Hattuşili ve IV. Tudhaliya'nın ilk yılları ile çağdaştır. Kadeş Antlaşması da II. Ammiştamru zamanında gerçekleşmiştir. II. Ammiştamru'nun hükümdarlık yıllarında, Ugarit'in barış ortamından faydalandığını ve bu ortamı zenginliğini arttırmak için kullandığını söyleyebiliriz.

II. Ammiştamru dönemine tarihlenen bazı belgeler, bu dönemdeki Ugarit-Hitit ilişkilerinin siyasi boyutunu aydınlatmaktadır. Ammiştamru'nun Amurrulu annesi Ahat-Milku, tıpkı IV. Tudhaliya'nın annesi Puduhepa gibi, oğlu büyüyene dek devlet işleriyle bizzat ilgilenmiştir. Öyle ki Ugarit arşivlerinde bulunmuş bir belgede, Ahat-Milku'nun mührü de vardır.²³⁷ Daha önce de bahsettiğimiz gibi, henüz tam olarak anlaşılamamış sebeplerden dolayı, Ahat-Milku'nun diğeri iki oğlu Hişmi-şarruma ve Abdi-şarruma, Karkamış kralı İni-Teşup'un ve IV. Tudhaliya'nın kararlarıyla Alaşiya'ya sürülmüştür. Bu iki kardeş, muhtemelen Ammiştamru'ya ve dolayısıyla annelerine karşı ayaklanmıştı. Anlaşılan o ki, Hitit kralı Ugarit'teki taht problemleriyle bizzat ilgileniyordu ve Ugarit hanedanının güvenliğini sağlamak için bu problemlere doğrudan müdahale ediyordu.

Hitit Devleti Suriye'deki vassallarıyla arasındaki bağları kuvvetlendirmek adına bu dönemde de hanedan arası evlilikler gerçekleştirmiştir. Özellikle Amurru Krallığı'yla bir dizi evlilik bağı kurulmuştu: Amurru kralı Benteşina, III. Hattuşili'nin kızı *Gaşşuliyawiya* ile, III. Hattuşili'nin oğlu *Nerikkali* de Benteşina'nın kızı ile evlenmiştir. Ayrıca IV. Tudhaliya da kız kardeşini Amurru kralı şauşgamuwa

²³⁷ RS 16.197 = PRU III: 150, 151; Liverani 1962: 99-100

ile evlendirmiştir.²³⁸ Bu evliliklerle birlikte Amurru ve Hitit hanedanları arasında sıkı bağlar kurulmuştu. Hitit kralları bu evliliklerle Suriye'deki otoritelerini sağlamlaştırmak istemişlerdir. Ugarit de bu uygulamanın dışında kalmamıştı. IV. Tudhaliya, kardeşi Gaššuliyawiya ile Amurru kralı Bentešina'dan doğan ismi bilinmeyen bir kadını, Ugarit kralı II. Ammištamru'yla evlendirmiştir.²³⁹ Bu evlilik Ugarit, Amurru ve Hatti arasında çok ciddi problemlere yol açmıştı. Sorunların çözümü için verilen kararlar ve üç ülke arasında gönderilen mektuplar yaklaşık 15 çivi yazılı tablete yansımıştır.

Tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla Ammištamru bu kadını reddetmiş ve ondan boşanmıştı. Boşanmanın sebebi hiçbir metinde belirtilmemiştir. Ancak defalarca “*kasten bela açmak*”, “*büyük kötülük*” ve “*büyük günah*” tabirleri kullanıldığını görüyoruz. Bu tabirlerin evlilik dışı bir ilişkiye mi yoksa siyasi bir takım entrikalara mı gönderme yaptığı açık değildir. Ancak muhtemelen bir aldatma söz konusuydu. Bu sebeple Ammištamru karısını çeyiziyle birlikte Amurru'ya yolladı. Amurru'ya geri dönen prensesin yarattığı sorunlar, Bentešina'nın halefi ve kadının erkek kardeşi Šaušgamuwa, Hitit kralı IV. Tudhaliya ve Karkamış kralı İni-Tešup'un kararnameleri ve mektuplaşmalarıyla çözülmeye çalışılmış, en sonunda IV. Tudhaliya'nın kesin kararıyla konu kısmen kapanmıştır:

“Hatti kralı, majesteleri büyük kral Tudhaliya'nın huzurunda,

Ugarit kralı Ammištamru, Amurru kralı Bentešina'nın kızını karısı yaptı;

²³⁸ Singer 1999: 680. Ayrıca III. Hattušili'nin yalnızca Mısır dilindeki ismi bilinen kızı *Maathorneferure* de, Mısır ile Hitit arasındaki dostluk politikaları gereği II. Ramses'le evlendirilmiştir. Bkz: Dodson – Hilton 2004: 140.

²³⁹ Füzüzan Kınal, 1963 tarihli bir makalesinde bu kadının isminin *Pidda* olduğunu söylemiş ancak kaynağını açıkça belirtmemiştir. Bu isim muhtemelen doğru değildir, zira konuya ilişkin hiçbir metinde, kadının ismi geçmez. Bkz: Kınal 1963: 12.

bundan sonra kadın kasten Ammiştamru'nun başını belaya soktu. Böylece Ugarit kralı Ammiştamru Benteşina'nın kızını sonsuza dek terk etmiştir. Benteşina'nın kızı Ammiştamru'nun evine getirdiği her şeyi onun elinden alır ve kendi yoluna gider. Bütün Amurrulular Ammiştamru'nun haksız yere ele geirebilecekleriyle ilgili ant içsin ki Ammiştamru onları telafi edebilsin. Ayrıca Utri-şarruma Ugarit'te veliaht prenştir. O şöyle derse: 'ben annemle gideceğim.' O zaman bırakın abasını tahta bırakıp gitsin. Bu durumda Ammiştamru başka bir veliaht prens tayin eder. Ammiştamru lnce, Utri-şarruma gitmez ve kral olursa, ancak annesini yeniden Ugarit kraliçesi yapmaya kalkışırsa, o abasını tahta bırakıp dilediği yere gidebilir. Mejesteleri o zaman Ammiştamru'nun başka bir oğlunu kral tayin edecektir. Gelecekte Benteşina'nın kızı kendi oğulları, kızları ve damatları üstünde hak iddia edemez, onlar Ammiştamru ile kalırlar. Eğer hak iddia ederse, bu tablet onu yalanlayacaktır.'²⁴⁰

Bu karardan anlaşıldığı kadarıyla kadın Amurru'ya gönderilmiş ve oğluna annesiyle birlikte hakkı tanınmıştı. Ayrıca Ammiştamru'nun ölümünden sonra annesini Ugarit'e geri getirmesi de yasaklandı. Utri-şarruma'nın tercihini neyden yana yaptığını bilmiyoruz. Ancak II. Ammiştamru'dan sonra tahta İbiranu geçtiğine göre, veliaht prens Utri-şarruma tahta çıkma hakkını kaybetmişti. Konu IV. Tudhaliya'nın son hükmüyle kapanmadı. Ammiştamru muhtemelen bu olayın sebep olabileceği siyasal sonuçlardan rahatsız olmuş olacak ki, Amurru'dan eski karısının iadesini istemiştir. Yapılan antlaşmaya göre Amurru kralı şauşgamuwa, 4 talent altın

²⁴⁰ RS 17.159 = PRU IV: 126; Kuhrt 2009: 407.

(yaklaşık 27 kilogram) ve 7 talent bakır karşılığında, kardeşini Ugarit kralına iade etmiştir.²⁴¹ Bu antlaşma ayrıca Ugarit kralına kadın hakkında istediğini yapma, serbest bırakma veya öldürme hakkını da tanımıştır. Ammištamru'nun eski karısına ne yaptığını bilinmiyor. IV. Tudhaliya'nın olay hakkındaki son hükmünde kadının “*kaybolduğuna*” dair bir ibare vardır. Ancak kadın muhtemelen öldürülmüştü. IV. Tudhaliya son hükmüyle Amurru krallının veya erkek kardeşlerinin, kız kardeşlerinin “*kaybolması*” hakkında hak talep etmeleri yasaklandı.²⁴²

Ugarit, Hitit ve Amurru arasında büyük bir sorun yaratmış olan bu olay, bize siyasal evliliklerin sonucunda devletler arasında ne tür problemler yaşanabileceğine dair bir fikir vermektedir. Hanedanlar arasındaki evliliklerde ortaya çıkan kabahatler, çoğunlukla hoş görülüyordu ve krallıklar arasında çıkan sorunların büyümemesi, buna benzer problemlerin ivedilikle çözülmesi gerekiyordu. Nitekim Hitit kralının bu olaydaki duruşu da bu yönde olmuş ve kadının geleceği hakkında son hükmü vermekten çekinmemiştir. Zira bu tarz sorunların büyümesi, Suriye'deki krallıkların hanedanlarında istikrarsızlıklara yok açabilir ve ülkeler arasında savaş çıkmasına sebep olabilirdi. Bu durum da şüphesiz Hitit İmparatorluğu'nun aleyhine bir durum olurdu.

II. Ammištamru'nun hükümdarlığı sırasında yaşanmış birkaç olay ve bu olayları aydınlatan birkaç yazılı belge daha vardır. Bunlardan birincisi, IV. Tudhaliya'nın annesi Kraliçe Puduhepa'ya ait bir geminin, Ugarit limanında bir kaza yapıp parçalanması ile ilgilidir. Puduhepa, Hattili tüccar *Šukku*'nun geminin parçalandığını rapor etmesi üzerine; Ugarit kralından Ugarit liman beyinin bu

²⁴¹ RS 17.372 = PRU IV: 141; Kuhrt 2009: 409, 410.

²⁴² RS 17.82 = PRU IV: 147; Kinal 1963: 13.

konuda ifade vermesini ve yemin etmesini istemiştir.²⁴³ Hitit kraliçesinin Ugarit limanıyla bağlantıları olan bir gemiye sahip olması oldukça ilgi çekicidir. Belli ki, Hitit Devleti'nin en aktif kraliçelerinden olan ve birçok siyasi olayda bizzat karşımıza çıkan Puduhepa, Ugarit ile Hatti arasındaki ticarete de kendisine yer bulmuştu.

II. Ammiştamru'un uzun hükümdarlığının son yıllarında Yakındoğu'daki siyasi dengeler değişmeye başlamıştı. Mezopotamya'da hızla güçlenen Assur Krallığı, I. Tukulti-Ninurta (1235-1197) döneminde Hatti için ciddi bir tehlike haline gelmiş ve iki ülke savaş durumuna geçmişti.²⁴⁴ Assur tehdidi dolayısıyla Suriye kentleri de ciddi bir tehlike altındaydı. Muhtemelen Karkamış kralı, savaş için Ugarit'ten asker talep etmiş, ancak II. Ammiştamru bu konuyu tekrar görüşmeye açmayı başarmıştı. Karkamış kralı İni-Teşup'un II. Ammiştamru'ya gönderdiği bir fermanda, Ugarit'in asker göndermekten muaf tutulduğu, savaşa katılmamanın karşılığında Ugarit'in Hatti'ye 50 mina altın (yaklaşık 25 kilogram) göndermek zorunda kaldığı anlaşılmıştır:

“... Karkamış kralı İni-Teşup'un huzurunda, Hatti ülkesi kralı Büyü kral Majeste Tudhaliya, Ugarit ülkesi kralı Ammiştamru'yu [onun askerleri ve savaş arabalarıyla birlikte] özgürlüğüne kavuşturdu. Assur ülkesinin düşmanlığı bitinceye kadar, Ugarit ülkesi kendi askerlerini ve savaş arabalarını göndermek mecburiyetinde değildir. Gelecekte Ugarit kralı bu konuda hiçbir şekilde endişe etmemelidir...”

²⁴³ RS 17.133 = PRU IV: 118, 119; Taş 2007: 16, 22; Darga 2013: 165.

²⁴⁴ Kinal 1963: 13, 14.

*... Ugarit kralı 50 mina altını sıkıntıyı giderme karşılığı olarak 10 kervan ile majesteye verdi... Assur ülkesinin düşmanlığı bittiği zaman, majeste Assur ülkesi kralını mağlup ettiyse, her ikisi birbirleriyle barış yaptığı zaman, onun askerleri ve onun savaş arabaları için bir sorun kalmayacak. Ve daha sonra da sorun olmayacak... ”*²⁴⁵

Anlaşılan Ugarit’in bu dönemde de hatırı sayılır miktarda serveti vardı. Dolayısıyla insan gücünden ziyade, mali kaynak olarak Hatti’ye daha fazla yardımı dokunuyordu. Hitit Devleti’nin Assur Krallığı’yla giriştiği bu savaş, hem Ugarit’in hem de Anadolu’nun siyasi kaderini belirleyen ve ciddi değişimlere yol açan bir olay olarak son derece önemlidir.

Bu savaşla birlikte Hitit’in Suriye’deki ve doğal olarak Ugarit’teki otoritesi giderek zayıflamaya başlamıştır. II. Ammištamru’nun son yıllarında başlayan bu savaş durumu, Ugarit-Hitit ilişkilerinin geleceğini belirleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Bu dönemde Amurru ve Ugarit arasındaki mektuplaşmalarda, Suriye yollarında karşılaşılan güvenlik sorunlarıyla ilgili ilgi çekici bir konu daha vardır. Amurru kralı *Šaušgamuwa*, Ugarit kralı II. Ammištamru’ya gönderdiği bir mektupta babası Bentešina zamanında Ugarit’in düşman *Umman Manda* askerleriyle uğraştığını ve eskiden beri devam eden problemleri çözdüğünü söyler.²⁴⁶ Ugarit’in bu askerlerle nasıl bir sorun yaşadığını bilmiyoruz.

²⁴⁵ RS 17.059 = PRU IV: 150, 151; Beckman 1996: 167, 168; Singer 1999: 683; Kuhrt 2009: 408; Taş 2008: 184-186.

²⁴⁶ RS 17.286 = PRU IV: 180.

Ancak bu mektup, bu dönemde Karkamış ve Hitit yönetimleri sayesinde kurulan, Ugarit ve Amurru arasındaki barışçıl ilişkileri ve ittifakı göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Šaušgamuwa'nın bahsettiği Manda, Eski Yakındoğu'daki antik metinlerde yine *Umman Manda* olarak geçen ve Hint-Avrupa orijinli oldukları düşünülen topluluklardır.²⁴⁷ Eski Babil ve Eski Hitit dönemlerinde bu Manda topluluklarının paralı askerler olarak kullanıldıklarını biliyoruz.²⁴⁸ Ancak bu grupların Levant bölgesinde de etkin olup olmadıklarını belirlemek zordur. Šaušgamuwa belki de Manda tabirini kullanırken šutu ve habiru kabilelerini kast ediyordu.

²⁴⁷ Liverani 1962: 121-124.

²⁴⁸ Singer 1999: 643; Taş 2008: 191.

BÖLÜM VII

UGARİT'İN ÇÖKÜŞ DÖNEMİ VE HİTİT İLİŞKİLERİ

(M.Ö. 1235-1185)

Kadeş Barış Antlaşması ve Hitit Barışı'ndan sonraki dönemde, Ugarit ve Suriye'nin diğer kentlerinin kaderi hızla değişmiş ve bu kentler için bir nevi çöküş dönemi başlamıştır. Haklarında pek az şey bilinen ve II. Ammiştamru'dan sonra tahta çıkan üç Ugarit kralı, II. İbiranu, III. Niqmaddu ve Ammurapi dönemlerine ilişkin az sayıdaki yazılı kaynak sayesinde, bu dönemde Ugarit ile Hatti arasındaki ilişkilerin zayıfladığını ve Hatti'nin Ugarit üzerindeki otoritesini kaybetmeye başladığını görüyoruz.

İbiranu dönemine ait yazılı kaynakların gösterdiği üzere, Hatti ile Assur arasındaki savaş hem Hitit Devleti'nin Yakınoğu'daki etkisini zayıflatmış, hem de Ugarit üzerindeki mutlak kontrolünü yitirmesine sebep olmuştur.

Ayrıca Ras Şamra'da 1994 tarihinde yapılan kazılarda Urtenu isimli Ugaritli bir memurunun arşivinde bulunan III. Niqmaddu dönemine ait kaynaklar da, bu dönemde Hitit hâkimiyetinin zayıfladığını doğrulamıştır. Niqmaddu'nun halefi Amurapi döneminde ise Ugarit Deniz Kavimleri istilaları ve Suriye'deki ayaklanmalar sebebiyle yakılıp yıkılmış, bundan sonra da Ras Şamra yaklaşık 1000 yıl boyunca tekrar yerleşim görmemiştir.²⁴⁹

²⁴⁹ Yon 2004: 112, 113.

A. II. İbiranu Dönemi (1235-1225/1220)

Amurru Kralı Bentešina'nın kızı ile II. Ammištamru'dan doğan prens Utri-Šarruma muhtemelen annesiyle birlikte Amurru'ya gitmeyi tercih etmiş olacak ki, Ugarit tahtına Ammištamru'nun diğer oğlu İbiranu geçmiştir. III. Hattušili döneminde Ugarit ve Hatti arasındaki sorunsuz ilişkiler İbiranu döneminde hızla değişmiş ve daha agresif bir hal almıştır. Hatti'nin doğu sınırlarında Assur'la yaşadığı problemler ve IV. Tudhaliya'nın uğraşmak zorunda kaldığı hanedan meseleleri, Ugarit'le olan ilişkilerinde eskiye nazaran daha pasif kalmasına yol açıyordu. Bu durum muhtemelen yalnızca Ugarit ile sınırlı değildi. Hem iç hem de dış tehditlerle baş etmeye çalışan Hitit Devleti, bütün Suriye'de bir istikrar kaybı yaşamış, buradaki vassallarıyla arasındaki ilişkiler soğumaya başlamıştır. Öyle ki İbiranu'nun Ugarit tahtına çıktığında; geleneğe uymayarak Hatti kralını ziyarete gitmediğini ve ona hediye sunmadığını biliyoruz. Karkamış prenslerinden *Pihawalwi*, Ugarit kralına gönderdiği bir mektubunda; kralın “*büyük krala (Hatti kralı) ziyarete gitmediğini, ona hediyeleriyle birlikte bağlılık bildirmediğini*” söyler.²⁵⁰ Ugarit kralları, I. Šuppiluliuma ile Niqmaddu arasında yapılan ilk antlaşmadan itibaren tahta çıktıklarında Hatti kralını ziyarete gider, hediyeler verir ve bağlılıklarını bildirirlerdi. İbiranu'nun bu geleneğe uymaması, Ugarit'teki Hatti hâkimiyetinin sarsıldığının göstergesidir.

İbiranu dönemindeki ticari içerikli bir tabletten yola çıkarak Karkamış ile Ugarit arasındaki ilişkilerin bir süre normal seyrinde ilerlediğini söyleyebiliriz.²⁵¹ Ancak gerginlikler de olmuyor değildi. Örneğin Karkamış kralı İni-Tešup, oğulları

²⁵⁰ RS 17.247 = PRU IV: 191; Singer 1999: 684.

²⁵¹ RS 17.385 = PRU IV: 194; Singer 1999: 684; ayrıca RS 34.148 = KTU 2.75 = RSO 7, no. 91; RS 15.158 = KTU 2.20 = PRU II, no. 11.

Mišramuwa ve *Upparamuwa*'yı Ugarit sarayını ziyarete gönderdiğinde, İbiranu *Mišramuwa*'nın tavırlarından rahatsız olup Hatti kralına şikâyetinde bulunmuştur.²⁵² İbiranu döneminde sık sık yaşanan bu ziyaretler muhtemelen Hitit otoritesini sağlam tutmak amacıyla gerçekleştiriliyordu. İbiranu'nun şikâyetinden, rahatsızlığının tam olarak ne olduğunu anlayamasak da, bu durum Ugarit'in artık Hitit ve Karkamış yönetiminden rahatsızlık duyduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ugarit bu dönemde Şiyannu veya Mukiş ülkeleri ile bir takım sınır problemleri de yaşamıştır. Ugarit önceden beri güney komşusu Şiyannu ile sınır anlaşmazlıkları yaşıyordu. Dolayısıyla İbiranu dönemindeki bu problemler de muhtemelen Şiyannu sınırlarıyla ilgiliydi. İki ülke arasındaki bu anlaşmazlıkları çözmek için Ugarit'e üç Hitit görevlisi gönderilmiştir. Arşivlerde bulunmuş birkaç mektuptan Prens *Arma-Ziti* ile birlikte gelen iki Hititli memurun, *Ebina'e* ve *Kurkalli*'nin sınırları belirlemek için görevlendirildiğini anlıyoruz.²⁵³ Bu kişiler muhtemelen Karkamış veya Hitit kralı adına hareket ediyorlardı.

A.1. Ugarit ve Hitit-Assur (Nihriya) Savaşı (1234/1233)

Assur Krallığı, *I. Salmanassar*'ın (1265-1235) Mitanni Devleti'ne son vermesinden sonra Hitit İmparatorluğu için ciddi bir tehlike haline gelmişti. Mitanni başkenti Waššukanni'nin düşmesinden ve devletin tamamen ortadan kalkmasından sonra, Mitanni'nin hükmettiği bölgenin büyük bir bölümü Assur kontrolüne geçti.²⁵⁴

²⁵² RS 17.423 = PRU IV: 193; RS 20.243 = Ugaritica V, no. 32; Singer 1999: 684.

²⁵³ RS 17.292 = PRU IV: 188; RS 15.077 = PRU III: 6, 7; RS 17.078 = PRU IV: 196, 197; Singer 1999: 684, 685. Prens *Arma-Ziti* ayrıca Uralı tüccarlarla ilgili davalarda da aktif rol oynayan bir prensti: RS 17.314 = PRU IV: 189; RS 17.316 = PRU IV: 190.

²⁵⁴ Kuhrt 2009: 465, 466.

Salmanassar'dan sonra Assur tahtına çıkan I. Tukulti-Ninurta ise, babasının zaferinden sonra bu başarıyı devam ettirmek istemiş, ayrıca Kuzey Suriye üzerinden gelen göçebe kabilelerin yarattığı tehlikeyi kontrol altına almaya ve bu bölgede daha güçlü bir hâkimiyet kurmaya çalışmıştı.²⁵⁵ Bu sebeple Tukulti-Ninurta, hükümdarlığının ilk iki yılında, bugün Güneydoğu Anadolu'da bulunan, Fırat Nehri kıyısındaki *Nihriya* kentini ele geçirmek için harekete geçti.²⁵⁶

Anadolu'nun ve Mezopotamya'nın iki büyük süper gücü Hitit İmparatorluğu'nun ve Assur Krallığı'nın, Mitanni Devleti'nin hükmettiği topraklar üzerinde hak iddia etmesi sonucunda Nihriya'da yapılan Hitit-Assur Savaşı'nın, Suriye kentleri için de büyük etkileri olmuştur. Savaşın sonucunda, Hatti'nin müttefikleri tarafından yalnız bırakılmasının da etkisiyle, IV. Tudhaliya Asur kralı tarafından yenilgiye uğratılmıştı.²⁵⁷ Hitit-Assur savaşının en önemli sebeplerinden birisi de, Kuzey Suriye'ye hâkim olmanın yanında bu bölgedeki ham maddeler, bakır ve kalay gibi madenler, lapiş-lazuli (lacivert taşı) ve at gibi ürünlere hâkim olma çabasıydı. Savaşın Assur lehine sonuçlanmasının ardından, Hatti'nin bu ihtiyaçlardan kısmen mahrum kalması, imparatorluğun çöküşünü hazırlayan etmenlerden birisi olarak değerlendirilebilir.

Ugarit arşivlerinde bulunan bir mektup, Assur'un savaş sırasındaki Suriye politikasına ışık tutar. Önceleri I. Salmanassar dönemine tarihlenmiş, ancak son çalışmalarla Tukulti-Ninurta'ya ait olduğu öne sürülmüş bu mektup, Assur kralı tarafından Ugarit kralı İbiranu'ya gönderilmiştir. Assur kralı bu mektubunda,

²⁵⁵ Kuhrt 2009: 465, 466.

²⁵⁶ Singer 1999: 689.

²⁵⁷ KBo IV 14 (CTH 123); Hawkins 1995: 58. Singer bu belgenin Nihriya Savaşı'dan bahsettiğini söylemiş ve IV. Tudhaliya devrine ait olduğunu önermiştir. Bkz: Singer 1985: 107-109.

Hatti'ye karşı kazandığı “*mutlak zaferden*”, Hatti ile Assur'u savaşa götüren süreçten, savaşın sonuçlarından ayrıntıyla bahseder.²⁵⁸ Bu mektup, büyük ihtimalle Suriye kentlerini konu hakkında bilgilendirmek ve bu kentleri Hatti ittifakından çekmek için gönderilmişti. Tukulti-Ninurta muhtemelen hâkimiyetini Suriye'ye doğru genişletmeyi hedefliyordu ve Suriye kentlerini de yanına çekmeye çalışıyordu. Suriye'de iletişim kurduğu tek Hitit vassalı da Ugarit değildi. Örneğin Kuzey Suriye'deki *Hurbe (Tell Çuera)* kentinde bulunmuş bir tablet, Amurrulu memur *Yabna-İlu*'nun Assur'a olan yolculuğundan bahseder.²⁵⁹

Tukulti-Ninurta'nun savaş sonrası Suriye üzerine yürüme düşüncesini gerçekleştirmediğini söyleyebiliriz. Zira ilgisini birden Babil üzerine çeviren ve Kassit krallarına karşı savaş açan Assur, Hitit Devleti'nin son yıllarına dek Hatti krallarıyla normal diplomatik ilişkiler sürdürmüştür.²⁶⁰ Tukulti-Ninurta'nın Nihriya Savaşı'ndan sonra Suriye kentleriyle iletişim kurmasından yola çıkarak, savaştan önce de Suriye'deki Hitit vassallarıyla ittifak kurmaya çalışmış olabileceği düşünülebilir. Nitekim Hitit-Assur savaşından önceye tarihlenen bazı metinlerde, Ugarit kralı İbiranu'nun Hatti'ye asker gönderme konusunda pasif davrandığını görüyoruz. Ancak Hatti'nin kararlı girişimleri özellikle Ugarit ve Amurru'yu, Hitit kralına askeri destek vermeye zorlamıştır.

IV. Tudhaliya, Assur'la yaşanan kriz ortamında Suriye vassallarını güvence altına almak ve buradan gelecek desteği kaybetmemek adına dikkatli bir dış politika izlemiştir. Örneğin Nihriya Savaşı'ndan önce veya savaş sırasında Amurru kralı

²⁵⁸ RS 34.165 = RSO 7, no. 46; Singer 1999: 689. Mektubun tam tercümesi için bkz: Lackenbacher 1982: 141-151, Önemli kısımların Türkçe tercümesi: Taş 2008: 92-101. Ayrıca mektubun tarihlendirilmesine ilişkin problemler için bkz: Dietrich 2003.

²⁵⁹ Kühne 1995: 219 (92.G.212: 9, 10).

²⁶⁰ Bryce 2006: 3, 4.

Šaušgamuwa’yla yaptığı bir antlaşmada, Amurru kralından Assurlu tüccarların Suriye’ye girmesine ve Assurluların Ahhiyawa ile ticaretine engel olmasını istemiş, ayrıca ordularını harekete hazırlamasını emretmiştir:

“...Assur ülkesi kralı majestemin düşmanı ise, o senin de düşmanın olsun. Senin tüccarın Assur ülkesine gitmesin. Ve sen ülkenin onun tüccarının girmesine izin verme. O, senin ülkenin geçmesin. Fakat eğer o senin ülkenin girerse onu yakala. Ve onu majesteme gönder. Bu mesele tanrı yemini altında konsun.

Ben majestem Assur kralı ile savaşa başladığım için, sen, majesten gibi bir ordu ve arabalı birlikler kur. Nasıl majesteme sürat ve etkinlik önemli ise, sana da önemli olsun. Sürat ve etkinlik olsun. İstikle bizzat kendin için ordu ve arabalı birlikler kur. Bu mesele senin için tanrı yemini altında konsun... Ahhiyawa ülkesinin hiçbir gemisi ona (Assur kralına?) gitmesin...” ²⁶¹

IV. Tudhaliya, savaş durumunda olduğu Assur Krallığı’nı ekonomik olarak güçsüz düşürmek için böyle bir politika izliyordu. Assur bu dönemde Ahhiyawa ile bir takım ticari ilişkiler kuruyor olacak ki, Hatti kralı Ahhiyawa gemilerinin Amurru’ya gelmesini yasaklamıştır. Böylece Assur’un hem uluslararası ticaretine, hem de Ahhiyawa ile olan politik ilişkilerine darbe vuruyordu.

Ugarit’le Hatti arasındaki, savaşa ve asker göndermeye ilişkin mektuplaşmalar da oldukça fazladır. Karkamış kralı Ugarit kralına gönderdiği birçok mektupta, Ugarit’in hazırlamakla yükümlü olduğu asker, savaş arabası ve silahları

²⁶¹ KUB XXXIII 1; CTH 105; Karauğuz 2002:197-202.

teftiş etmek için, Hatti kralının göndereceği müfettişlerden (*kartappu*) bahseder.²⁶²

Bu mektuplardan Hatti'nin Ugarit'ten gelecek askeri yardımı ne kadar önemseydiğini anlayabiliyoruz. Zira Karkamış kralı bu mektuplarda durumun “ölüm kalım meselesi” olduğunu ve Ugarit kralının mazeretleri için “*Hatti kralına başvurması gerektiğini*” söylemiştir.²⁶³

Ancak Ugarit kralı Hatti ve Karkamış'ın istediği askeri yardımı göndermek adına pek de olumlu hareket etmiyordu. Örneğin Urtenu arşivinde bulunmuş bir mektupta, Ugarit kralının memurlarından *Ewri-Tešup*, kralına Karkamış kralının bizzat yola çıkıp, Kadeş'teki ve sonra da Ugarit'teki birlikleri teftiş edeceğini rapor etmiş, ayrıca krala birlikleri Karkamış kralına göstermemesini tavsiye etmiştir.²⁶⁴ Bunun üzerine Karkamış ile Ugarit arasındaki gerginlik iyice artmış olacak ki, bir başka mektupta Hititli memur *Kila'e*, ertesi gün Halep yakınlarındaki *Nirabi* kentini ziyaret edecek olan Karkamış kralına bizzat gitmesini ve onunla görüşmesini tavsiye etmiştir.²⁶⁵

Bu mektuplaşmaların Nihriya Savaşı'ndan önce mi yoksa sonra mı gerçekleştiğini tam olarak bilmiyoruz. Karkamış'ın gönderdiği asker toplamayla ilgili bu mektuplar, savaştan sonra gerçekleşen askeri önlemlerle ilgili olabilir. Ancak şu nokta açıktır ki, İbiranu'nun askeri yardım göndermede gösterdiği bu pasif tavır, Ugarit-Hitit ilişkilerinin bu dönemde hayli zayıflamış olduğunu ve daha önce yaşanmayan bir takım ciddi sorunların yaşandığını göstermektedir. İbiranu'nun bu tavrının muhtemelen birçok sebebi vardı.

²⁶² RS 17.289 = PRU IV: 192; RS 20.237 = Ugaritica V, 102-104; RS.014 = PRU III: 5.

²⁶³ Singer 1999: 686.

²⁶⁴ RS 34.150 = RSO 7, no. 10.

²⁶⁵ RS 32.204 = RSO 7, no. 19; Singer 1999: 688.

Birincisi, eğer mektuplar Nihriya Savaşı'ndan önceye tarihlenecek olursa, İbiranu Assur kralından bir ittifak teklifi almış ve bu teklif Ugarit kralının Hatti ve Assur arasında kalmasına sebep olmuş olabilir. İkincisi ise muhtemelen Ugarit Krallığı'nın genel politikalarıyla ilgiliydi. II. Murşili ile II. Niqmepa arasında yapılan antlaşmayla birlikte Ugarit Hatti'ye gerektiğinde asker göndermek zorunda bırakılmıştı. Ancak Hitit-Assur Savaşı'na dek Ugarit'in bu yükümlülüğü yerine getirmek zorunda kaldığı çok az olay yaşanmıştı. Nitekim Assur-Hitit mücadelesinin henüz başlarında, II. Ammiştamru'nun asker gönderme konusunu tekrar görüşmeye açtığını ve asker yerine maddi yardım gönderdiğini söylemiştik. Ugarit, kendi geçimini ticaretten sağlayan bir kent olarak hiçbir zaman askeri altyapıya ciddi bir pay ayırmamış ve askeri yardımdan ziyade maddi desteği tercih etmiştir.

Muhtemelen İbiranu da bu politika sebebiyle asker gönderme konusunda direnmişti. Zira hem yıllık vergi, hem savaş durumunda gönderilen ek yardımlar, hem de askeri destek için harcanan para, Ugarit'in ekonomisine balta vuran etmenlerdi. Ayrıca İbiranu, Hatti'nin zayıflayan otoritesini fırsat bilerek, Ugarit'in ekonomisini kısmen de olsa olumsuz etkileyen Hitit faktöründen biraz olsun kurtulmaya çalışmış olabilir. Ancak bu sürecin sonunda İbiranu, Hatti'nin istediği askeri desteği göndermek zorunda kalmış ve bir elçiyle birlikte, Karkamış kralının talep ettiği askerleri ve silahları gönderdiğini Karkamış kralına bizzat rapor etmiştir.²⁶⁶

Savaşın sonunda Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da hayli güç kaybeden ve ekonomik kaynakları daralan Hitit İmparatorluğu ise giderek zayıflamaya başlamış ve bu gerileme onun sonunu hazırlayan etmenlerden biri

²⁶⁶ RS 17.018 = PRU IV: 195: Singer 1999: 686.

olmuştur. Bu durum Hatti'nin Suriye politikasını da etkilemiş ve Suriye'deki vassalları üzerindeki hâkimiyetini de büyük oranda zayıflatmıştır.²⁶⁷

B. III. Niqmaddu Dönemi (1225/1220-1215)

İbiranu'dan sonra Ugarit kralı olan III. Niqmaddu yıllarına ait metinler, Ras Şamra'daki 1994 kazılarına dek oldukça az sayıdaydı. Ancak Urtenü arşivinde bulunmuş tabletler, III. Niqmaddu dönemine ilişkin bilgilerimizin artmasını sağlamıştır. Niqmaddu dönemine ilişkin mektuplar ve kararnameler, bu dönemdeki Ugarit-Hitit ilişkileri için oldukça iyi bir perspektif sunar. Hatti ve Ugarit arasında İbiranu döneminde başlayan soğuk ilişkiler, bu dönemde de devam etmiştir. III. Niqmaddu tahta çıktığında, muhtemelen babası İbiranu gibi Hatti kralını ziyarete gitmemişti ve Hatti'ye göndermekle yükümlü olduğu hediyeleri ve vergiyi göndermemişti. Bunun üzerine Büyük Kraliçe Puduhepa, Ugarit'e gönderdiği bir mektupla III. Niqmaddu'yu kınamıştır. Aynı mektupta Puduhepa III. Niqmaddu'nun Mısır'a giden kervanların Ugarit'ten geçmemesi hakkındaki şikâyetinden bahseder ve kralın kaygılarını gidermeye çalışır.²⁶⁸

III. Niqmaddu'nun Hatti'yle olan ilişkilerini ağırdan aldığını, halefi Amurrapi'ye gönderilmiş bir mektuptan da anlayabiliyoruz. Karkamış kralı Amurrapi'ye gönderdiği mektubunda, Hatti kralına gidecek elçileri ve hediyeleri göndermemesi sebebiyle Ugarit kralını uyarır. Mektubun içeriği III Niqmaddu'nun ve Ammurapi'nin Hatti'ye bağlılık bildirmediğini göstermesi açısından önemlidir.

Ancak mektupta daha ilgi çekici ayrıntılar da vardır:

²⁶⁷ Nihriya Savaşı'nın Hitit Devleti'nin çöküşündeki rolü için bkz: Singer 1985.

²⁶⁸ RS 17.435 = KTU 2.36; Singer 1999: 673-674, 693-694.

“Majestelerinin damadı olan babanın zamanında, Majesteleri Hakapiša ve Kizzuwatna’ya gönderilecek hediyeler konusunda nasıl davrandı? Majesteleri babanın elçilerini alı koymadı mı? Şimdi belki de benim sayemde Majesteleri senin kölelerine aynı şeyi yapmayacak. Ancak sakın bir daha böyle davranma!”²⁶⁹

Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla III. Niqmaddu, *Hakapiša* ve *Kizzuwatna*’ya göndereceği hediyeler konusunda isteksiz davrandığı için, Ugarit kralının elçileri Hatti’de alı konulmuştu. Ammurapi’nin aynı tavrı göstermesi üzerine Karkamış kralı, babasının zamanındaki olaylara gönderme yaparak Ugarit kralını uyarmış ve bir daha aynı şekilde davranmamasını söylemiştir. Mektubun en ilgi çekici kısmı ise, Karkamış kralının III. Niqmaddu için “*majestelerinin damadı*” demesidir. Demek ki III. Niqmaddu ile bir Hitit prensesi evlenmişti. Bu konuya değinen ve içeriği zor anlaşılan başka mektuplar sebebiyle Hitit ve Ugarit hanedanları arasında yapılmış bu evlilik, fazlasıyla karmaşık bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple bu konuya ileride özellikle değineceğiz.

İbiranu dönemiyle başlayan sorunlar, III. Niqmaddu ve Amurrapı döneminde de devam etmiş gibi görünüyor. Ugarit üzerindeki hâkimiyetinin zayıflaması üzerine Hatti, bu konuda Ugarit’i artık sık sık uyarır olmuştu. Karkamış kralı da Suriye valisi olarak Hitit Devleti ile Suriye’deki vassalları arasındaki ilişkiyi olabildiğince stabil tutmak için çaba sarf ediyordu.

Ancak açıkça görüldüğü üzere, Ugarit’in Hatti’ye karşı tavrı artık değişmişti. I. Šuppiluliuma döneminden beri sadık bir Hitit vassalı olan Ugarit Krallığı, Hitit-

²⁶⁹ RS 34.136 = RSO 7, no.7; Van Soldt 1989: 390.

Assur savaşındaki yenilgisi üzerine Hatti'ye karşı daha agresif bir tavır sergilemeye ve yükümlölüklerini yerine getirmemeye başlamıştır. Bu durumun olası sebebi yukarıda da bahsettiğimiz üzere daha çok ekonomikti. Ugarit Hatti'nin zayıflığını fırsat bilerek, üzerindeki ekonomik sorumlulukları ve yükleri atmaya çalışıyordu.

III. Niqmaddu tahta çıkar çıkmaz Hatti'yle sorun yaşamış olsa da, bu sorun bir süre sonra çözülmüş olabilir. Nitekim Karkamış kralının gönderdiği mektuptan, Niqmaddu'nun Hatti'nin taleplerini geç de olsa yerine getirdiğini anlıyoruz. Bu döneme tarihlenen bir dizi belge; Hatti, Karkamış ve Ugarit arasındaki ilişkilerinin bir süre normal seyrinde devam ettiğini göstermiştir.

Birçok belge, Niqmaddu'nun ticari faaliyetlerine ışık tutar. Bunlardan biri, III. Niqmaddu ile Uralı zengin bir tüccar olan *Kumiya-Ziti* arasındaki davadır. Dava, Karkamış kralının müfettişi *Zuzuli* tarafından karara bağlanmıştır.²⁷⁰ Başka bir belge, III. Niqmaddu'nun Alaşiya ile yaptığı yağ transferiyle ilgili bir anlaşmadır.²⁷¹ Anlaşılan o ki Ugarit, bağlı olduğu Hitit Devleti ile bir takım sorunlar yaşarken, aynı zamanda Levant ticaretindeki etkin rolünü de devam ettiriyordu. Bunlar gibi birçok mektup ve mahkeme kararı, Ugarit'in bu sıkıntılı dönemlerde de ticari olarak bir hayli aktif olduğunu göstermiştir. Örneğin Beyrut'taki Ugaritli tüccarlar ile ilgili bir mahkeme kararı, Ugaritli tüccarların bu dönemde de Filistin-Lübnan kıyılarında ticaret yaptığının kanıtıdır.²⁷²

Bu döneme tarihlenen mektuplaşmalar arasında, Karkamış kralının Hakapişa ve Kizzuwatna'daki Ugarit elçilerine gönderdiği mektup da hayli ilgi çekicidir. İlginç

²⁷⁰ RS 18.020 + 17.371 = PRU IV: 202, 203.

²⁷¹ RS 20.168 = Ugaritica V, no. 21; Singer 1999: 692.

²⁷² RS 16.191 + 16.272 = KTU 3.4; Singer 1999: 693.

olan nokta ise mektubun içeriğinden ziyade, Ugarit elçilerinin Hakapiša ve Kizzuwatna'ya yaptığı ziyarettir. Bu ziyaretin amacı maalesef bilinmiyor. Ancak Singer, bu yolculuğa III. Niqmaddu'nun bizzat katılmış olma ihtimalini de göz önünde bulundurmuş ve bir Hitit prensesi ile yapılacak evlilikle ilgili olabileceğini söylemiştir.²⁷³

III. Niqmaddu'nun hükümdarlığında Kraliçe Šarelli de siyasi ve ticari belgelere damgasını vurmuş bir isim olarak karşımıza çıkar. II. İbiranu'nun karısı olan Kraliçe Šarelli, Hattili Puduhepa ve Ugaritli Ahat-Milku gibi büyük bir kraliçeydi. III. Niqmaddu döneminden itibaren belgelerde sık sık görünen Šarelli, Ugarit'in yıkıldığı döneme dek yaşamış ve bu süre boyunca ticaretle uğraşmıştır. Šarelli muhtemelen damadı Šipit-Baal'in yönettiği bir şirkete sahipti ve bu şirket Mısır ve Levant kıyıları boyunca faaliyet gösteriyordu. Ayrıca Šarelli'nin kendisine ait toprakları ve üzüm bağları da vardı. Ticaretle ilgili davalarda sık sık adı geçen Šarelli, Suriye'deki diğer kentler ve Yakındoğu'daki büyük krallıkların kraliçeleri tarafından da tanınan ve saygı gören bir kraliçeydi. Siyannu-Ušnatu, Karkamış, Hitit ve Assur kraliçeleri tarafından gönderilen hediyeler ve iyi dilek mektupları, Šarelli'nin Yakındoğu ülkeleri arasındaki ticarete ne kadar etkin olduğunu ve bu ülkelerin soyluları tarafından hürmet gördüğünü göstermesi açısından çok önemlidir.²⁷⁴

²⁷³ Singer 1999: 696.

²⁷⁴ RS 17.086, 17.325 = Ugaritica V:262-264; RS 6.198; KTU 2.14; RS 12.033 = PRU III: 14, 15. Singer 1999: 696-700. Šarelli'ye ait bu belgelerin hepsinde Mısır hiyeroglifleri de vardır. Kınal bu mühürlerden yola çıkarak Šarelli'nin Mısırlı olduğunu ileri sürmüştür. Bkz: Kınal 1963: 7. Ancak elimizde bu kraliçenin Mısırlı olabileceğine dair hiçbir veri yoktur. Nitekim Singer, bu hiyeroglifli mühürlerin Šarelli'nin Mısır'da da iş gören damadı Šipit-Baal'e ait olması gerektiğini söylemiştir. Bkz: Singer 1999: 697. Ayrıca yine Šarelli'ye ait Tanrı Dagan'a adanmış hiyeroglif yazılı bir stel de mevcuttur. Bkz: Yon 2004: 144.

III. Niqmaddu'nun krallık yıllarına dair bütün bu bilgilerin yanında, döneme ilişkin en büyük mesele, Hitit ve Ugarit hanedanları arasında kurulan akrabalık bağıdır. Karkamış kralının Ugarit'in son kralı Ammurapi'ye gönderdiği RS 34.136 (RSO 7, no. 7) numaralı mektuptan anlaşıldığı kadarıyla, III. Niqmaddu ile bir Hitit prensesi evlenmişti. Bu mektubun içeriğine bakınca, Hatti kralının damadının III. Niqmaddu olduğu açıkça anlaşıyor. Karkamış kralı *Talmi-Tešup*'un konuya ilişkin kararlarından ve Ammurapi'ye gönderdiği mektuplardan da bu prensesin *Ehli-Nikkalu* olduğunu anlıyoruz.²⁷⁵

Tabletlerin çoğunun tahrip olması sebebiyle, bu konu hakkında kesin bir sonuç çıkarmak mümkün olmamıştır. Ancak konuyu uzunca tartışmış olan Itamar Singer, kısmen bir sonuca varabilmiş ve onun önerdiği sonuç da büyük oranda kabul görmüştür. Singer'a göre IV. Tudhaliya'nın kızlarından biri olan Ehli-Nikkalu, Ugarit kralı III. Niqmaddu ile evlenmişti. Ancak Niqmaddu'nun ölümü sebebiyle Ehli-Nikkalu, Ugarit'e getirdiği tüm mal varlığı, köleleri ve çeyiziyle birlikte ülkesine geri dönmüştü. Ehli-Nikkalu için yeni bir evlilik planlandı. *Hapīšše* (*Hakapišša?*) kralı *Tanhuwantašša* ile evlenmesi planlanan Ehli-Nikkalu, bilinmeyen bir sebeple bu evliliği gerçekleştirmedi ve Karkamış kralı *Talmi-Tešup*'un ve Ugarit kralı Ammurapi'nin onayıyla, mahiyetiyle birlikte Ugarit sarayına geri döndü.²⁷⁶

Ehli-Nikkalu'nun Ugarit'e neden geri döndüğünü ve sürecin devamında neler olduğunu bilmiyoruz. Ancak Ammurapi'yle *Talmi-Tešup*'un kararlarına ve mektuplarına istinaden, Ammurapi'nin prensesin geleceğini garanti ettiğini

²⁷⁵ RS 17.226; 17.355 = PRU IV: 208-210; RS 20.16 = Ugaritica V, no. 35; RS 17.072 = KTU 6.24 = PRU II, no. 175. Beckman 1996: 183-185.

²⁷⁶ Singer 1999: 695-704. *Talmi-Tešup*'a ait belgelerin içerik değerlendirmesi için bkz: Beckman 1996: 183-185.

söyleyebiliriz. Belki de Ehli-Nikkalu Ammurapi'nin annesiydi. Metinlerde Ehli-Nikkalu ile Ammurapi arasındaki akrabalık bağına ilişkin bir ipucu olmasa da, prensesin Ugarit'e geri dönmek istemesi sebebiyle, bu ihtimali de göz önünde bulundurmak gerekebilir. Hitit krallarının öteden beri Suriye'deki vassallarıyla akrabalık bağı kurarak ilişkilerini güçlendirmeye çalıştığını biliyoruz. Nitekim III. Hattuşili'nin çocuklarının Amurru krallarıyla evlendiğini söylemiştik. III. Niqmaddu ile Hitit prensesi Ehli-Nikkalu arasındaki bu evlilik ise, Ugarit ve Hatti hanedanlarının kurduğu ilk akrabalık bağıydı. IV. Tudhaliya büyük olasılıkla Ugarit'le arasında II. İbiranu döneminden beri devam eden gerginliği gidermek ve otoritesini tekrar güçlendirmek adına böyle bir evlilik planlamıştı. Ancak bu girişimin pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

III. Niqmaddu'nun ölümü sebebiyle kısa süren bu evlilik, Hatti ile Ugarit arasındaki soğuyan ilişkilerin düzeltilmesine katkı sağlayamadı. Ugarit'in II. Ammiştamru'dan sonra yaşadığı ekonomik problemlerin büyük olasılıkla askeri boyutları da vardı. Suriye'de artan ekonomik sıkıntılar, kaynak yetersizliği, *habiru*, *şutu* ve *maryannu* topluluklarının isyanları Ugarit'in hızlı çöküşünü hazırlıyordu. Öte yandan Hatti'de de durum farklı değildi. Assur'la yapılan Nihriya Savaşı'ndan sonra güçsüz düşen, ayrıca Tarhuntašša Krallığı ile bir takım hanedan sorunları yaşayan Hitit İmparatorluğu da, IV. Tudhaliya'nın ölümünden sonra yıkılmaya yüz tutmuştu. 1209 yılında tahta çıktığı düşünülen III. Arnuvanda'nın hükümdarlığı yalnızca iki yıl sürdü. Yerine Hitit İmparatorluğu'nun son kralı II. Šuppiluliuma geçti.²⁷⁷ Ondan yaklaşık 7-8 yıl önce tahta çıkan Ammurapi de, Ugarit'in son kralıydı.

²⁷⁷ Bryce 2003: 14.

C. Ammurapi Dönemi (1215 – 1190/1185)

Ugarit'in son dönemine tarihlenen metinler, daha önceki dönemlere ilişkin belgelerle karşılaştırıldığında hatırı sayılır ölçüde boldur. Ancak bu bolluk, aynı zamanda Ugarit'in yıkılışına dair daha karmaşık bir görüntüye de sebep olmuştur. 1929'dan beri süren Ras İbn Hani ve Ras Şamra kazılarında çıkartılmış çivi yazılı belgeler, kentin son 15 yılına dair ayrıntılı bilgi edinmemizi sağlamıştır. Bunun yanında 1973 ve 1994 kazılarına dek, Son Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz'de yaşanmış ve Ugarit'in sonunu getirmiş yıkımla ilgili hala çözülememiş bir takım problemler vardı. 1973'te gün yüzüne çıkartılan ve 1991'de yayınlanan tabletler, Ugarit'in son yıllarına ilişkin daha iyi bir perspektif sundu. Ardından 1994 yılı kazılarında keşfedilen ve 13. yüzyılın ortalarından kentin yıkılışına dek Ugarit'te yüksek rütbeli bir memur olduğu anlaşılan Urtenu'ya ait arşivde bulunmuş 134 çivi yazılı belge, bu yeni perspektifin daha iyi kavranmasını ve yorumlanmasını sağladı.²⁷⁸

Bu tabletlerden çıkarılan önemli sonuçlar, Ugarit'in son yıllarına ilişkin bulgular içeren geçmiş yıllardaki kazıların sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, ortaya titizlikle yeniden incelenmesi gereken bir takım sorunlar çıkmıştır. Örneğin, Ras Şamra'daki kraliyet sarayının beşinci salonunda yer alan tablet fırınında bulunmuş belgelerin; Ugarit'in yıkımından hemen önce yazıldığı ve gönderilemediği şeklindeki görüş²⁷⁹, bugün neredeyse tamamen yanlışlanmıştır. Yeni araştırmalar burada bulunan yaklaşık 150 tabletin, sarayın daha üst bir katında bulunduğunu; kenti ele geçiren işgalcilerin de bu fırını amaçsızca doldurmuş olabileceğini ortaya

²⁷⁸ Lackenbacher 1995: 70.

²⁷⁹ Schaeffer 1963: 31-37.

çıkartmıştır.²⁸⁰ Dolayısıyla bu tabletlerin basitçe, yalnızca bulundukları yeri göz önüne alarak tarihlendirilmesinden doğan yanlış, bugün artık ortadan kalkmıştır.

III. Niqmaddu'nun ölümünden sonra tahta çıkan Ammurapi'nin, Hitit kralı II. Šuppiluliuma (1207-?), Karkamış kralı Talmi-Tešup (yk. 1200-1180) ve Mısır kralı *Merneptah* (1213-1203) ile çağdaş olduğunu biliyoruz. Ammurapi dönemine ait en erken yazılı kaynak, III. Niqmaddu'nun cenaze törenine ve Ammurapi'nin tahta çıkış merasimine ilişkin tablettir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere hem III. Niqmaddu'nun cenaze törenine dair ritüeller içeren, hem de Ammurapi'nin tahta çıkışını kutlayan tablette bu iki kralın ve atalarının soyu, efsanevi bir Amurru reisi olan ve Ugarit'in ilk kralı olarak kabul edilen Ditanu'ya dayandırılır.²⁸¹

Önceleri, Ammurapi'nin tahtı gasp etmiş olabileceği ve meşru bir kral olmadığı ihtimali düşünülüyordu. Hatta bu görüş, Ugarit'in İbiranu döneminden beri Hitit Devleti ile yaşadığı gerginliğin bir sonucu olarak da yorumlanmıştır. Ancak Karkamış kralının Ammurapi'ye gönderdiği ve “*majestelerinin damadı olan babanın zamanında*” dediği RS 34.136 numaralı mektuba dayanarak, Ammurapi'nin III. Niqmaddu'nun öz oğlu olmasının daha yüksek ihtimal olduğunu söyleyebiliriz.²⁸² Yukarıda Ammurapi dönemine ait bazı belgelerin, III. Niqmaddu ile Ehli-Nikkalu arasındaki evliliğe ilişkin sorunlardan bahsettiğini söylemiştik. Bu mektup ve kararnamelerden anlaşıldığı kadarıyla Ehli-Nikkalu, kocası III. Niqmaddu öldükten sonra ülkesine dönmesine rağmen, bir süre sonra Ugarit'e geri gelmiş ve muhtemelen Ammurapi'nin himayesinde yaşamıştı.

²⁸⁰ Yon 2004: 54.

²⁸¹ RS 34.126 = KTU 1.161 = RSO 7, no.7; Pardee 2000: 565, 566.

²⁸² Singer 1999: 707.

Ammurapi döneminde Kraliçe Šarelli'nin hala Büyük Kraliçe olduğunu biliyoruz. Ammurapi'nin taç giyme töreninde Šarelli'nin halk tarafından alkışlandığını anlatan bir belge bunun kanıtı sayılabilir.²⁸³ Bunun yanında Ammurapi'nin bir karısı da vardı. Amurrapi'nin bir zevcesi olduğuna dair elimizdeki tek belge, *Ašdada* isimli bir kadını “kraliçe” olarak gösterir. Belgede Ašdada'ya ait bir mührün olması, bu kadının Ammurapi'nin karısı olduğuna dair güçlü bir izlenim bırakmıştır.²⁸⁴

Bu dönemdeki Ugarit-Hitit ilişkilerine gelecek olursak, Ammurapi'nin tıpkı selefleri İbiranu ve III. Niqmaddu gibi Hatti kralına kısmen itaatsizlik gösterdiğini biliyoruz. Ancak muhtemelen Ammurapi'nin Hitit otoritesine karşı olan tavrı, seleflerine göre daha soğuktu. Öyle ki büyük olasılıkla II. Šuppiluliuma tarafından gönderilen bir mektup, durumu açıkça ortaya koyar. Ugarit'ten gelecek gıda malzemesinin geciktiğine özellikle vurgu yapan mektubun ilgili kısmında Hatti kralı, Ammurapi'yi tavrından dolayı sert bir şekilde kınar:

*“...Sen güneşine, efendine aitsin! Ve onun kölesisin, onun malısın! Bana, güneşine, efendine.. Neden bir-iki yıldır bana gelmedin?”*²⁸⁵

Bundan başka Karkamış kralının gönderdiği bir mektupta Ammurapi yine sert bir uyarıyla karşılaşır. Çok hasar görmüş olmasından dolayı mektubun içeriği giriş bölümü haricinde anlaşılamamıştır.²⁸⁶

²⁸³ RS 34.126.33 = KTU 1.161; Singer 1999: 707.

²⁸⁴ RS 22.002; Van Soldt 1991: 18.

²⁸⁵ RS 18.038 = KTU 2.39 = PRU V: 60; Singer 1999: 707; Pardee 1981: 152.

²⁸⁶ RS 13.007 = PRU III: 6; Singer 1999: 708.

Yine içeriği net anlaşılamamış birkaç belge de, Ammurapi dönemindeki bazı politik ve siyasi sorunların çözümünde, Hatti kralının emrindeki *Baş Yazıcı*'nın (*tuppanura/tuppanuri*) önemli rol oynadığını göstermiştir. Bu sorunların büyük bölümü tüccarların ödediği gümrük vergileri ve Ugarit kralının gönderdiği hediyeler gibi konulardı.²⁸⁷ Hatti ve Karkamış'tan gelen, eskisinden daha sert görünen uyarı ve şikâyetlerden şu sonucu çıkartabiliriz: İbiranu yıllarında başlayan Hitit-Ugarit gerginliği Ammurapi döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Ammurapi'nin iki yıl boyunca Hitit kralına ziyarete gitmemesi ve Hatti'nin çok ihtiyaç duyduğu gıda malzemelerini göndermemesi bu görüşü destekleyebilir. Öte yandan, ileride de değineceğimiz gibi M.Ö 1200'lü yıllara gelindiğinde Doğu Akdeniz ve Suriye coğrafyasında baş gösteren büyük bir kıtlık söz konusudur. Dolayısıyla Ugarit, belki de Hatti'nin ihtiyaç duyduğu gıda malzemesini elde etmekte zorlanıyordu. Ancak ülkenin hinterlandını ve ayrıca Mısır'dan gelen tahılı hesaba katarsak, Ugarit için Hatti'ye gıda göndermek yinede de imkansız değildi. Yani Ammurapi'nin Hatti'ye gidecek olan mallar konusundaki olumsuz tavrı muhtemelen bilinçli bir tavidir.

Ugarit ve Hitit arasındaki bu aşamalı soğumanın ve güven kaybının en büyük göstergelerinden biri, Mısır kralı Merneptah'ın Ammurapi'ye gönderdiği mektuptur. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Ugarit kralı Ammurapi daha önce Merneptah'a bir mektup yazmış ve ondan yeni yapılacak tapınak için, tanrı Baal'ın heykelinin önünde duracak bir *Merneptah kabartması* yapmak üzere Mısırlı bir heykeltıraş göndermesini talep etmişti. Bunun üzerine Merneptah, Ugarit'e değerli hediyelerle birlikte bir elçi gönderdi ve Ammurapi'ye cevap verdi. Mektubun siyasi açıdan önemli kısımları şöyledir:

²⁸⁷ RS 92.2007; Arnaud 1996: 58; RS 19.080 = PRU VI: no.6; Malbran –Labat 1995: 106.

“... [senin] ataların da kralın köleleriydi. Ra’nın mükemmel oğlunun köleleriydiler. Sen de onlar gibi kralın kölesisin...

... Burada, Mısır’da çalışan heykeltıraşlar, Mısır’ın büyük tanrıları için yerine getirdikleri görevlerle fazlasıyla meşguller. Kral, tanrı Ra’nın tahtına oturup işini bitirene kadar bekle. Bu işçiler Mısır’ın büyük tanrıları için çalışıyorlar. Ama işleri biter bitmez, kral sana daha önce istediğin marangozları gönderecek. Ve onlar, senin sadece ‘yapın’ diyerek emredeceğin şeylerin hepsini yapacaklar! ...”²⁸⁸

Mısırlı işçilerin Ugarit’e gelip bir Merneptah kabartması veya heykeli yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Ancak Mısır kralının *Ammania* isimli elçiyle gönderdiği bol miktarda ve lüks hediyelerin varlığı ispatlanmıştır. Ras Şamra kazılarında bulunan Merneptah’a ait bir kartuş, Mısır yapımı bir heykel kaidesi, ayrıca Baal Tapınağı’na adanmış yine Mısır yapımı bir adak steli Ammurapi ve Merneptah dönemine tarihlenmiştir.²⁸⁹ Bütün bu arkeolojik bulgular, Ammurapi’nin Mısır kralı Merneptah ile yakın ilişkilerini açıkça göstermektedir.

Ammurapi’nin Mısır kralıyla kurduğu bu ilişkilerin sebebine gelecek olursak, Ammurapi muhtemelen değişen dengeleri ve Hatti ile arasındaki bağların gevşemesini fırsat bilerek, Mısır Krallığı ile bir dostluk kurmaya girişmişti.

²⁸⁸ RS 88.2158; Lackenbacher 1995: 77-81; Bu mektup, Mısır’dan ve Ugarit’ten elde edilen arkeolojik verilerle de uyumaktadır. Merneptah’ın tahta çıkışıyla birlikte başlattığı imar çalışmaları ve Ammurapi’nin bir deprem sonucunda yıkıldığı düşünülen Baal Tapınağı’nı yeniden inşa ettirdiği döneme, yaklaşık 1213 ile 1210 yılları arasına tarihlenmiştir. Bkz: Singer 1999: 709.

²⁸⁹ Singer 1999: 710, 711. Ayrıca Mısır elçisi *Ammania*’nın ismi Merneptah dönemine ait başka bir mektupta da geçmektedir: RS 94.2002 + 2003.

Hitit İmparatorluğu'nun otoriter yönetimine rağmen, M.Ö. 2. binyıldan beri süregelen klasik Mısır-Ugarit bağlantıları bu dönemde de devam ediyordu. Hatta Ammurapi bunu daha da geliştirmek istemişti. Mısır kralına gönderdiği mektup görünüşte bir heykeltraş talebi olsa da, aslında dolaylı bir ittifak teklifiydi. Ancak Merneptah, mektubunda Ugarit kralına karşı sanki Ugarit Mısır'a bağlı bir krallıkmış gibi bir tavır takınmasına rağmen, Ammurapi'nin teklifini nazikçe reddetmiş gibi görünüyor. Bunun sebebi Mısır'ın Hitit Devleti ile yaşayacağı siyasi bir krizi göze almak istememesi olabilir. Ayrıca Merneptah muhtemelen Ammurapi'ye güvenmiyordu. Zira Ugarit yaklaşık 150 yıldır sadık bir Hitit vassalıydı. Bu sebeple Ammurapi'nin isteğini reddetti. Ancak Ugarit ile Mısır arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler elbette devamlılık arz eden bir şeydi. Ugarit saray arşivinde ve Ras İbn Hani'de bulunan birçok resmi belge, bu dönemde Ugarit-Mısır ilişkilerinin, özellikle tahıl ticareti konusunda yoğun olarak devam ettiğini gösterir.²⁹⁰

Ancak bu görece normal atmosfer, M.Ö. 1200'den hemen sonraki yıllarda hızla değişmiştir. Ammurapi'nin krallık dönemi iki şiddetli olaylar dizisiyle sarsılmıştır: Birincisi Hitit İmparatorluğu'nun ani yıkılışıydı. Yaşanan ciddi kaynak yetersizliği ve gıda kıtlığı sebebiyle imparatorluktaki merkezi otorite tamamen çökmek üzereydi. İkincisi ise, aynı büyük kıtlık ve merkezi otoritelerin çöküşü sebebiyle Suriye'de çıkan isyanlar ve Deniz Kavimleri olarak bilinen toplulukların Mısır, Hatti, Alaşiya ve Suriye'deki istilalarıydı. Doğu Akdeniz'deki büyük kıtlığın yazılı kaynaklardaki yankısı çok büyük oldu. Birçok çivi yazılı tablette bu kıtlığa, ayrıca kıtlık ve başka siyasi sebeplerle çıkan toplu isyanlara göndermeler mevcuttur.

²⁹⁰ RS 34.356 = KTU 2.76; RS 94.2002+2003; RS 16.078 + 16.109 + 16.117 = KTU 2.23 = PRU II: 18; RS 86.2230. Bu mektuplardan üçü (RS 16.078 + 16.109 + 16.117 = KTU 2.23) genelde Amarna Çağı'na tarihlenmiştir. Ancak Singer, bunların Merneptah dönemine ait olması gerektiğini söyler. Singer 1999: 712-715.

Ugarit ve Hitit arasındaki son dönem mektuplaşmalar, bu kıtlığın Ugarit'i ve Hatti'yi nasıl etkilediğini anlamamız için yeterince güçlü bir perspektif sunar. Ayrıca Mısır ile Hitit arasındaki daha erken tarihli mektuplaşmalar ve 1200 sonrasına ait Mısır kaynaklı belgeler de bu kıtlığa tanıklık eder. Örneğin daha II. Ramses ve Puduhepa döneminde Hatti kısmen tahıl eksikliği yaşıyordu. II. Ramses'le evlenen Hitit prensesi *Maathorneferure*'nin annesi Kraliçe Puduhepa, Ramses'ten prensesin çeyizini bir an önce devralmasını istemiş ve ülkesindeki kıtlığı açıkça dile getirmiştir: “*ülkemde hiç tahılım kalmadı!*”²⁹¹ Puduhepa'nın bu sözünden Mısır'dan gelecek tahıla ne kadar ihtiyacı olduğunu ve daha bu dönemde bile kısmi kıtlıklar yaşanıyor olabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Hatti'ye giden tahılın sağlanmasında Mısır'ın da büyük önem taşıdığını daha önce de söylemiştik. Hatti'ye Ugarit aracılığı ile getirilen tahıl Ugarit'in hinterlandından, Suriye'den ve Mısır'dan sağlanıyordu. Mısır'dan gelen tahıl Byblos, Tyre ve Sidon gibi limanlarda Ugarit gemilerine aktarılıyor, burada Mukiş'ten ve Suriye'nin başka bölgelerinden gelen diğer gıda malzemeleriyle birleştirilip Ura limanına taşınıyordu. Ura limanında indirilen bu mallar daha sonra doğrudan Hattuša'ya ulaşıyordu. Dolayısıyla Hatti'ye giden gıda malzemesinin sağlanmasında tek unsur yalnızca Suriye ve Ugarit değildi. Mısır bu ticarete çok kilit bir noktadaydı. Nitekim Merneptah, gönderdiği tahıl dolu gemilerle “*Hatti ülkesini canlı tutmakla*” övünmüştür.²⁹²

Öte yandan II. Šuppiluliuma döneminde Hitit Devleti'nin yaşadığı gıda sorunu da had safhaya ulaşmıştı. Karkamış kralının Ugarit kralına gönderdiği bir mektupta Hatti'nin yaşadığı tahıl sorunu ve Hatti ile Ammurapi arasındaki güvensizlik açıkça görülmektedir:

²⁹¹ KUB XXI 38; Edel 1994: 216, 217.

²⁹² KRI IV: 5.3; Singer 1999: 715.

“... Şimdi Uralı adamlar Majesteleri Büyük Kraldan yiyecek talep ettiler. Ve Majesteleri onlara Mukiş’ten 2.000 arpa tahsis etti [ölçü birimi belirtilmemiş]. Şimdi sen onlara mallarını ülkelerine götürmeleri için adamlarıyla birlikte büyük bir gemi ver. Onlar sana gemini bir veya iki seferden sonra iade edecek. Sakın onlara gemin hakkında itiraz etme! Majesteleri sana konuyla ilgilenmeleri için kralın görevlilerini, Ali-Ziti ve Kunni’yi gönderecek. Konu ölüm kalım meselesi! Onları bir an önce kendi yollarına (işlerine) gönder!”²⁹³

Karkamış kralının Ammurapi’yi konu hakkında ciddiyetle uyarması ve mektubun sonunda konunun ölüm kalım meselesi olduğunu söylemesi hem durumun son derece önemli olduğunu hem de Ugarit kralına karşı bir güvensizlik oluşunu göstermesi açısından önemlidir. Görünüşe göre Hitit kralı bu sefer tahılın sağlanması işini Ugarit’e bırakmamıştı. Büyük olasılıkla Mukiş’ten gelecek tahıl bizzat Hattili memurlar tarafından hazırlanmıştı ve Ugarit’e verilen tek görev malın Ura’ya ulaştırılması için gemi tahsis etmektir. Zira hem Suriye’de hem de Hatti’de durum bir hayli kritikti. Giderek artan kıtlık bir süre sonra bazı toplulukların ayaklanmasına sebep olmuştu. Ayrıca Hatti’nin yaşadığı kıtlık sorunu Ugarit için de geçerliydi. Başka bir mektupta yine Karkamış kralı Ugarit kralından ham bakır isterken, Ugarit kralı da kendi ülkesinde de yiyecek kalmadığından bahseder:

“...Büyük kralına, güneşine, efendine gönderdiğin tabletlerde şöyle demişsin: ‘benim ülkemde de yiyecek kalmadı.’[...] Ama ben, eğer sana yardıma gelirim, düşman mejesteyi harap edebilir...

²⁹³ RS 20.212 = Ugaritica V: no.33; Hoftijzer – Van Soldt 2008: 341.

... *Düşman üzerimize yürüyor ve elimizde bakır yok. Bana ham bakır gönder. Nereden bulursan bul, ara ve bul! Ve derhal bana gönder!*"²⁹⁴

Bu ve bunun gibi birçok mektup; Karkamış, Hatti ve Ugarit'te son derece ciddi bir acil durum yaşandığını göstermiştir. Kilikya'daki tahıl ticaretiyle ilgili olduğu düşünülen bir mektupta, önemli bir Hitit memuru veya belki de kralın bizzat kendisi, "oğluna" hitap ederek "*isyancıların olduğu ülkelerde dayanmaya devam et. Kaçmalarına izin verme!..Oğlum benim ülkemin ortasında bir kıtlık olduğunu bilmiyor mu?*" der.²⁹⁵

Ayrıca 150 adet geminin hazırlanmasıyla ilgili mektup da hayli ilgi çekicidir. Bu mektubun içeriği ve bahsedilen 150 geminin ne için kullanılacağı anlaşılamamıştır. Ancak eğer Ugarit 150 gemilik bir filo hazırlayabiliyorsa, bu durum Ugarit'in Doğu Akdeniz kıyılarındaki en büyük deniz güçlerinden biri olduğunun başka bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.²⁹⁶

Anadolu, Levant ve Suriye'de 13. yüzyılın sonu ve 12. yüzyılın başlarında çok büyük bir kıtlık yaşandığını ve bu kıtlığın bir sonucu olarak bütün bu coğrafyalarda çok sayıda ayaklanma ve isyanın yaşandığını metinlerden kolaylıkla anlayabiliyoruz. Öyle ki bu kıtlık ve yıkım, yalnızca bu saydığımız coğrafyalarda da yaşanmamıştı.

²⁹⁴ RS 18.038 = KTU 2.39 = PRU V: no. 60; Hoftijzer – Van Soldt 2008: 334.

²⁹⁵ Bo 2810 II 7; Otten 1967: 59. Singer bu mektubun Ugarit kralına yazılmış olabileceğini söylemiştir. Bkz: Singer 1999: 718.

²⁹⁶ RS 18.148 = KTU 2.47 = PRU V: 88, 89, no. 62. Bu mektupta ayrıca gemilerin yanında "*400 Habiru (Apiru)*" da istendiğini görüyoruz. Habiru askerleri Suriye için her zaman potansiyel bir tehditti. Ancak büyük kıtlıkların sebep olduğu isyanlar sırasında Habiruların paralı askerler olarak kullanılmış olma ihtimali son derece enteresandır. Bkz: Hoftijzer – Van Soldt 2008: 336.

Arkeolojik veriler, 2. binyılın sonlarında bütün bir Ege ve Doğu Akdeniz’de büyük kıtlıklara ve yıkımlara yol açan klimatolojik değişimlerin ve felaketlerin yaşandığını ortaya koymuştur.²⁹⁷ Bu klimatolojik değişimlerin, kuraklıkların ve siyasi boyutları da olan isyanların topyekün bir felaketler zincirine dönüştüğü olaysa, eskiçağ tarihi literatürüne Deniz Kavimleri olarak geçmiş toplulukların istilalarıydı.

C.1. Deniz Kavimleri ve Suriye İsyanları

Deniz Kavimleri, yaklaşık olarak 1200 ile 1150 yılları arasında muhtemelen Ege havzasında ve Doğu Akdeniz’de harekete geçmiş, bu coğrafyalarda büyük bir göç ve yağma hareketi başlatmış olan halklardı.²⁹⁸ Bugün hala bu toplulukların neden bu denli büyük bir göç hareketine kalkıştığı konusu tartışmalıdır. Fakat bunun arkasında ekonomik ve siyasi nedenler aramak mümkündür. Deniz Kavimleri tabiri Mısır kralları Merneptah ve III. Ramses’in (1186–1155) Karnak ve Medinet Habu tapınaklarındaki yazıtlarından gelir. Yazıtlarda bu iki kralın Mısır kıyılarında ve Nil Deltası’nda bu halklarla ve onlarla birlikte isyan eden Libyalılarla kahramanca savaştığı ve onları defettiği anlatılır. Merneptah ve III. Ramses, halkların isimlerini de özenle sıralar: “*ŠRDN* (*Šardana*), *TRWŠ/TRŠ* (*Tereš*), *ŠKRWŠ* (*Šekeleş/Šikala/Šikalayu*), *EKWŠ* (*Ekweš/Akaiwaša*), *RWKW* (*Lukka*), *TJKR* (*Tjekker/Zakala*), *PRST* (*Peleset/Filistiler*), *WŠŠ* (*Weššeš*), *DNYN* (*Denyen/Danuna*)”.²⁹⁹ Özellikle III. Ramses’e ait birçok yazılı kaynakta bu halkların isimleri sıklıkla geçmektedir.

²⁹⁷ Singer 1999: 717.

²⁹⁸ Sandars 1978: 105-170.

²⁹⁹ Kuhrt 2009: 5-9.

Bu halkların isimlerinden yola çıkarak, toplulukların çoğu zaman Ege havzasından, hatta Trakya (*Illyria*) ve Batı Akdeniz (*Sicilya, Sardinia*) gibi uzak bölgelerden geldiği fikri öne sürülmüştür. Ayrıca Hellas'ta *Akha* ve *Miken* uygarlığının sone ermesine yol açan *Dor* topluluklarının göçleri de bu istilaların sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir. Dor halklarının Hellas ve Ege adalarına yerleşmesiyle birlikte Miken seramiği sona ermiş ve yeni bir çömlek tarzı ortaya çıkmıştır. Levant ve Mısır'da bulunan yabancı arkeolojik malzemeler ve çömlekler de, bu hipotez için bir destek olarak kullanılmıştır. Örneğin Peleset *Filistin*, Šardana *Sardinia*, RWKW *Lukka/Lykia*, Ekweš *Akha*, Šekeš/Šikala *Sicilya*, Tereš *Tyrrhen* olarak okunmuştur.³⁰⁰ Ancak bu önermeleri kanıtlamak ve Deniz Kavimleri'nin isimlerini, bildiğimiz yer ve halk isimleriyle şüphe götürmez bir şekilde eşleştirebilmek için elimizde henüz yeterli kanıtımız maalesef yoktur. Dolayısıyla Deniz Kavimleri'nin kimliklerini ve nereden geldiklerini belirlemek hala ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkar. Buna rağmen göçlerin ve bütün bir Doğu Akdeniz coğrafyasını etkisi altına alan geniş çaplı işgal ve yağmaların sebeplerine dair birkaç şey söyleyebiliriz. Zira bu; Tunç Çağı'nın sonlarındaki klimatolojik, sosyo-ekonomik ve siyasi atmosferi göz önünde bulundurduğumuzda daha kolaydır ve açıkçası daha önemlidir. Öyle ki bu şartları ortaya koyduğumuzda, bu halkların nereden geldiklerine ilişkin daha gerçekçi önermeler de elde edebiliriz.

M.Ö. 1200'den itibaren Doğu Akdeniz de büyük kıtlıkların yaşandığını ve bu kıtlıklar sebebiyle krallıkların ve imparatorlukların siyasi sorunlar yaşadığını yazılı kaynaklardan zaten biliyoruz. Klimatolojik veriler Son Tunç Çağı'ndan Demir Devri'ne geçiş sırasında büyük çapta iklim değişimlerinin ve düşük sıcaklıkların

³⁰⁰ Sandars 1978: 81-100, 157-179; Kuhrt 2009: 5-14.

bitki örtülerinde yarattığı sıra dışı değişimleri ve bunların sebep olduğu kuraklıkları doğrulamıştır.³⁰¹ Ayrıca İzlanda'daki Hekla Yanardağı'nın bütün Avrupa'da ve Doğu Akdeniz'de yarattığı kül örtüsünün de büyük kuraklıklara yol açtığı, Mısır ve Doğu Akdeniz'deki kıtlıklarda ciddi bir etkisinin olduğu da tespit edilmiştir.³⁰² Bunlara ek olarak jeolog Amos Nur, Son Tunç Çağı kıtlıklarında Ege ve Doğu Akdeniz havzalarında meydana gelen şiddetli depremlerin de katkısı olduğunu söylemiştir.³⁰³

Bütün bu bilimsel veriler, Deniz Kavimleri istilalarıyla doruk noktasına ulaşan Son Tunç Çağı yıkımlarının en temel ve önemli sebebinin iklimsel değişimler olduğunu ortaya koyar. İklimde meydana gelen ani değişimler ve bahsettiğimiz tektonik yıkımlar Doğu Akdeniz, Ege, Mısır ve Anadolu'da büyük yıkımlara yol açmıştır. 12. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak giderek artan kaynak yetersizliği ve sosyo-ekonomik problemler; Hatti, Suriye ve Mısır'da halkların aşamalı olarak ayaklanmasına ve kentleri yağmalamaya başlamasına sebep olmuştur.

Bu isyanların büyük bir bölümüne, özellikle Suriye'de potansiyel birer tehdit sayılan habiru, şutu ve maryannu kabileleri de katılmış olabilir. Bazen paralı asker olarak da kullanılan ancak çoğu zaman devlet otoritesine karşı ciddi bir tehlike oluşturan bu kabileler, muhtemelen krallıkların giderek azalan otoritesine karşı topyekün bir ayaklanma başlatmışlardı. Genellikle gemilerle Levant kıyılarına çıkartma yapan ve kıyı şeridi boyunca kentleri yakıp yıkan ve yağmalayan Deniz Kavimleri birlikleri arasında büyük olasılıkla bu Suriyeli halklar da vardı.

³⁰¹ Weiss 1982: 173-198.

³⁰² Yurco 1999: 456-458. Hekla patlamasının olumsuz etkileri Mısır'a dek ulaştığına göre, muhtemelen Avrupa'da çok daha büyük yıkımlara yol açmıştı. Eğer Deniz Kavimleri'nden bazı halklar gerçekten Avrupa'dan geldiyse, buradaki kıtlığın daha büyük olması ve Akdeniz'in doğusunda daha fazla gıda malzemesi bulma umudu, bu halkların büyük bir göç hareketi başlatmasına sebep olmuş olabilir.

³⁰³ Nur 2000: 43-63.

Dolayısıyla Deniz Kavimleri'nin Levant'ta sebep olduğu yıkımların tek sorumlusu olarak, uzak ülkelerden gelen denizci topluluklar gösterilemez.

Yani isimleri çoğu zaman uzak ülkelerle bağdaştırılan Deniz Kavimleri'nin ciddi bir bölümü, belki de hali hazırda Doğu Akdeniz coğrafyasında yaşayan halklardı. Bu sebeple çok büyük bir alanda ciddi sonuçlara yol açan ve krallıkların, imparatorlukların yıkılmasına sebep olan bu felaketler zinciri, yalnızca Ege ve Batı Akdeniz'den göç eden toplulukların yarattığı bir yıkım olarak yorumlanmamalı, ayrıca iklim değişiklikleri sebebiyle yaşanan büyük kuraklıkların sosyolojik ve siyasi birer iz düşümü olarak düşünülmelidir. Nitekim Mısır kralı Mernaptah'ın Deniz Kavimleri'yle savaşıırken ayrıca Libya'dan gelip Nil Deltası'na sızmaya çalışan gruplarla da savaştığını biliyoruz. Ayrıca III. Ramses de ünlü *Harris Papirüsü*'nde düşmanlarının arasında Deniz Kavimleri'yle birlikte Libya'dan ve Suriye'den gelen kabileleri de gösterir.³⁰⁴ Bununla birlikte kıtlık ve açlık sebebiyle işgallere girişen bu halkların, merkezi devletlerde yaşanan kaynak yetersizliğini daha da arttırdığını söylemeliyiz. Zira Mısır, Anadolu ve Doğu Akdeniz'in büyük bölümünde ticaret yollarını ve uluslararası ticareti ele geçiren bu topluluklar, özellikle tahılın ve önemli madenlerin kentlere ulaşmasını engelliyordu.³⁰⁵

Son Tunç Çağı yıkımlarının Ugarit ve Hatti ülkesindeki yansımalarına gelecek olursak; bu konuda elimizde bulunan birkaç kaynak, hem Ugarit'in hem de Hatti'nin bu felaketlerden nasıl etkilendiğini ve dramatik sonlarını açıkça ortaya koyar.

³⁰⁴ Kuhrt 2009: 5- 9.

³⁰⁵ Macqueen 2009: 55-57.

Hatti kaynaklı belgelerin son derece az ve yetersiz olmasına rağmen, özellikle Ugarit ve Alaşıya kralları arasındaki mektuplaşmalar, durumun ciddiyetini ve Levant bölgesindeki olumsuz atmosferi gözler önüne sermektedir.

C.2. Alaşıya Mektupları

Urtenu arşivinde bulunan ve Ugarit'in son yıllarına tarihlenen Alaşıya mektupları, denizden gelen işgalcilere ilişkin son derece önemli bilgiler sunmaktadır. Mektuplardan ikisi denizdeki ve karadaki savaşları anlatır. Biri Ammurapi tarafından Alaşıya kralına (olasılıkla *Kuşmešuša*'ya), diğeri ise Alaşıya valisi *Eşuwara* tarafından Ugarit kralı Ammurapi'ye gönderilmiştir. Ugarit kralı Ammurapi'nin Alaşıya kralına gönderdiği mektup şöyledir:

*“Babam Alaşıya kralına deyin ki: oğlun Ugarit kralı der ki, babamın ayaklarına kapanıyorum. Babam iyi olsun. Evlerin, karıların askerlerin ve babam Alaşıya kralına ait her şey iyi olsun. Baba, düşman gemileri geliyor. Köylerimi yakıyorlar ve ülkeme kötülük ediyorlar. Babam bütün askerlerimin ve arabalarımın Hatti'de ve tüm gemilerimin Lukka'da olduğunu bilmiyor mu? Daha yanıma gelmediler, bu yüzden ülkem savunmasız. Babamın bundan haberi olsun. Düşmanın gelmiş olan yedi gemisi kötü şeyler yaptı. Başka düşman gemileri de görünürse bana mesaj yolla ki bileyim.”*³⁰⁶

Mektupta Ugarit kralının ülkesinin kıyılarına çıkarma yapan düşman konusunda çaresiz kaldığını ve durumu Alaşıya kralına rapor ettiğini görüyoruz.

³⁰⁶ RS 20.238 = Ugaritica V: no. 24; Mieroop 2006: 229.

Ammurapi muhtemelen çaresiz kalmıştı ve Alaşiya kralından destek istiyordu. Ayrıca gemilerini ve askerlerini de Hitit kralına göndermişti. Dolayısıyla savunması son derece zayıftı. Hitit İmparatorluğu’nda da bu dönemde isyanlar çıktığını ve II. Šuppiluliuma’nın bu isyanlarla başetmeye çalıştığını anlayabiliyoruz.

Öte yandan mektupta Ammurapi’nin Alaşiya kralına “baba” hitabıyla seslenmesi ilgi çekici bir durumdur. Bu hitap şekli, eski Yakındoğu devletlerinde saygı ve bağlılık bildiren hiyerarşik bir söylemdir. Demek ki Alaşiya Krallığı, Ugarit Krallığı’na göre daha yüksek bir statüye sahipti.³⁰⁷ Diğer mektup ise Alaşiya valisi Ešuwara’nın Ammurapi’ye gönderdiği mektuptur:

*“Alaşiya’nın valisi Ešuwara şöyle der: Ugarit kralına deyin ki, sen ve toprakların iyi olsun. Düşmanların ülkeni, halkına ve gemilerine yaptıklarıyla ilgili olarak, bu ülkenin halkına karşı bu suçları işlediler. Bu yüzden bana kızma. Şimdi, düşmanların daha önce dağlık bölgede bırakmış olduğu yirmi gemi arkada kalmadı. Birdenbire gittiler ve nerede olduklarını bilmiyoruz. Sana yazıp haber veriyorum ki kendini koruyabilesin. Haberin olsun!”*³⁰⁸

Bu mektuplardan, denizden gelen işgalcilerin Levant kıyılarında çıkartma yaptığı ve buradaki köyleri ve kentleri yakıp yıktıkları açıkça görülmektedir. Bu topluluklar muhtemelen Kıbrıs’a da saldırmış ve büyük ihtimalle buradaki gemileri gasp edip kendi amaçları için kullanmışlardı. Bu mektuplara ek olarak, *Pgn/Pugana* isimli bir kişinin gönderdiği mektup da, Alaşiya’dan Ugarit’e gönderilen mektuplar

³⁰⁷ Ayrıca RS 20.168 numaralı mektupta Ugarit kralı III. Niqmaddu’nun Alaşiya kralına yine “baba” diye hitap ettiğini biliyoruz. Bkz: Singer 1999: 677, 720.

³⁰⁸ RS 20.013 = Ugaritica V: no. 22; Mieroop 2006: 229

arasında sayılmıştır. Ancak Singer, bu mektubun bir Hitit memuruna ait olması ihtimalinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir.³⁰⁹

Ugarit denizden gelen tehlikelerin yanı sıra Suriye'nin içlerinden gelen kabileler tarafından da tehdit ediliyordu. Bu mektuplardan bir süre sonra artık Alaşiya'dan haber almakta zorlanan Ugarit, Suriye'deki düşman hakkında Amurru kralından bilgi almak için girişimlerde bulunmaya başlamıştı.³¹⁰ Zira Hitit İmparatorluğu artık Ugarit'e veya Suriye'deki diğer kentlere yardım edebilecek durumda değildi.

C.3. Ugarit'in Son Yıllarında Hitit: İmparatorluğun Çöküşü

IV. Tudhaliya döneminden itibaren sosyo-ekonomik ve siyasi yapısı çözülmeye başlayan Hitit İmparatorluğu, son kral II. Šuppiluliuma döneminde son derece hızlı bir çöküntüye uğramıştır. İmparatorluğun çöküşü ve bu ani yıkıntının sebepleri hala tam olarak aydınlatılamamış bir konudur. Bunun başlıca sebebi bu döneme ait yazılı kaynakların yetersizliğidir. Ancak yine de, öteden beri bilinen bir takım bilgiler ve bu son döneme ait birkaç kaynak ışığında bazı sonuçlar çıkartmak mümkündür.

Hitit Devleti Krallık Dönemi'nden beri kuzey komşuları olan *Kaşka* halkıyla sürekli sorunlar yaşıyordu. IV. Tudhaliya'nın Assur Krallığı ile yaptığı Nihriya Savaşı'ndan sonra imparatorluk çok fazla güç kaybetti. 12. yüzyılın başlarından itibaren Yakındoğu'nun yaşadığı kıtlıklar, isyanlar ve istilalar; Hitit Devleti'nin

³⁰⁹ RS 18.147 = KTU 2.46 = PRU V: no. 61; Singer 1999: 718.

³¹⁰ RS 20.162 = Ugaritica V: no. 37; Singer 1999: 721.

siyasi otoritesini tamamen paramparça etti. Denizden ve karadan gelen isyancılar ve işgalciler, ayrıca kuzeyde sürekli bir tehlike arz eden Kaşkalar, Hatti'nin büyük bir bölümünde telafisi olmayan yıkımlara sebep oldu.³¹¹ Ayrıca 9. yüzyılda Assur kaynaklarında da görülen *Muškiller* ve kralları *Mita*, *Phrygia* ve *Kral Midas* ile bağdaştırılmış ve Muški halkının da Anadolu'da istilalara katıldığı düşünülmüştür.³¹²

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde yaşanan olaylara dair bilgi edinebildiğimiz iki belge, bizzat II. Šuppiluliuma dönemine aittir. Birincisi II. Šuppiluliuma'nın Alaşiyalı düşmanlarla yaptığı deniz savaşını anlatır. Daha önce de söylediğimiz gibi Alaşiya'ya çıkarma yapan işgalciler muhtemelen buradaki gemileri gasp etmiş ve Hatti kralı buradaki düşmanlarıyla bir deniz savaşı yapmıştır:

*“...Ben büyük kral Šuppiluliuma, hızla harekete geçtim ve denize ulaştım. Alaşiya'nın gemileri bana karşı harekete geçtiler ve benimle denizde üç defa savaşa tutuştular. Denizdeki ülkeye vardığımda onlar benim üzerime yığınlarla geldiler. Ve ben onlarla savaştım...”*³¹³

Bu deniz savaşının tam olarak nasıl sonuçlandığını anlamak olanaksızdır. Ancak bundan kısa bir süre sonra kaynakların sona ermesi ve Hitit Devleti'nin tamamen ortadan kalkması dolayısıyla, Hatti'deki istilaların sona ermesini sağlayacak kadar büyük bir zafer elde edilemediğini söyleyebiliriz. Zira Akdeniz'deki tehlikeler yalnızca Kıbrıs'ı işgal eden topluluklardan ibaret değildi. Deniz Kavimleri muhtemelen Hatti kıyılarına da çıkarma yapıyor ve kralın

³¹¹ Macqueen 2009: 55-57.

³¹² Mellink 1965: 318-320.

³¹³ KBo III 12.38; Singer 1999: 719, 721, 722; Sandars 1978: 141, 142.

topraklarını tehdit ediyordu. Bu sebeple II. Šuppiluliuma, Ugarit’te ele geçirilen bir esirin sorgulanmasına ilişkin Ugarit valisine bir mektup göndermişti:

*“Majesteleri büyük kral şöyle der: şimdi senin yanında olan efendin, kral, hala çok genç ve hiçbir şey bilmiyor. Majesteleri ona gemilerde yaşayan Šikala halkından olan İbnadušu hakkında bir emir verdi. Şimdi sana müfettişim olan Nerikkali’yi gönderiyorum. Ve sen Šikala halkından olan ve esir edilen İbnadušu’yu bana gönder. Onu Šikala ülkesi hakkında sorguya çekeceğim. Sonra belki Ugarit’e geri gönderilecektir.”*³¹⁴

Mektupta II. Šuppiluliuma’nın muhtemelen Ammurapi için çok genç olduğunu söylemesinden yola çıkarak, belgenin Ammurapi’nin henüz genç yaşta olduğu bir döneme, belki de 1200’den önceki bir tarihe yerleştirmek gerekebilir. Ancak kesin bir sonuca varmak zordur. Šuppiluliuma belki de bu söylemiyle Ugarit kralının tecrübesizliğini kastetmiştir.

Hatti’deki istilaların nasıl devam ettiğini bilmiyoruz. Ancak imparatorluğun ülkenin her yerinde ortaya çıkan isyanlara ve yıkımlara daha fazla dayanamadığı açıktır. Nitekim Karkamış kralının Amurapi’ye gönderdiği ve Hatti kralının zor durumda olduğunu belirttiği RS 18.038 numaralı mektup durumu açıkça ortaya koyar. Nihayetinde başkent Hattuša’ya ulaşan yıkım, ani ve şiddetli saldırılar sonucunda Hitit başkentini tamamen yerle bir etmiş ve böylece Hitit İmparatorluğu son bulmuştur.³¹⁵

³¹⁴ RS 34.129 = RSO 7, no. 12; Hoftijzer – Van Soldt 2008: 343.

³¹⁵ Bittel 1970: 132; Macqueen 2009: 56.

C.4. Ugarit'in Yıkılışı (1185-80)

Hattuša'nın ele geçirilmesinin ardından Ugarit Krallığı da kısa bir süre sonra düşmüş ve kent yakılıp yıkılmıştır. Deniz Kavimleri'nin ve Suriye'deki diğer isyancıların Levant bölgesinde kıyılardan iç kesimlere kadar büyük bir alanda etkili olduğunu, Ugarit'ten gelen son yazılı kaynaklardan da anlayabiliyoruz. Örneğin Urtenu arşivinde bulunan iki mektup, düşman birliklerinin Mukiş'te konuşlanmasını ve Ugarit askerlerinin bu birliklerle yaptığı son çarpışmaları anlatır.³¹⁶ Bu son mücadeleler sırasında Karkamış veya Hatti kuvvetlerinin Ugarit'e veya Suriye'deki diğer Hitit vassallarına yardıma gelecek durumda olmadığını biliyoruz. Karkamış Krallığı bu istilalar sırasında belki de Suriye'nin diğer kentlerinden daha şanslıydı ve düşman saldırılarından daha az etkileniyordu. Ancak yine de Ugarit'e yardıma gidecek durumda değildi:

“Kral der ki, Ugarit kralı Ammurapi'ye söyleyin: İyi olasın ve tanrılar senin iyiliğini korusun. Bana yazdıklarınla ilgili olarak: ‘denizde düşman gemileri görüldü!’ Şayet gemi görüldüğü doğruysa kendini güçlendir. Askerlerin ve savaş arabaların nerede? Senin yanında değiller mi? Değillerse seni düşmandan kim kurtaracak? Kentlerini surlarla çevrele ve askerlerinle arabalarını bu surların içine al! Düşmanı gözle ve kendini iyice güçlendir!”³¹⁷

³¹⁶ RS 16.402 = PRU II: 12; RS 34.143 = RSO 7, no.7; Singer 1999: 723-725.

³¹⁷ RSL 1 = Ugaritica V: no. 23; Mieroop 2006: 229. Bu mektup yayınlandığı tarihten itibaren Alaşiya kralının gönderdiği bir mektup olarak değerlendirilmiştir. Ancak Singer, mektubun yapısına dayanarak, Alaşiya kralının gönderdiği mektuplara benzemediğini ve Karkamış kralına ait olması gerektiğini söylemiştir. Mektupta kralın kendini özellikle tanıtmıyor olması, bu olasılığı güçlendirmektedir. Bkz: Singer 1999: 728.

Büyük ihtimalle Karkamış kralının gönderdiği bu mektup, Ugarit'in son yardım çağrılarına verilmiş bir cevaptı. Ancak görünen o ki kralın Ammurapi'yi cesaretlendirmekten başka yapabileceği bir şey yoktu. Yine de başka bir mektuptan, Hattuša'nın düşmesinden sonra Karkamış kralının Ugarit'e yardıma gitmeye hazırlandığını anlıyoruz.³¹⁸ Ancak bu yardımın gelip gelmediğini bilmiyoruz. Gelmiş olsa bile Ugarit'in kurtuluşu için bir çözüm olmamıştı. Ugarit'in son savunmasını anlatan üç mektup, savaşlardaki yenilgileri ve kentin aşama aşama ele geçirilmesini son derece dramatik bir şekilde ortaya koyar. İlki Ewri-Tešup'un muhtemelen Ugarit'e veya Ugarit yakınlarındaki bir karargâha göndermiş olduğu bir mektuptur ve büyük ihtimalle Ugarit'te veya yakınlarında yapılan bir muharebeyle ilgilidir:

*“Barış seninle olsun! Trgš (Tarhtuntašša?) ve Klby (Kalbiya?)’den yenildiğimizi duydum. Ancak eğer tam olarak yenilmediyse bana bir haberci gönder. Eğer direnirsek, tanrıların eli savaşçıların gücünden daha büyük olur. Gözünü açık tut ve ne duyarsan bana hemen haber ver.”*³¹⁹

İkincisi muhtemelen Ugarit kralına, kentin dışında bir çarpışmadayken saraydan gönderilen bir mektuptur. Kentteki açlığı dramatik bir şekilde tarif eder:

*“Sarayın kapıları kilitlendi. Evinizdeki kıtlık devam ettiği sürece, bizler açlıktan öleceğiz. Ülkenizde göreceğiniz tek bir yaşayan ruh bile kalmayacak.”*³²⁰

³¹⁸ RS 88.2009; Malbran – Labat 1995: 39, 40.

³¹⁹ RS 4.475 = KTU 2.10; Singer 1999: 726.

³²⁰ RS 34.152.9-14 = RSO 7: no.40; Singer 1999: 719.

Sonuncusu ise, Ugarit'te yazılmış son metinlerden biri olduğunu söyleyebileceğimiz bir mektuptur:

*“Habercilerin buraya geldiğinde ordu harap edilmiş ve kent yağmalanmıştı. Mahzenlerdeki yiyeceklerimiz yandı, üzüm bağlarımız yok edildi. Kentimiz yağmalandı. Haberin olsun! Haberin olsun!”*³²¹

Mektubun göndereni ve alıcısı belli değildir. Ancak kentin yağmalandığını ve neredeyse yok edildiğini göstermesi dolayısıyla çok önemlidir.

Ugarit en sonunda Deniz Kavimleri'nin ve Suriye'deki isyancıların saldırılarına dayanamadı ve tıpkı Hattuša gibi yerle bir oldu. Arkeolojik bulgular, Ugarit'in M.Ö. yaklaşık 1185 ile 1180 yılları arasında büyük bir yangınla yerle bir edildiğini ve kentin büyük oranda yıkıldığını doğrulamıştır. Kentte bulunan ok başları ve kılıçlar, ayrıca muhtemelen yağma bittikten sonra oluşturulan yığınlar, büyük bir kuşatmaya ve savaşa işaret eder.³²²

Anadolu'nun büyük imparatorluğu Hitit ve Suriye'deki Hitit vassalı Ugarit, 150 yılı aşkın sıkı ilişkilerinin nihayetinde Son Tunç Çağı'ndaki büyük felaketler zincirinde aynı kaderi paylaştılar ve son yıllarında birbirlerine etkili bir şekilde yardım edemediği için yok oldular. Suriye'de en büyük zararı görenler kıyı kentleriydi. Ugarit de bu kıyı kentlerinde en ağır kaderi yaşamıştı. Deniz Kavimleri'nin ve yerel isyancıların yıkımları Anadolu'da ve Suriye'de çok büyük oldu. Küçük büyük birçok kent ve krallık yağmalandı ve yok edildi.

³²¹ RS 19.011 = KTU 2.61 = PRU V: no. 114; Singer 1999: 726.

³²² Yon 1992: 695-706, Schaeffer 1956: 253.

III. Ramses'in Medinet Habu yazıtlarındaki anlatısı; Doğu Akdeniz, Suriye ve Anadolu'daki yıkımları net bir şekilde tasvir eder. Ugarit'in ismi doğrudan anılmasa da, yıkımın ciddiyetini ve büyüklüğünü son derece etkili anlatır:

“... Yabancı ülkelere gelince, bunlar kendi aralarında bir düzen kurdular. Bir anda ülkeler harekete geçti, savaşlar başladı. Kuvvetlerinin önünde hiçbir ülke duramıyordu. Hatti, QD (Qode: Kizzuwatna, Tarhuntašša?), Karkamış, Arzawa, Alaşiya.. Bunların kolları kanatları kesildi. Amurru'nun bir yerinde karargâh kurulmuştu. İnsanlarını perişan ettiler ve toprakları hiç var olmamış gibiydi. Düşman Mısır'a ilerlerken onları yargın bekliyordu. İttifak PRST, ŠKRŠ, DNN ve WŠŠ arasında kurulmuştu. Yeryüzü turuna çıktıkları ülkelere el koydular, yüreklerinde inanç ve güven vardı. 'Planımız başarılı olacak.' diyorlardı...”³²³

C.5. Demir Devri'nin Başlarında Ugarit ve Levant

Son Tunç Çağı'ndan Demir Devri'ne geçişte Ras Şamra kısa bir süre iskân edildi ancak bu yerleşim pek uzun sürmedi. Muhtemelen işgalcilerin başlattığı bu kısa süreli yerleşimin ardından terkedilen Ugarit, geç dönem *Pers* ve *Hellenistik* dönem iskânlarına dek yaklaşık 1000 yıl boyunca boş kalmıştır.³²⁴ Ancak aynı durum Ras İbn Hani ve Ras El Bassit için geçerli değildir. Yeni yerleşimciler buralarda Ras Şamra'dan daha uzun süre kaldılar.

³²³ KRI V 39.14-40.1; Kuhrt 2009: 7.

³²⁴ Yon 1992: 695-706; 2004: 112, 113.

Ras İbn Hani ve Ras El Bassit'teki yeni popülasyonun; Kilikya, Kıbrıs, Filistin ve Lübnan kıyılarındaki diğer kentlerde de görülen *Miken III.C* çömlek tarzına sahip olduğu görülür. Bu da, Deniz Kavimleri'nin işgallerden sonra Doğu Akdeniz bölgesinde özellikle kıyı kesimlerde geniş çaplı ve karmaşık bir nüfus haline geldiğini göstermiştir.³²⁵

Suriye'nin iç kesimlerine gelince; Nuhašše, Šiyannu-Ušnatu, Mukiš ve Karkamış gibi iç kesimlerdeki bölgelerin istilalardan ve yıkımlardan daha az etkilendiğini söylemek mümkündür. Nitekim Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Karkamış Krallığı varlığına devam etmiş ve *Geç Hitit Devletleri* döneminde büyük krallık iddiasıyla kendini göstermiştir.³²⁶ Buna rağmen, özellikle Levant kıyısının kuzey kesiminde Hellenistik *Laodicea*'ya dek Ugarit kadar güçlü ve zengin bir kent yapısı ortaya çıkmadı.³²⁷ Zira Deniz Kavimleri'nin yıkımları Levant'ın kuzey kesiminde güneye nazaran daha yıkıcı ve şiddetliydi.

Güneydeki Filistin-Lübnan bölgesi ise 12. yüzyılın getirdiği çöküntünün ardından, kısa sürede yeniden toparlandı ve 11. yüzyılın başlarından itibaren *Fenike* kentleri ortaya çıkmaya başladı. Tyre, Sidon ve Byblos gibi kentlerde Eski Tunç Çağı'ndan beri yerleşik olan yerel Sami halk, bu sefer daha büyük ve zengin bir ticaret ağı kurdu ve bu kültür yaklaşık 1000 yıl boyunca varlığını devam ettirdi.³²⁸

Son olarak, şuna da değinmek gerekir ki; Sabatino Moscati'nin de değindiği gibi Ugarit, ne kültürel açıdan ne de tarihsel süreç açısından, bir Fenike kenti veya Fenike öncülü bir kent olarak değerlendirilemez.

³²⁵ Singer 1999: 732.

³²⁶ Klengel 1992: 191-194.

³²⁷ Singer 1999: 733.

³²⁸ Moscati 2004: 33-63

Aradaki 100-150 yıllık zaman farkı, kültürel farklılıklar ve coğrafya değişkeni, Ugarit'in bir Fenike kenti olmadığını ve Fenike etkisinin Tell Sukas'tan (Šukši) kuzeye taşmadığını göstermiştir.³²⁹ Levant elbette kültürel birlikteliğin ve benzeşmenin olduğu bir bölgeydi. Ugarit'in dini ve kültürel yapısı, Lübnan ve Filistin bölgesindeki yapı ile aynıydı. Ancak bu birlikteliğin sebebi bu bölgelerin yerel halklarının aynı olmasına ve kültürel geçmişlerinin ortak olmasına bağlanmalıdır. Zira coğrafya ve zaman faktörü göz önüne alındığında, Ugarit'in ve Fenike kentlerinin bir devamlılık arz etmediği ortadadır.

³²⁹ Moscati 2004: 21, 22, 28-30.

BÖLÜM VIII

SON TUNÇ ÇAĞI'NDA UGARİT KÜLTÜRÜ

I. Šuppiluliuma'nın ikinci Suriye seferinden itibaren Hitit İmparatorluğu için ekonomik ve siyasi olarak hayati önem taşımış olan Ugarit, kültürel açıdan da hem Hitit Devleti için, hem de bağlantılı olduğu diğer bütün Doğu Akdeniz ülkeleri için önemli bir yere sahipti. 20. yüzyılın başlarında Levant kentlerinin kültürel yapısının Doğu Akdeniz, Ege ve Anadolu'daki kültürlerde yarattığı güçlü etkinin yoğun olarak araştırılmaya başlanması ile birlikte, Ugarit'in Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir tür kültürel köprü işlevi gördüğü açıkça ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Ugarit'in kültürel yapısından ve Akdeniz kültürlerindeki etkisinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Zira bu kültürel yapının, Ugarit ve Hitit ilişkilerinde de önemli bir yeri vardır.

Ugarit M.Ö. 1500'lü yıllardan yıkıldığı döneme dek Doğu Akdeniz kentleri arasında en varlıklı, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan çevresini en çok etkilemiş kentlerden biriydi. Levant kıyısındaki diğer kentler gibi dini, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan klasik bir Tunç Çağı Sami kentiydi. Kentin ve ülkenin nüfusu Samiler'den ve daha az sayıdaki Hurri toplumundan oluşuyordu. Doğu Akdeniz ticaret ağında çalışan ve ülkeler arasında seyahat eden yabancı tüccarlar ve Mısır, Hitit, Karkamış, Emar, Byblos, Sidon, Tyre gibi yerlerden gelen devlet görevlileri ve elçiler de kentte önemli bir nüfustu.³³⁰

³³⁰ Schniedewind – Hunt 2007: 8.

Çivi yazılı tabletler ve arkeolojik veriler, kentin ve çevresindeki irili ufaklı kasaba ve köylerin günlük yaşamlarına dair az da olsa bilgi vermektedir. Ugarit ülkesinin genel olarak, çağdaşı olan Yakındoğu ülkelerinde olduğu gibi feodal bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomiyle ilgili metinlerden anlaşıldığı kadarıyla kentlerde yaşayan nüfusun çoğu ticaretle, fildişi ve ahşap oymacılığı, madencilik, denizcilik, gemicilik, balıkçılık gibi çeşitli zanaatlarla uğraşıyordu. Geri kalan nüfus ise askerler ve devlet görevlileriydi. Kent dışındaki yurttaşlar ise daha çok çiftçilik ve hayvancılıkla meşguldü.³³¹

A. Dil ve Yazı

Ugarit dili, çivi yazılı Ugaritçe tabletler üzerinde yapılan gramer ve sentaks araştırmalarının da gösterdiği üzere, Sami dillerinin *Kuzeybatı Semitik* diyalektine mensup bir dildi ve Akkadca, Assurca, Babilce ve İbranice'yle akrabaydı.³³² Kentin büyük bir çoğunluğu bu dili konuşuyordu. Bunun dışında kentteki ikici en büyük nüfus Hurriler'di ve Hurrice de kentin dilleri arasındaydı. Ayrıca Doğu Akdeniz'in birçok farklı ülkesinden gelen yabancı tüccarların da kentte kendi dillerine dair izler bıraktığını söyleyebiliriz. Sümerce, Assurca, Babilce, Mısırca, Kıbrıs dili, Hellence ve Hititçe gibi dillerde yazılmış çok sayıda tablet, Ugarit'in zengin dil çeşitliliğini ortaya koyar.³³³

Ugarit tabletlerindeki yazı ise, her zaman dilden daha kompleks bir konu olmuştur. Giriş bölümünde de değindiğimiz üzere; Ras Şamra'da çıkarılan Akkad,

³³¹ Kuhrt 2009: 395-397.

³³² Tropper 1999: 91-122.

³³³ Singer 1999: 650.

Sümer, Hitit ve Hurri dillerinde yazılan tabletlerin yanında, M.Ö. 1400'den 1185'e dek görülen çivi yazılı alfabetik tabletler bulunmuştur. Bu yazı, Eski Yakınoğu'nun en eski alfabetik yazısıdır. Ugarit dili de bu alfabetik yazının çözümlenmesiyle öğrenilmiştir. Ugarit alfabetik çivi yazısının; Mezopotamya, Anadolu ve Suriye'de görülen çivi yazısıyla neredeyse hiç bağlantısı yoktur. Aralarındaki tek benzerlik, işaretlerin formlarının aynı olmasıdır. Yaklaşık 30 işareten oluşan ve hece yazısına dair hiçbir öge barındırmayan Ugarit yazısı, tamamen alfabetiktir.³³⁴

1929'da gerçekleştirilen ilk Ras Şamra kazısından sonra keşfedilen tabletlerde görülen bu yeni dil; Hans Bauer, Charles Virolleaud ve Eduard Paul Dhorme'un ortak çalışmalarıyla, henüz çift dilli bir tablet bulunmadan büyük ölçüde çözülmüştür. Bronz bir balta üzerindeki “*H-R-Š-N*” sözcüğü, İbranice “balta” anlamına gelen “*GRZN*” (*Garzen*) kelimesiyle bağdaştırılmış ve yazının alfabetik bir yazı olduğu hemen anlaşılmıştır.³³⁵ Ugarit yazısının alfabetik bir yazı olduğu keşfedildiğinde birçok Yakınoğu tarihçisi ve filolog, bu alfabenin kökenlerini ve Fenike alfabesiyle olan bağlantılarını çözmeye çalıştı. Ancak bu konu, günümüzde hala tam manasıyla aydınlatılamamış bir konudur. Çözüm için önerilerde bulunan araştırmacılar, genel olarak iki gruba ayrılır.

Birincisi, Ugarit alfabesinin *Paleo-Sina* ve *Proto-Kenan* yazıtlarıyla bağlantısı olduğunu savunan ve alfabetik yazı fikrinin kökenini Mısır'da arayan görüştür. Bu fikre göre Mısır hiyeroglif ve hiyeratik yazılarındaki alfabetik öğeler, *ilk ses ilkesi* -bir işaretin tek başına, sözcüğün ilk ünsüzünü karşılayacak şekilde kullanılması- ve yazıda yalnızca ünsüz değerlerinin verilmesi gibi benzerlikler,

³³⁴ Friedrich 2000: 66-68.

³³⁵ Friedrich 2000: 108-112.

Ugarit alfabetik yazısının Mısır etkisiyle oluştuğuna işaret eder.³³⁶ Suriye kıyılarında ve Sina Yarımadası'nda arkeolog ve Mısır bilimci Filinders Petrie tarafından bulunan ve Mısır hiyerogliflerine benzerlikleriyle dikkat çeken M.Ö. 15. yüzyıla ait kısa Proto-Kenan ve Paleo-Sina yazılarının ise, Ugarit ve Mısır arasında bir köprü olduğu düşünülmüş ve alfabetik yazının oluşmasına katkı sağladığı fikri öne sürülmüştür.³³⁷

İkinci ise Mezopotamya kökenli çivi yazısının Ugarit alfabesine kaynaklık ettiği şeklindeki görüştür. Buna göre Ugarit yazısının Mezopotamya çivi yazısıyla benzer işaretlerden oluşması, kökenin klasik çivi yazısı olduğunu gösterir. Fakat bu teori Mısır kökeni teorisine göre daha zayıf kalmıştır.³³⁸

Alfabetik yazı fikrinin Ugarit alfabesinden Fenike ve Hellen alfabelerine kadar olan gelişim süreci düşünüldüğünde, bu iki teorinin de eksiklikleri ilk bakışta görülür ve zaten sorunun hala çözülememiş olması da bundan kaynaklanır. Mısır savunucularının çokça değindiği gibi; Ugarit alfabesinde ve Sami dillerle yazılan diğer yazılarda görülen ilk ses ilkesinin en eski örneği, erken dönem Mısır hiyeroglif yazısında yer alır. Ancak bu durum, Ugarit alfabesinin Mısır etkisiyle oluştuğunu kanıtlamaya yetmez. Zira alfabenin bazı harfleri ilk ses ilkesine uysa da, (örneğin *alef/ökiüz*, *bet/ev*, *gimel/deve*) hem Ugarit hem de Fenike alfabesinde bu kurala uymayan seslerin olması ciddi bir zıtlık oluşturmaktadır.³³⁹

Ayrıca Mısır etkisiyle oluştuğu düşünülen ve alfabe fikrinin Ugarit'e ulaşmasını sağlayan Paleo-Sina ve Proto-Kenan yazıları çivi yazısı değildir. Bir takım ilksel işaretlerden oluşurlar ve Mısır hiyerogliflerine benzemektedirler. Bu

³³⁶ Moscati 2004: 132-135.

³³⁷ Diringier 1953: 195-223.

³³⁸ Moscati 2004: 132, 133.

³³⁹ Stieglitz 1971: 135-139.

sebeple bu yazıların Ugarit'teki alfabe fikrine kaynaklık etmiş olma ihtimali hayli düşüktür. Öyle ki bu yazılar tam olarak bir alfabe yazısı bile değildir. Yapılarındaki alfabetik öğelere rağmen, Paleo-Sina ve Proto-Kenan yazıları açıkça hece yazısı formundadır. Öte yandan Mezopotamya kökeni de kuşkuludur. Şekil olarak çivi yazısına benzemesine rağmen Ugarit alfabesi klasik Mezopotamya çivi yazısı ile hiçbir benzerlik taşımaz. Tamamen alfabetik bir yazıdır ve herhangi bir hece yazısı ögesi barındırmaz.³⁴⁰ Sonuç olarak hem Mısır yazısının, hem de Mezopotamya yazısının Hellenistik ve Pers dönemlerine dek alfabetik bir yazı formu haline gelemediğini biliyoruz. Bu sebeple alfabetik yazı fikrinin Mezopotamya veya Mısır kaynaklı olduğu şeklindeki görüşler büyük ölçüde güçsüzleşmektedir.

Bütün bu önermelerin ötesinde üçüncü ve akla daha yatkın hipotez, Ugarit alfabesinin ve alfabe fikrinin bizzat Ugaritli yazıcılar tarafından icat edildiği ve fikrin tamamen orijinal olduğu yönündeki görüştür. Yazının kolaylaştırılmasına ve pratik hale getirilmesine yönelik erken tarihli girişimler ne olursa olsun, alfabetik yazı fikri bütün özellikleriyle ve yapısıyla M.Ö. 15. yüzyılda Ugarit'te icat edilmiş olabilir.³⁴¹ Ugarit, Doğu Akdeniz kültürlerinin birleştiği ve Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz uygarlıklarınının kültürel öğelerinin harmanlandığı bir kentti. Ayrıca 15. yüzyıldan 12. yüzyıla dek süren zengin ve kozmopolit yapısıyla, pratik uygulamalara ve kolaylığa çok fazla ihtiyaç olan bir konumdaydı.

Ugarit'in yerel Sami halkı, ticari bağlantıları sayesinde eski Yakındoğu'nun bütün kültürleriyle son derece yoğun bir ilişki içindeydi ve bu coğrafyadaki her kültürel öğe muhtemelen Ugarit ülkesinde de biliniyordu. Dolayısıyla Mezopotamya

³⁴⁰ Diringier 1953: 207, 208.

³⁴¹ Moscati 2004: 133.

çivi yazısını ve Mısır hiyeroglif yazısını çok iyi tanıyan Ugaritli yazıcılar, buralardan öğrendikleri bilgileri geliştirip, yazının daha pratik hale getirilmesi amacıyla alfabetik bir yazı icat etmiş olabilirler. Nitekim Ugarit çivi yazılı alfabetesindeki karmaşık öğeler, hem Mısır hem de Mezopotamya etkisi taşıyan faktörler, bu yazının farklı uygarlıklardan etkilenecek Ugarit’te icat edilmiş olduğunu gösterebilir.³⁴²

Dolayısıyla alfabetik yazı fikrini tek bir kültürün tek başına oluşturduğunu düşünmek yerine, sosyo-kültürel yapısı gereği birçok kültürle iç içe geçmiş kozmopolit bir toplumun yarattığını düşünmek daha mantıklıdır. Bu açıdan Ugarit alfabeti, karmaşık öğelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir yazıdır ve son derece devrimseldir.

Ugarit alfabetesinden yaklaşık 200 yıl sonra görülmeye başlanan ve Hellen ve Latin harflerinin de kökeni olan Fenike alfabeti ise, büyük ihtimalle Ugarit’ten çıkan alfabe fikrinin geliştirilmiş bir versiyonudur. Birkaç ünsüz harfin atılması ve yazının daha kurallı hale getirilmesiyle oluşan Fenike alfabeti, günümüzde global çapta kullanılan modern alfabenin kökenini oluşturmuştur.³⁴³ Dolayısıyla, aslında modern alfabenin kökenini ve insanoğlunun yazı yazmaya başladığı M.Ö. 4. binyıldan beri yapılmış en büyük ikinci devrim olan alfabe fikrini Ugaritli yazıcılara ve Ugarit’in gelişmiş kültürel birikimine borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz.

Orijinallığı ve kökeniyle ilgili bilinmezliğin yanında, Ugarit yazısının ve dilinin çözümlenmesi 20. yüzyılın en büyük teolojik keşiflerinden birinin önünü açmıştır. Yakındoğu ve Hellen mitolojileriyle, ayrıca monoteist dinlerin gelenekleriyle son derece güçlü bağlantıları olan Ugarit kökenli mitolojik anlatıların

³⁴² Stieglitz 1971: 137.

³⁴³ Moscati 2004: 132, 133.

ortaya çıkarılması, araştırmacıları Ugarit mitleriyle Hellen ve İbrani mitlerini karşılaştırmaya yöneltmiş ve bu kültürler arasında son derece yakın ve derin bağlantılar olduğu keşfedilmiştir. Ayrıca daha önce ismine rastlanmayan ve başka antik metinlerde aranmamış bazı Hurri tanrılarının isimleri de Ugarit'te bulunan Hurrice metinlerden öğrenilmiştir.³⁴⁴

B. Din ve Mitoloji

Ugarit ülkesinin dini yapısı, Suriye ve Levant'ın diğer bölgelerindeki dini ve mitolojik yapı ile aynıdır. Klasik Levant mitolojisine sahip olan Ugarit'te panteonun baş tanrısı, Suriye'deki diğer birçok kentte olduğu gibi *El*'dir. Mezopotamya mitolojilerinde bir kişilik olarak değil, tanrı kavramının karşılığı olarak görülen *El* veya *Elohim*; Levant mitolojisinde Dagan ve Baal'in babası olan bir baş tanrı figürü olarak karşımıza çıkar. Ancak *El*, tıpkı Sümer mitolojisindeki *Anu* gibi, panteonda ve ritüellerde en etkin tanrı değildir. Panteonun en etkin iki tanrısı *Baal/Ba'lu* ve *Dagan/Dagon*'dur. Bunların dışında Fenike panteonundan da bildiğimiz *Astart*, *Mot*, *Anat*, *Adonai* gibi tanrılar ve tanrıçalar, Ugarit'teki ve Byblos, Tyre, Sidon gibi diğer Levant kentlerindeki mitolojik yapıda da karşımıza çıkar. Böylece Ugarit çivi yazılı tabletleri, daha çok Fenike döneminden bildiğimiz eski Sami tanrılarının ve Eski Ahit'te sık sık bahsedilen figürlerin, aslında çok daha eski bir geçmişleri olduğunu göstermiştir.³⁴⁵

Keşfedildiği dönemden bu yana Ugarit mitolojisinin asıl önemli yanı, panteonundaki tanrılar ve Ugaritçe çivi yazılı tabletlerde geçen mitlerin Eski Ahit

³⁴⁴ Friedrich 2000: 66-68.

³⁴⁵ Healey 1988: 116-125.

ve Hellen mitleriyle olan benzerliği olmuştur. Ugarit tabletleri okunmaya başlandıktan ve Ugarit kökenli mitlerin Eski Ahit mitlerine kaynaklık ettiği gerçeğinin anlaşılmasından sonra, bu alanda kendini kanıtlamış birçok araştırmacı konu hakkında devrim niteliğinde eserler yayınladı. Cyrus Gordon'un, Ugarit metinleri üzerinde yaptığı kapsamlı çalışmalara dayanarak yazdığı 1955 tarihli *Homeros and The Bible (Homeros ve Eski Ahit)* adlı çalışması, 20. yüzyılın en büyük teolojik keşiflerinden olan Hellen mitleriyle Sami mitleri arasındaki bağlantıları göstermiş ve ayrıntısıyla incelemiş olması açısından son derece önemlidir.

Gordon bu eserinde Ugaritçe tabletlerde yer alan *Keret/Kirta Miti* ile *Homeros* mitleri arasında çarpıcı benzerlikler keşfetmiştir. Bundan sonra Michael Astour, 1965'te yayınladığı *Hellenosemitica* adlı eseriyle *Hesiodos* ve *Homeros*'un eserlerindeki mitolojik öğelerin, Sami kökenli mitlerle benzerliklerini incelemiştir.³⁴⁶ Ayrıca Ugarit tabletlerinin okunmaya başlandığı dönemden itibaren; Eski Ahit'teki ve Fenike mitolojisindeki El, Baal, Dagan, Astart, Mot, *Yahwe* ve Anat gibi tanrı isimlerinin Ugarit panteonunda ve mitlerinde de yer aldığı zaten anlaşılmıştı.³⁴⁷ Gordon ve Astour'un çalışmaları; Ugarit kaynaklı metinlerin de yardımıyla, Sami kültür öğeleriyle Hellen kültür öğelerinin iç içe geçmiş olduğunu ve bu benzerliğin yalnızca mitlerde değil, dillerin yapısından günlük yaşamdaki alışkanlıklara kadar her alanda görüldüğünü ortaya koydu.³⁴⁸

Gordon ve Astour, 20. yüzyılın başlarından itibaren Hellen ve *Latin* uygarlıklarının Yakındoğulu kökenlerini inceleyen çalışmalara şunu ekliyordu: Hellen uygarlığı ile Sami kökenli İbrani uygarlığı, aynı Doğu Akdeniz temeline

³⁴⁶ Ayrıca bkz: Margalit 1999: 203-233.

³⁴⁷ Moscati 2004: 65-74.

³⁴⁸ Bernal 2003: 548-571.

kurulmuş paralel yapıları ve ilişkileri yalnızca ticari ve siyasi bir temele dayanmıyordu. Batı Sami ve Hellen kültürleri arasında mitolojiden dile kadar birçok alanda sürekli bir kültür alışverişi söz konusuydu.³⁴⁹ Örneğin Hellen dilinin diyalektlerinde meydana gelen değişikliklerin, gramer ve sözcük yapılarının, yalnızca zaman ve coğrafya faktöründen kaynaklanmadığı, bunun yanında kültürel etkileşimin de son derece önemli olduğu anlaşıldı. *Ion* lehçesindeki harf ve sözcük değişimlerinin Levant kıyısındaki Sami dili diyalektlerindeki değişimlerle neredeyse aynı yapıda olması buna bir örnektir. Bu durum Hellen ve Batı Sami dilleri arasında herhangi bir akrabalık bağı olmamasına rağmen, M.Ö. 2. binyılın başlarından itibaren bu iki kültürün birbirleriyle ne kadar derin bir etkileşim içinde olduğunu göstermiştir.³⁵⁰

Ugarit Eski Tunç Çağı'nın ortalarından itibaren Ege, Doğu Akdeniz, Mısır, Anadolu ve hatta Mezopotamya arasındaki derin kültür etkileşimlerinin kesişim noktasıydı. Levant ticaret ağındaki eşsiz konumu ve zenginliği, Ugarit'in kültürel yapısının son derece kozmopolit ve değişken olmasına yol açmıştır. Ticari ve politik ilişkiler aracılığıyla alışverişe sokulan kültürel öğeler, Levant bölgesinde en çok Ugarit aracılığıyla yayılmıştır. Walter Burkert, *The Orientalizing Revolution* adlı eserinde bu kültürel etkileşimin özellikle ülkeler arasında seyahat eden zanaatkarlar, büyü ve tıp uzmanları aracılığıyla yayıldığını söylemiş, Ugarit kentinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının da bu etkileşimde çok büyük yeri olduğunu belirtmiştir.³⁵¹

³⁴⁹ Gordon 1971: 157.

³⁵⁰ Bernal 2003: 112.

³⁵¹ Burkert 2012: 19-104.

Ugarit gerçekten Doğu Akdeniz'deki birleştirici konumu itibarıyla, yaklaşık 500 yıl boyunca Batı ve Doğu medeniyetleri arasındaki bağların en önemli merkeziydi. Kültürel aktarımın başlıca aracı olan zanaat ve ticari ürünler, bütün bir Doğu Akdeniz coğrafyasından Ugarit'e toplanıyor, buradan yayılıyor ve yine burada birleşiyordu. Mitoloji ve dil konusundaki derin bağların yanı sıra, Ugarit'ten çıkarılan birçok arkeolojik malzeme de, Doğu Akdeniz'deki kültürel benzeşmelerin kanıtı olmuştur. Ras Şamra'da ve Ras İbn Hani ile Ras El Bassit limanlarında bulunan Miken, Kıbrıs, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya kökenli ürünler, Ugarit'in kültürlerarası alışverişteki yerini açıkça ortaya koyar.³⁵² Aynısı, saydığımız bu ülkelerdeki Ugarit ve Levant kökenli ürünler için de geçerlidir. Ugarit, hem Levant kültürünün Yakındoğu'ya yayılması, hem de diğer Yakındoğu kültürlerinin birbirleriyle kurdukları etkileşim konusunda en önemli rolü oynamıştır.

Ugarit'in dini ve mitolojik yapısı, Fenike mitleriyle gösterdiği benzerlik açısından da önemlidir. Ugarit'in keşfinden önce, Fenike mitlerinin Eski Ahit anlatılarıyla olan benzerlikleri zaten biliniyordu. Ugarit kökenli mitler ise, Fenike ve Eski Ahit anlatılarının daha eskilere dayanan kültürel öğeler olduğunu göstermiştir. Örneğin *Bybloslu Philon*'un ve *Damaskios*'un *Sankhuniaton* ve *Mokhos*'tan alıntılararak anlattığı *Ulomos*, *Çusor (Tsor)* ve *Mot* mitlerinin, Ugaritçe çivi yazılı belgelerde de yer aldığı görülür. Ugaritli birçok tanrı, Fenike panteonunda da yer bulmuştur.³⁵³

Bütün bunların, mitolojik benzeşmelerin ve etkileşimlerin yanında Ugarit, dinler tarihindeki en önemli olgulardan birinin yayılmasında da ciddi bir etkiye sahip

³⁵² Sandars 1978: 38-40, 47-49.

³⁵³ Moscati 2004: 60-73.

olabilir. Bilindiği gibi Amarna Çağı krallarından Akhenaton, Mısır kralı olduktan sonra dini bir reform yaparak, Mısır'ın diğer bütün tanrılarını reddetmiş ve tek tanrı *Aton*'a tapılmasını emretmiştir. Akhenaton'un yaptığı bu dini devrimin ölümünden sonra kısa süre içinde çöktüğünü biliyoruz. Ancak kısa süreli bu dinsel devrim, antik Levant kültürleri üzerinde çok önemli ve derin bir etki bırakmıştır.³⁵⁴

Mısır Krallığı'nın bu dönemde Levant kıyılarındaki liman kentleriyle devam eden ilişkileri, Mısır'da Akhenaton'un getirdiği yeni tek tanrı fikrinin Yakındoğu'ya yayılmasında etkili olmuş olabilir. Byblos, Tyre, Sidon, Akko gibi Levant kentlerinin bu dönemde Mısır ile çok yakın ilişkiler kurduğunu ve bu iki kültür arasında yoğun bir alışveriş olduğunu biliyoruz. Ugarit de bu Levant kentleri arasındaydı ve Mısır ile ilişkileri en gelişmiş kentlerden biriydi. Dolayısıyla Ugarit'in diğer Levant kentleri gibi, Mısır kaynaklı tek tanrı fikrinin yani monoteist teolojinin Doğu Akdeniz ve Yakındoğu'ya yayılmasında büyük bir etkisi olması gayet mümkündür. Öyle ki, yerel dini ve mitolojik öğelerin transferinde bunu söyleyebiliyorken, aynısını Akhenaton'un din devrimi için söylememek yanlış olur.

C. Ekonomi ve İdari Yapı

Ugarit'in ekonomik yapısına çalışmamızın ticaretle ilgili bölümlerinde sıkça değindik. Ancak kentin ekonomik ve idari yapısının işleyişi hakkında birkaç şey söyleyebiliriz. Ticaretle ve ekonomiyle ilgili mektuplar, kararnameler, fermanlar ve diğer metinlerden anladığımız kadarıyla, Ugarit'in ekonomik ve idari yapısı gelişkin bir kurumsallaşma arz ediyordu.

³⁵⁴ Okon 2012: 418-427.

Özellikle üst düzey ticari faaliyetlerin kontrol ve denetimi, bizzat kralların ve soyluların elindeydi. Tüccarlar genelde ticari şirketler aracılığıyla çalışıyordu. Kralın, kraliçenin ve soyluların sahibi olduğu ve genellikle prenslerin yönettiği şirketler, uluslararası ticaretin büyük bölümünü elinde tutardı. Bizzat kralın hizmetinde çalışan tüccarlar, “kralın adamları” olarak tanımlanmıştır. Hatti, Kıbrıs ve Mısır gibi ülkelerle yapılan ticaret kralın doğrudan yönetimi altında gerçekleşirdi. Kralın emrinde çalışan tüccarlar; tahıl, üzüm, şarap, değerli maden ve süs eşyaları, boyalı kumaşlar gibi en önemli ticari malzemelerin transferinden sorumluydu.³⁵⁵

Mısır, Levant ve Hatti arasındaki tahıl ticareti, Ugarit kentinin en önemli kazanç kapılarından biriydi. Özellikle Hatti’ye giden tahıl Ugarit’in üstlendiği en önemli uluslararası görevdi. Ugarit Krallığı, 14. yüzyıldan itibaren Hitit İmparatorluğu’nun en önemli tahıl ve gıda sağlayıcılardan biri olmuştur. Öyle ki Ugarit ve Suriye’den giden tahılın Hatti’ye ulaşamaması ciddi siyasi problemlere yol açıyor ve iki ülke arasında çeşitli krizler doğmasına sebep oluyordu. Çünkü Ugarit’ten gelen tahıl, Hatti için hayati önem taşıyordu. Nitekim, Son Tunç Çağı’nda yaşanan büyük kıtlıklar sırasında Ugarit Hatti’ye yeterince tahıl ve gıda malzemesi göndermekte zorlanmış, bu durum da imparatorluğun hızla çökmesindeki en büyük etmenlerden biri olmuştur.

Metinlerden anladığımız kadarıyla kente gelen her kervan ve gemiden belli oranlarda gümrük vergisi alınıyor, bunun büyük bir kısmı doğrudan krala ve saraya gidiyordu. Ticari malların kontrolü ve yönetimi üst düzey memurlar ve müfettişler tarafından yürütülüyordu. Küçük kasaba ve köylerde yaşayan nüfus ise daha çok çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşır, ürünlerini kentten gelen tüccarlara satarlardı.

³⁵⁵ Kuhrt 2009: 395.

Tabletlerde geçen; *liman yöneticisi*, *kervan beyi*, *tersane yöneticisi*, *vergi toplayıcısı* ve *vergi müfettişi* gibi meslek adları, Ugarit'te ekonomik bir kurumsallaşmanın olduğunu göstermiştir.³⁵⁶

İdari yapıya gelince, yukarıda da söylediğimiz gibi Ugarit'te feodal bir idari yapı vardı. Ülkenin ve yurttaşlarının sahibi ve baş koruyucusu kraldı. Ugarit kralları soylarını Amurrulu eski kabile reislerine dayandıran bir hanedana mensuptu ve her hanedan mensubu, Ugarit ülkesinin toprakları ve insanları üstünde doğuştan hak sahibiydi. I. Şuppiluliuma döneminde yapılan Ugarit-Hitit antlaşmasından sonra bu durum değişmiş, Ugarit ülkesinin asıl sahibi ve hamisi Hatti kralları olmuştur. Ancak Hatti kralları ülkenin yönetiminde Ugarit krallarının istekleri doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmiş ve ciddi meseleler haricinde ülkenin yönetimini tamamen Ugaritli krallara bırakmıştır.

Yönetimde kralın altında devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı bir *divan* (*yaşlılar kurulu*) ve *kent valisi* vardı. Ülkenin yönetiminde çoğu zaman kraliçe ve prensler de yer alıyordu. Bunun dışında *ordu komutanı*, *yazıcı*, *başyazıcı*, *müfettiş*, gibi devlet görevlilerin olduğunu da biliyoruz.³⁵⁷ Sonuç olarak, Ugarit'ten çıkarılmış yazılı kaynaklar kentin gelişmiş ve kompleks bir idari yapısı olduğunu göstermiştir. Son Tunç Çağı boyunca Doğu Akdeniz ticari ağındaki merkezi ve eşsiz konumunu düşününce, bu kurumsallaşma olmadan Ugarit'in böylesine varlıklı bir krallık olamayacağı son derece açıktır.

³⁵⁶ Singer 1999: 646-678.

³⁵⁷ Moscati 2004: 60; Singer 1999: 704-733.

D. Ugarit'te Hurri Kùltürü

M.Ö. 3. Binyılın ortalarında itibaren Mezopotamya ve Suriye'de ciddi bir nüfus olarak yayılmaya başlayan Hurriler, Ugarit'e ve Levant kıyılarına büyük ihtimalle 16. yüzyılda gerçekleşen Mitanni istilasını ile gelmeye başlamış ve burada zamanla ciddi bir popölasyon haline gelmişti.³⁵⁸ Kentte yapılan kazılar sonucunda bulunan Hurri Tapınağı ve burada görev yapan Hurri rahipleri Ugarit'teki Hurri nüfusunun ciddiyetini göstermektedir.³⁵⁹ Ayrıca Hurrice ve Ugaritçe-Hurrice, Akkadca-Hurrice çiftdilli tabletlerin ve sözlüklerin bolluğu, kent nüfusunun önemli bir bölümünün Hurrilerden oluştuğunu düşündürmüştür. Hurrice ve çift dilli tabletlerin çoğunda, Hurri mitlerine yer verilmiş ve bu mitler Ugaritçe ve Akkadcaya çevrilmiştir.³⁶⁰

Ugarit'teki Hurri nüfusu, Hurri kùltürünün Anadolu'ya yayılmasındaki etkisi açısından da önemlidir. Hurriler'in, Anadolu'da *Assur Ticaret Kolonileri Devri*'nden itibaren görülmeye başlandığını biliyoruz. Dolayısıyla Ugarit'ten önce de, Anadolu coğrafyası yoğun bir Hurri etkisi altındaydı.³⁶¹ Bunula birlikte, Hurri kùltürünün Anadolu'ya yayılmasında Ugarit'teki Hurri nüfusunun da büyük etkisi olduğunu, Ugarit ile Hatti arasında 14. yüzyılda başlayan yoğun ilişkilerle birlikte Anadolu'daki Hurri etkisinin daha da arttığını söylemek yanlış olmaz. Zira Ugarit'te Karkamış'a ve Kraliçe Puduhepa'ya ait gemilerin ve filoların personel listelerinde bolca görülen Hurrice isimler, Ugaritli Hurriler'in Anadolu ve Hitit üzerindeki etkisinin de kayda değer olduğunu göstermiştir.

³⁵⁸ Kinal 1963: 3; Astour 1981: 9

³⁵⁹ Yon 2004: 49.

³⁶⁰ Singer 1999: 650.

³⁶¹ Alpman 1981: 289-291.

Dolayısıyla Ugarit, Hitit kültüründeki Hurri etkisinin duraklarından biri olarak düşünülmelidir. Ayrıca Hurriler'in Ugarit'e gelmesi ve buraya yerleşmesi, Yakındoğu'da Hurri kültür öğelerinin daha fazla ve daha hızlı yayılmasını sağlamıştır. Örneğin Hans Gustav Güterbock 1946'da yayınladığı *Kumarbi: Mythen vom Churritischen Kronos* adlı eserinde Hesiodos anlatıları ile *Kumarbi Efsanesi* arasındaki benzerlikleri göstermiş ve Hurri tanrısı *Kumarbi* ile Hellen tanrısı *Kronos*'un birbirleriyle bağdaştığını kanıtlamıştır.

Büyük olasılıkla, Hurri kültür öğelerinin Hellen toplumuna dek yayılması yalnızca Anadolu aracılığıyla gerçekleşmemiştir. Ugarit'in kozmopolit yapısı bu etkileşime ciddi katkılar sağlamış olabilir. Her durumda Ugarit'teki Hurri nüfusunun, Hurri kültürünün Doğu Akdeniz dünyasına yayılmasında kilit rol oynadığı açıktır.

Ugarit'teki Hurri kültürü, müzik tarihi açısından da eşsiz bir öneme sahiptir. Ugarit arşivlerinden çıkarılan tabletler arasında, dünyanın kayda geçirilmiş en eski şarkıları bulunmuştur. Literatüre “*Hurri ilahileri*” olarak geçen bu tabletler, notalardan ve şarkı sözlerinden oluşur. Yaklaşık olarak M.Ö. 1300 ile 1200 arasında tarihlenen bu müzik tabletleri, bilinen en eski müzikal metinlerdir.

Aralarında tanrıça *Nikkal* ve *Hepat*'a adanan şarkılar bulunan bu tabletlerin bazılarının nota tabletleri olduğu keşfedilmiş ve yapılan uzun çalışmalar sonucunda günümüz notalarına çevrilip antik *lir* ile perforce edilmiştir.³⁶²

³⁶² Wulstan 1971: 395-382; Duchesne-Guillemin 1980: 5-26. Ayrıca tabletlerin ayrıntılı incelemesi: Duchesne-Guillemin 1984; Hurri şarkılarının perforce edildiği albüm: Ensemble De Organographia 2006.

E. Ugarit'te Hitit Kùltür Etkisi

Son olarak, Hitit Devleti'nin Ugarit'teki kùltürel etkisinden bahsetmekte fayda var. Hitit ve Ugarit, 15. yüzyıldan 12. yüzyılın başlarına dek sürekli etkileşim halinde olmasına rağmen, Hitit kùltürünün Ugarit'teki etkisi çok zayıftır.

Ugarit arşivlerinde birçok çift dilli tablet bulunmasına rağmen, Hititçe bir tablete veya dillerinden biri Hititçe olan çok dilli bir metne rastlanmamıştır. Singer bu konuda Hitit yönetimindeki Amurru ve Emar'da bolca görülen Hitit hiyeroglifli mühürlerinin bile Ugarit'te görülmeyişine özellikle vurgu yapar.³⁶³ Ugarit'te bulunmuş tek Hititçe metin, *Ludingirra*'nın annesine yazdığı övgülerden oluşan Sümerce'den Hititçe'ye çevrilmiş bir mektuptur.³⁶⁴

Ugarit'teki Hitit kùltür etkisinin neden bu kadar zayıf kaldığını tahmin etmek zordur. Ancak bu durumu birçok değişkenle açıklamaya çalışabiliriz. Ugarit krallarının Amurru kökenlerine bağlılığı önemli bir etmendi. Ancak Ugarit ve diğer Levant kentlerinin Hitit haricindeki diğer kùltürlerden daha fazla etkilenmesi, ortada başka sebepler olduğunu düşündürür. Öncelikle şunu göz önünde bulundurmak gerekir: Kùltürel etkileşim, en çok günlük yaşamda kullanılan eşyaların aktarımı ve bu ürünlerin yaratıcısı olan zanaatkârların seyahatleriyle gerçekleşir. Hitit yönetiminin Ugarit'teki etkinliğine rağmen, yazılı metinler ışığında Anadolu'dan Ugarit'e giden kùltürel öğelerin ve ticari malların, Ugarit'ten Anadolu'ya gidenlere nazaran çok daha az olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum muhtemelen Ugarit'teki Hitit kùltür etkisinin zayıf kalmasındaki önemli etmenlerden biriydi. III. Hattuşili döneminden itibaren Uralı tüccarların Ugarit'te yalnızca yaz aylarında ticaret

³⁶³ Singer 1977: 184; Singer 1999: 650.

³⁶⁴ RS 25.421 = Ugaritica V: 755; Taş 2007: 19; Darga 2013: 238-240.

yapmalarına izin verildiğini ve daha çok Suriye’den Hatti’ye mal götürmekle yükümlü olduklarını biliyoruz. Bu etmen de, Ugarit’teki Hitit kültür etkisinin zayıf kalmasına yol açmış olabilir. Bütün bunlar, Ugarit’te belirgin bir Hitit kültür etkisi oluşmasını engellemiştir.

Öte yandan Anadolu’daki Hitit kültürünün Eski Tunç Çağı’ndan beri Mezopotamya ve Suriye kültürlerinden çok fazla etkilendiğini ve Anadolu’dan bu coğrafyalara doğru ilerleyen kültürel etkinin tarih boyunca çok zayıf kaldığını özellikle vurgulamalıyız. Birçok kültür tarihi araştırmasının da gösterdiği gibi, Anadolu’nun antik kültürleri çevresini çok az etkilemiştir. Bunun aksine, Mezopotamya ve Suriye kültürleri, Neolitik Dönem’den itibaren Anadolu coğrafyasını sürekli etkilemiş ve Anadolu kültürünün yapısının şekillenmesinde en önemli etmen olmuştur. Yani kültürel etkileşimin yönü, büyük oranda Mezopotamya ve Suriye’den Anadolu’ya doğrudur. Bu sebeple Hitit İmparatorluğu da, emperyal sisteminin getirdiği askeri gücüne ve siyasi baskınlığına rağmen, Ugarit’i ve diğer Levant kentlerini kültürel açıdan etkilememiştir. Nitekim uzun yıllar boyunca Hitit Devleti’nin kontrolünde kalmış olan Karkamış ve Halep krallıklarının ve diğer Geç Hitit Devletleri’nin Hitit İmparatorluğu’nun yıkılışından sonra kültürel olarak Aramileşmesi, bu durumun en belirgin göstergelerinden biridir. Bu durumun küçük bir istisnası olarak, Ugarit’in Hitit yönetimi boyunca geçirdiği kültürel değişim Ugarit damga ve silindir mühür geleneğine az da olsa yansımıştır. Mühürlerin tiplerinde zamanla ufak değişimler görülmüştür. Ancak bu değişim diğer Kuzey Suriye kentlerindeki değişime oranla çok yavaştır.³⁶⁵

³⁶⁵ Kabatiarova 2006: 34-75.

SONUÇ

Neolitik Dönem'den Eski Tunç Çağı'nın sonlarına dek kentsel yapısını ve Levant kıyı kesimindeki konumunu sürekli bir şekilde geliştiren Ugarit, Orta Tunç Çağı'nda Suriye'deki en önemli krallıklardan biri haline geldi. Bu dönemden itibaren krallar tarafından yönetilen Ugarit'in bir ülke olarak yapısı, Suriye'nin klasik Tunç Çağı krallıklarıyla neredeyse aynıydı. Ugarit'in Amurru göçleriyle birlikte belirlenen popülasyonu yıkımına dek aynı kalmıştır ve burada daima, kendilerini efsanevi Amurru reislerine bağlayan bir hanedan hüküm sürmüştür.

Ugarit Orta Tunç Çağı'nda Suriye ve Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi ve jeopolitik açıdan en önemli kenti haline geldi ve Yakındoğu'nun büyük bölümünü kapsayan ticaret ağında, kendini Doğu Akdeniz ticaretinin en önemli kenti olarak buldu. Bu dönemde komşuları, Suriye'deki diğer kent devletleri ve etrafını saran büyük devletlerle ilişkileri her zaman olumlu yönde ilerlemiştir. Nitekim eski Yakındoğu'nun bütün kentleri ve ülkeleri için, Ugarit'in ticari açıdan eşsiz bir konumu vardı ve birçok devlet bu krallıkla iyi geçinmek ve Ugarit'in merkezinde olduğu ticari ağda yer bulmak istiyordu.

Son Tunç Çağı geldiğinde Ugarit'in Levant kentleriyle, ayrıca Mısır ve Hitit gibi imparatorluklarla olan siyasi ve ekonomik ilişkileri doruk noktasına ulaştı. Mısır krallarının Sidon, Tyre ve Byblos gibi Levant kentleri üzerinde yürüttüğü Doğu Akdeniz politikası, bir süre sonra Ugarit Krallığı üzerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Mısır Krallığı'nın Suriye-Filistin politikası, Hitit İmparatorluğu'nun Kuzey Suriye politikasıyla son derece benzerdir. Mısır, bu bölgeden gelecek potansiyel tehditlere karşı topraklarını güvenceye almak ve buradaki kentlerin

ekonomik ve ticari potansiyellerinden fayda sağlamak amacıyla, Suriye kentleri üzerinde her zaman baskın olmaya ve bu bölge üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Mısır Devleti'nin bu çabası, özellikle Ugarit'in Son Tunç Çağı'ndaki her tarihi döneminde kurulan yoğun ticari ilişkiler ve krallar arasında kurulan dostça bağlantılar şeklinde kendini gösterir.

Çalışmamız boyunca gösterdiğimiz üzere, Mısır ile Ugarit arasında herhangi ciddi siyasi bir pürüzün bile kolaylıkla engelleyemeyeceği geleneksel bir bağlantı vardı. Zira Mısır ve Doğu Akdeniz'den çıkan her türlü ticari ürünün Yakındoğu'ya transferinde, iki devlet de birbirine bağımlıydı.

Elimizde, Mısır'ın klasik Suriye-Filistin politikasının gereği olarak kurulan ilişkilerin sonucu olarak, Ugarit'in I. Ammiştamru ve II. Niqmaddu dönemlerinde kısa bir süreliğine doğrudan Mısır'a bağlı bir vassal krallık olduğunu düşündüren bulgular mevcuttur. Ancak bu durumun kesinleşmesi için, iki ülkeden ve bu ülkelerin ilişkilerine ışık tutabilecek başka kentlerden gelen kaynakların daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Mısır ile Ugarit arasındaki bu sıkı ilişkilerin ardından Suriye'nin siyasi görünümü ciddi bir değişim geçirmiştir. I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerinden itibaren Kuzey Suriye üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan ve buraya seferler düzenleyen Hitit İmparatorluğu, bu dönemde Suriye'de yeni ve etkili bir siyasi figür olarak karşımıza çıkar.

Hitit kralları, Hatti ülkesi için ciddi tehlikeler barındıran Suriye bölgesini zapt etmek ve buradaki kent devletlerine hâkim olarak Hatti'nin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kararlı ve istikrarlı bir politika izlemişlerdir. Hitit'in bu Suriye

politikası, I. Šuppiluliuma döneminde kendini en belirgin şekilde gösterir. Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye’de kısa sürede büyük bir devlet haline gelen Mitanni Devleti ile olan mücadelesi, I. Šuppiluliuma’yı Kuzey Suriye üzerinde artık kesin bir hamle yapmaya zorlamıştır. Alalah, Emar, Karkamış, Halep ve Mukış ülkelerini Hitit İmparatorluğu’nun vassal krallıkları haline getiren I. Šuppiluliuma’nın Suriye seferleri sonucunda, Ugarit doğrudan Hitit’e bağlandı ve bir Hitit vassalı haline geldi. Hitit Devleti’nin Ugarit politikası, IV. Tudhaliya ve Kraliçe Puduhepa’nın çağdaşı olan 1235’te tahta çıkan Ugarit kralı İbiranu dönemine dek son derece barışçıl ve pragmatik bir şekilde ilerledi.

I. Šuppiluliuma döneminden itibaren Ugarit, Hitit İmparatorluğu için hayati önem arz eden bir krallık haline gelmişti. Hitit için Ugarit, sorunsuz ve zahmetsiz bir para ve gıda kaynağıydı. Suriye’de çıkan bir takım isyanlar ve küçük savaşlar sebebiyle II. Murşili döneminde yapılan antlaşma, Ugarit’e asker gönderme ve savaşlara katılmayla ilgili yükümlülükler getiriyordu. Fakat Hitit İmparatorluğu Ugarit Krallığı’nı askeri bir müttefik olarak değil, daha çok mali bir destekçi olarak görmüştür.

Hitit kralları, Doğu Akdeniz’le olan ticari bağlantıları için Ugarit’i kullanırdı. Hitit askeri gücünün herhangi bir deniz kuvveti barındırmadığını ve Ura limanındaki filolar hariç devletin kendisine ait bir deniz gücü olmadığını biliyoruz. Dolayısıyla Ugarit, Hitit Devleti’nin denizle olan neredeyse tek bağlantısıydı.

Hitit ile Ugarit arasındaki en önemli ticaret tahıl ticaretiydi. Ugarit’in İbiranu dönemine dek sadık bir Hitit vassalı olması, Ugarit’i zamanla Hatti ülkesinin en önemli tahıl sağlayıcısı haline getirmişti. Daha çok tahıl ve gıda ticaretine odaklanan

ancak eski Yakınoğu'da görülen her türlü ticari ürünün transferinde kullanılan Silifke yakınlarındaki Ura liman kenti, Hitit ile Ugarit arasındaki ticari bağlantıların kurulduğu en önemli noktadır. Uralı tüccarlarla olan davaların kararnamelerinden, fermanlardan ve ticari mektuplaşmalardan yola çıkarak, Hitit yönetiminin Ugaritli tüccarları ve Ugarit yönetimini hoş tutmak ve iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu bir atmosferde devam etmesini sağlamak için genel olarak Ugarit lehinde bir politika izlediğini ve onu daima koruyup kollamaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Hitit Devleti, Suriye'deki kent devletlerini ele geçirip kendisine bağladıktan sonra Halep ve Karkamış krallıklarını Suriye'nin genel valilikleri olarak konumlandırmıştı. Özellikle Karkamış krallarının Suriye'deki deniz ve kervan ticaretinin güvenliğini sağlamak için yayınladığı fermanlar incelendiğinde, Ugarit'in sosyo-ekonomik yapısını korumak ve Doğu Akdeniz'deki ekonomik ve ticari istikrarı sürdürmek adına belirlenen kurallar ve uygulamalar ilk bakışta göze çarpar.

Hitit'in Ugarit'le olan ilişkileri bir yana, Mısır ve Hitit devletlerinin Suriye üzerindeki hâkimiyet iddaları ve Levant kentleri üzerinde yürüttükleri politikaların çatışması, bu iki devleti II. Muwatalli ve II. Ramses döneminde çok büyük bir savaşa sürükledi. Eskiçağ tarihinin ayrıntısıyla bilinen en eski savaşı olan Kadeş Savaşı, Suriye'deki dengelerin tekrar değişmesine yol açtı.

Bu savaşın bir galibi veya kaybedeni olduğunu söylemek zordur. Ancak Hitit İmparatorluğu'nun Suriye kent devletleri üzerindeki hâkimiyetinin kuvvetlendiği ve savaş sonrasında literatürde *Pax Hethitica* olarak anılan uzun süreli bir barış döneminin başladığı açıktır. Kadeş Savaşı'nda Hitit ordusuna asker gönderen ve Hitit Devleti'nin yanında savaşan Ugarit, savaş sonrasında tarihinin en varlıklı ve güçlü

dönemini yaşamıştır. Ugarit ve Hitit ilişkilerinin en yoğun olduğu dönem de bu dönemdir. Kadeş Antlaşması ile birlikte Hitit Devleti'nin himayesinde sağlanan bu barış ortamı, Doğu Akdeniz'deki uluslararası ticareti doruk noktasına ulaştırmıştı. Bu sayede Ugarit Krallığı da zenginliğine zenginlik kattı ve Hitit Devleti'nin sadık bir vassalı olarak onun ekonomik ihtiyaçlarını sağlamaya devam etti.

Hitit gibi büyük bir imparatorluğu ekonomik olarak finanse etmekte pek de zorlanmaması, Ugarit'in son derece gelişkin ve büyük bir ekonomiye ve zenginliğe sahip olduğunu açıkça ortaya koyar. Bu da bize, gücünü ticaretten alan bir kentin ne kadar sağlam ve istikrarlı bir yapıya ulaşabileceğini gösterir.

Hitit Devleti'nin Suriye'deki vassallarına yönelik politikası daima, buradaki krallıkların ilişkilerinin barış ve sükûnet içinde devam etmesine yönelik olmuştur. Amurru, Hitit ve Ugarit arasında kurulan akrabalık bağları; ayrıca özellikle Amurru ile Ugarit arasındaki çekişmeleri ve gerginlikleri sona erdirmek adına yapılan antlaşmalar ve yayınlanan fermanlar, bu politikanın en somut örnekleridir. Tunç Çağı'nın sonlarındaki yıkımlara dek bu politika neredeyse sorunsuz bir şekilde işlemiş ve Suriye'de barış ortamı büyük ölçüde sağlanmıştır.

Hitit Devleti'nin 13. yüzyılın ortalarında Assur Krallığı ile giriştiği savaşın ve imparatorluğun içinde yaşanan diğer sorunların getirdiği olumsuzluklar, III. Hattuşili'den sonra Hitit kralı olan IV. Tudhaliya devrinde devleti çökmenin eşiğine getirdi. Ayrıca İbaranu döneminde Ugarit ve Hitit yönetimleri arasında ciddi bir güven ve bağlılık sorunu ortaya çıktı. Bundan önce de II. Ammiştamru ve III. Niqmaddu zamanında yaşanan bir takım evlilik sorunları iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştı. Ugarit'in son üç kralı İbiranu, III. Niqmaddu ve

Ammurapi'nin Hitit Devleti'ne karşı gösterdiği itaatsizlik ise, genel olarak Hitit'in bu dönemde yaşadığı sorunlara ve Suriye kentleri üzerindeki hâkimiyetinin zayıflamasına bağlanmıştır. Bu güvensizlik ve bağıllık sorunlarının ardından bütün bir Doğu Akdeniz coğrafyasının yaşadığı felaketler, isyanlar ve Deniz Kavimleri istilaları; iki devletin de sonunu getirdi ve Ugarit-Hitit ilişkileri böylece son buldu.

Ugarit, M.Ö. 14. yüzyılın ortalarından 12. yüzyılın başlarındaki yıkılışına dek, Hitit İmparatorluğu'nun Suriye'deki en önemli ve en değerli vassalıydı. Hitit Devleti görünüşte uzun bir süre Doğu Akdeniz ticaretini “kontrol altında tutmak” için Ugarit'i kullanmıştı. Ancak belki de bu durum, başka bir perspektiften değerlendirilmelidir.

Ugarit'in kendine özgü ticari yapısını ve uluslararası ticaretteki politikalarını düşünecek olursak, aslında Hitit'in Doğu Akdeniz ticaretine ilk bakışta görüldüğü kadar hâkim olmadığını ve bu kontrolün gerçekte Ugarit'e ve bağlantılı olduğu diğer büyük liman kentlerine ait olduğunu söyleyebiliriz. Zira Hitit'in Ugarit üzerindeki politik etkisi, uluslararası ticarete atılan adımları ve uygulanan yöntemleri pek fazla değişikliğe uğratmamıştır. Biz Hitit'in Ugarit üzerindeki hâkimiyetinin daha çok Suriye ülkeleriyle olan ilişkilerinde ve Ugarit ile Hitit arasında kurulan bağlantılarda etkili olduğunu, diğer taraftan Doğu Akdeniz ticaretinin Ugarit'in, Mısır'ın ve diğer önemli liman kentlerinin belirlediği yöntemler çerçevesinde devam ettiğini düşünüyoruz.

Hitit İmparatorluğu, yaklaşık 170 yıl boyunca Ugarit Krallığı'nı kendisine bağlı tutmuş ve Ugarit'ten sürekli ekonomik fayda sağlamış olabilir. Ancak Ugarit'in öteden beri içinde olduğu Doğu Akdeni ticareti, hiçbir zaman tam manasıyla Hitit

Devleti'nin kontrolü altına girmemişti. Mısır, Kıbrıs, Ugarit, Ege ve Filistin liman kentlerinin belirlediği etmenler, bu coğrafyalarda meydana gelen hiçbir siyasi değişiklikte zarar görmemiş ve değişmemiştir. Tarih boyunca kuvvetini ticaretten alan ülkeler, bağlı olduğu devletler ve siyasi koşullar ne olursa olsun, kendileri için en faydalı ve pragmatik olan sonuçları elde etmek için, ellerindeki bütün olanakları kullanmış ve bu konuda nadiren başarısız olmuşlardır.

Dolayısıyla Ugarit'i veya Mısır etkisi altında kalan Filistin-Lübnan kıyılarındaki Bybos, Tyre, Sidon gibi önemli liman kentlerini, her türlü ekonomik ve siyasi koşulu kendilerine yontabilen ve kendileri için en faydalı sonuçlara ulaşabilen son derece güçlü ve istikrarlı yapılanmalar olarak değerlendirmeliyiz. Nitekim bu kent devletlerinin uzun yıllar boyunca korudukları güçlü ve zengin yapıları, bu güçlü ve derinlikli politikanın istikrarlı bir şekilde uygulanmasıyla mümkün olmuştur.

Bütün bunların yanında, Ugarit'in uygarlık tarihindeki eşsiz ve pahacılmaz konumu özellikle vurgulanmalıdır. Bir önceki bölümde değindiğimiz gibi Ugarit, yaklaşık 500 yıl boyunca Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege kültürleri arasındaki biricik köprü olmuştur. Eski Tunç Çağı'ndan itibaren oluşmaya başlayan ve bugün artık her anlamda bir bütün olarak düşünülmesi gereken Akdeniz uygarlığının oluşmasında, Ugarit'in eşsiz bir yeri vardı.

Ugarit, batıdan doğuya veya doğudan batıya aktarılan her türlü kültürel öğenin en önemli aktarıcısıydı. Özellikle Hellen uygarlığındaki derin ve incelikli Yakındoğu etkileri, Ugarit'in öncülük ettiği ticari ve sosyal ilişkiler sayesinde mümkün olmuştur.

Bunun yanında Ugarit'in kendine özgü kültürü, bu kültürün geliştirdiği devrimsel olgular ve sonraki nesillere aktardığı miraslar da paha biçilmez niteliktedir. Örneğin bugün artık, bütün dünyanın kullandığı alfabe yazısının en eski örneklerinin Ugarit'te görüldüğünü ve bu eşsiz icadın Ugarit'in kozmopolit kültürü tarafından insanlığa kazandırıldığını biliyoruz.

Dolayısıyla Ugarit, sadece Levant kıyısında ticaretle meşgul olan, Mısır ve Hitit gibi büyük devletlerle politik ilişkileri olan sıradan bir kent veya ülke değildi. Ugarit, uzun yıllar boyunca Yakındoğu ve Akdeniz medeniyetlerinin şekillenmesinde en büyük rolü oynayan son derece değerli bir yapı taşıydı. Bu yüzden şunu açıkça ifade etmekten çekinmemek gerekiyor: İçinde yaşadığımız bu kompleks ve zengin Akdeniz kültürünün önemli bir kısmını, bu eşi olmayan Levant kentine borçluyuz.

BİBLİYOGRAFYA

- Albanèse, Leon. "Note sur Ras Shamra", *Syria*, vol. 10, 1929, s.16–21.
- Albright, W.F. "Two Letters from Ugarit", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 82, 1940. s. 46-49.
- Alp, S. *Hitit Çağı'nda Anadolu. Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. Tübitak Yayınları. Ankara 2005.
- Alpman, A. "Hurriler" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* Cilt: 14 Sayı: 25, 1981. s. 283-312.
- Archi, A. "Ugarit dans les textes d'Ebla" *Revue d'Assyriologie* 81. 1987. s. 186-187.
- Arnaud, D. "Etudes sur Alalakh et Ougarit a l'age du Bronze Recent", *Studi Micenei ed egeo Anatolici* 32, 1996. s. 47-65.
- ----- . "Les ports de la 'Phénicie' a la fin de l'age du Bronze Recent (XIV-XVIII siècles) d'apres les textes cuneiformes de Syrie", *Studi Micenei ed egeo Anatolici* 30, 1992. s. 179-194.
- Astour, M. "Ugarit and the Aegean." *Orient and Occident*. ed. H.A. Hoffner, Kevelaer 1973. s. 17-27.
- ----- . "Ugarit and the Great Powers", *Ugarit in Retrospect. Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, ed. Gordon D. Young, Winona Lake-Eisenbrauns 1981, s. 3-29.

- -----, *Hellenosemitica: An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on Mycenaean Greece*, Brill 1965.
- -----, “La topographie du royaume d’Ougarit”, *RSO* 11. 1995. s. 55-71.
- Beal, R. H. “The Location of Cilician Ura”, *Anatolia Studies* 42, 1992. s. 65-73.
- Beckman, G. *Hittite Diplomatic Texts*. Atlanta 1996.
- Bernal, M. *Kara Athena. Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985*. (Çev. Özcan Buze) Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.
- Bittel, K. *Hattusha, the Capital of the Hittites*. Oxford-New York 1970.
- Bordreuil, P. vd. *RSO 7: Une bibliotheque au sud de la ville. Les textes de la 34. Campagne (1973)* Paris 1991.
- Bossert, H. T. *Decorative art of Egypt and Asia*. 1956.
- Bryce, T. “Some Observations on the Chronology of Šuppiluliuma’s Reign” *Anatolian Studies* 39, 1989. s. 19-30.
- -----, “The ‘Eternal Treaty’ from the Hittite Perspective” *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan* 6, 2006. s. 1-11
- -----, *Hitit Dünyası’nda Yaşam ve Toplum*. (Çev. Müfit Günay) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003
- -----, *The Kingdom of Hittites*. Oxford 1999.

- Burkert, W. *Yunan Kültüründe Yakındoğu Etkileri*. (Çev. Mehmet Fatih Yavuz) İthaki Yayınları, İstanbul 2012.
- Curtis, A. "Ras Shamra, Minet el-Beida and Ras Ibn Hani: the Material Sources." *Handbook for Ugaritic Studies (Handbuch der Orientalistik 1.39)*, ed. Wilfred G.E. Watson, Nicolas Wyatt, Brill 1999, s. 5-28.
- Curtouis. J.C. "On the Ugarit, Ras Shamra" vd. *Supplement au Dictionarie de la Bible*, 9, 1979. s.1124-1295, 1439-1442.
- Darga, M. *Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. YKY, İstanbul 2013.
- De Martino, S. "Ura and the Boundaries of Tarhuntašša", *Altorientalische Forschungen* 26, 1999. S. 291-300.
- Dietrich, M. "Salmanassar I. von Assyrien, Ibirānu (II.) von Ugarit und Tudḫalija IV. von Hatti", *Ugarit Forschungen* 35, 2003, s. 103-139.
- Dietrich, M. – Loretz, O. "Amurru and Yaman und die Agaischen Inseln nach den Ugaritischen Texten", *Israel Oriental Studies* 18, 1998. s. 335-363.
- -----, *Die Keilaphabete. Die Phönizisch-Kanaanaischen und altarabischen Alphabete in Ugarit*, Münster 1988.
- Diring, D. *The Alphabeth: A Key to the History of Mankind*. Cambridge 1953.
- Dodson, Aidan. - Hilton, Dyan. *The Complete Royal Families of Ancient Egypt*. Thames & Hudson 2004.

- Drower, M. S. "Ugarit. Ugarit in the Fourteenth and Thirteenth Centuries B.C." **CAH**, 1968. s. 1-19.
- -----, "Ugarit" **CAH** 2/2, 1975. s. 130-160.
- Duchesne-Guillemin, M. "Sur la restitution de la musique hourrite", **Revue de Musicologie** 66, no. 1, 1980. s. 5–26.
- -----, *A Hurrian Musical Score From Ugarit. The Discovery of Mesopotamian Music (Sources from the Ancient Near East. Vol.2 Fasc. 2)* Malibu 1984.
- Edel, E. *Die Agyptisch-Hethitische Korrespondenz aus Bogahköi in Babylonischer und Hethitischer Sprache*. Opladen 1994.
- Ehrich, R. W. *Chronologies in Old World Archaeology*, 2 Vol. [a ve b] 3rd Edition. University of Chicago Press, Chicago 1992.
- Ensemble De Organographia. *Music of the Ancient Sumerians, Egyptians & Greeks*, (Gayle Stuwe Neuman and Philip Neuman). CD Recording: Pandourion PRDC 1005. Oregon City, Pandourion Records 2006.
- Friedrich, J. *Kayıp Yazılar ve Diller*. (Çev. Recai Tekoğlu) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Gardiner, A. *The Kadesh Inscription of Ramesses II*. Oxford 1960.
- Gordon, C. "Homeros and The Bible" *Hebrew Union College Annual* 26, 1955. s. 43–108.

- -----, *Forgotten Scripts: The Story of Their Decipherment*. London 1971.
- Güterbock, H. G. *Kumarbi: Mythen vom churritischen Kronos aus den hethitischen Fragmenten zusammengestellt, übers. und erklärt*. Michigan 1946.
- Hawkins, J. D. *The Hieroglyphic Inscriptions of the Sacred Pool Complex at Hattuša*, Wiesbaden 1995.
- Healey, J. F. "The Pantheon of Ugarit. Further Notes." *Studi Epigrafici e Linguistici Sul Vicino Oriente Antico* 5, 1988. s.103-112.
- Heltzer, M. "The Material Trade of Ugarit and the Problem of Transportation of Goods" *Iraq* XXXIX, 219. 1977, s. 203-211.
- -----, *Goods, Prices and the Organization of Trade in Ugarit*, Wiesbaden 1978.
- -----, *The Rural Community in Ancient Ugarit*, Wiesbaden 1976.
- Hirsch, H. "Die Inschriften der Könige von Agade." *Archiv für Orientforschung* 20, 1963. s. 1-82.
- Hoffner, H. A. *The Laws of the Hittites: A Critical Edition*. Leiden-New York-Köln 1997.
- Hoftijzer, J. – Van Soldt, W. H. "Texts From Ugarit Pertaining to Seafaring" *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant*. Shelley Wachsmann. Texas 2008. s. 333-345.

- Izre'el, S. – Singer, I. *The General's Letter from Ugarit: A Linguistic and Historical Reevaluation of RS 20.33* (Ugaritica V, no.20) Tel Aviv 1990.
- Kabatiarova, B. R. *Ugaritic Seal Metamorphoses as a Reflection of the Hittite Administration and the Egyptian Influence in the Late Bronze Age in Western Syria*, Department of Archaeology and History of Art. Bilkent University 2006.
- Karağuz, G. *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya 2002.
- Kınal, F. "Ugarit Krallarının Tarihi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* Cilt: 8 Sayı: 14. Ankara 1983. s.1-15.
- Kitchen, K. A. "The King List of Ugarit", *Ugarit Forschungen* 9, 1977, s. 131-142.
- Klengel, H. "Basra Körfezi'nden Akdeniz'e: Eski Yakındoğu'da Ticaret." *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. ed. Ünsal Yalçın, C. Pulak, R. Slotta. İstanbul 2006. s. 369-374.
- -----, "Die historische Rolle der Stadt Aleppo im Vorantiken Syrien." *Die orientalische Stadt: Kontinuität. I. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 9-10. Mai 1996*. ed. G. Wilhelm. Halle 1997. s. 359-374.
- -----, *Geschichte Syriens im 2. Jahrtausend III*, Berlin 1970.
- -----, *Syria. 3000 to 300 B.C.* Berlin 1992.

- Knudtzon, J.A **Die El-Amarna-Tafeln.** (Vorderasiatische Bibliothek 2) Leipzig 1907-1915, Aalen 1964.
- Kuhrt, A. **Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)**, 2 Cilt. (Çev. Dilek Şendil), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Kühne, C. "Ein mittelassyrisches Verwaltungarchiv und andere Keilschrifttexte" **Ausgrabungen in Tell Chuera in Nordost-Syrien I.** Winfried Orthmann. Saarbrücken 1995. s.203-225.
- Lackenbacher, S. "Nouveaux documents d'Ugarit. I. Une lettre royale", **Revue d'Assyriologie** 76, 1982. s. 141-156.
- Liverani, M. **Storia di Ugarit nell'eta degli archivi politici**, Rome 1962.
- Loretz, O. "Mari, Ugarit und Byblos", **Biblo. Una Cita e la sua Cultura**, ed. E. Acquaro vd. Rome 1994. s. 113-124.
- Macqueen, J. G. **Hititler ve Hitit Çağı'nda Anadolu.** (Çev. Esra Davutoğlu) Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009.
- Malbran-Labat, F. "Commerce at Ugarit" **Near Eastern Archaeology** 63, Number 4, 2000. s. 195.
- -----, "La decouverte epigraphique de 1994 a Ougarit. Les textes akkadiens." **Studi Micenei ed egeo Anatolici** 36, 1995. s. 103-111.
- -----, "Listes" **Une bibliotheque au sud de la ville. Les textes de la 34' campagne (1973)**, ed. P. Bordreuil, Paris 1991. s. 17-26.

- Margalit. B. "The Legend of Keret" *Handbook for Ugaritic Studies (Handbuch der Orientalistik 1.39)*, ed. Wilfred G.E. Watson, Nicolas Wyatt, Brill 1999. s.203-234.
- Melchert, H. C. "The Borders of Tarhuntašša Revisited" *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*. ed. Metin Alparslan vd. Ege Yayınları, İstanbul 2007. s. 507-515.
- Mellink, M. J. *Mita, Mushki and Phrygians*, Yeniden basım: *Anadolu Araştırmaları*, v. 2, İstanbul 1965.
- Mieroop, M. V. *Antik Yakındoğu'nun Tarihi (İ.Ö. 3000-323)*. (Çev. Sinem Gül) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- Millard, A. R. "Qadesh et Ugarit", *Annales Archeologiques Arabes Syriennes* 29-30, 1979-80. s. 201-205.
- Moran, W. *The Amarna Letters*, Johns Hopkins University Press, 1992.
- Moscati, S. *Fenikeliler*. (Çev. Sinem Gül) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.
- Murnane, W. *The Road to Kadeš. A Historical Interpretation of the Battle Reliefs of the King Seti I at Karnak*. Chicago-Illionis 1985.
- Nougayrol, J. – Laroche. E. – Virolleaud, C. – Schaeffer, C. *Ugaritica V: Nouveaux textes accadiens, hourrites et ugaritiques des archives et bibliothèques privées d'Ugarit, commentaires des textes historiques (Première Partie)* Paris 1968.
- Nougayrol, J. *PRU III: Textes accadiens et hourrites des archives est, et centrales*, Paris 1955.

- -----, **PRU IV: Textes accadiens des archives sud**, Paris 1956.
- -----, **PRU VI: Textes cuneiformes babyloniennes des archives du grand palais et du palais des d'Ugarit**, Paris 1970.
- Nur, A. "Poseidon's Horses: Plate Tectonics and Earthquake Storms in the Late Bronze Age Aegean and Eastern Mediterranean". **Journal of Archaeological Science** 27, 2000. s. 43–63.
- Okon, E. "Akhenaton and Egyptian Origin of Hebrew Monotheism" **American Journal of Social Issues & Humanities** vol.2, 6. 2012. s. 418-427.
- Otten, H. "Ein Hethitischer Vertrag aus dem 15./14. Jahrhundert v. Chr. (KBo XVI 47)", **Istanbuler Mitteilungen** 17, 1967. s.55-62.
- Pardee, D. **Les Textes Rituels**, 2 Volumes. Paris 2000.
- Pulak, C. "Uluburun Batığı" **Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**. ed. Ünsal Yalçın, C. Pulak, R. Slotta. İstanbul 2006. s. 57-104.
- Sandars, N. **The Sea Peoples: Warriors of the Ancient Mediterranean (1250-1150 B.C)**, London 1978.
- Schaeffer, C. "La stele de 'Bacal au faudre' de Ras Shamra", **Monument Piot** 34, 1933, s. 1-18.
- -----, "Les fouilles de Ras Shamra-Ugarit. 8. campagne" **Syria** 18, 1937. s. 125-154.
- -----, "Les fouilles de Ras Shamra-Ugarit. Neuvieme campagne" **Syria** 19, 1938. s. 193-255, 314-334.

- -----, *Stratigraphie comparee et chronologie de l'Asie occidentale*. Oxford 1948.
- -----, *The Cuneiform Texts of Ras Shamra-Ugarit*, London 1939.
- -----, *Ugaritica III: sceaux et cylindres hittites, épée gravée du cartouche de Mineptah, tablettes chypro-minoennes et autres découvertes nouvelles de Ras Shamra*. Paris 1956.
- -----, *Ugaritica IV: Decouvertes des XVIII. et XIX. campagnes 1954-1955. Fondements prehistoriques d'Ugarit et nouveaux sondages. Etudes anthropologiques*. Paris 1963.
- Schniedewind, W. M. – Hunt, J. H. *A Primer on Ugaritic: Language, Culture, and Literature*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Singer, I. "A Political History of Ugarit" *Handbook for Ugaritic Studies (Handbuch der Orientalistik 1.39)*, ed. Wilfred G.E. Watson, Nicolas Wyatt, Brill 1999, s. 603-733.
- -----, "The Battle of Nihriya and the End of the Hittite Empire", *Zeitschrift für Assyriologie* 75, 1985. s. 100-123.
- -----, "A Hittite hieroglyphic seal impression from Tel Aphek" *Tel Aviv* 4, 1977, s. 178-190.
- Smith, S. *The Statue of Idrimi*, London 1949.
- Spalinger, A. "The Historical Implications of the 9 Year Campaign of Amenofis II". *Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* 13, 1983. s. 89-101.

- Stieglitz, R. R. "The Ugaritic Cuneiform and Canaanite Linear Alphabets", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 30, No. 2, 1971 s. 135-139.
- Taş, İ. – Özbirecikli, M. "A review on the Tools Used For Logistics in MT in the Late Bronze Age: The Case of the Uluburun Shipwreck" *Kubaba*, 13, Ağustos 2009, s. 37-52.
- Taş, İ. *Hitit Kralı IV. Tudhaliya: Asur Devleti ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- -----, "M.Ö. 13. Yüzyılda Hitit Vassalı Ugarit'in Ticari Önemi" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 126, Eylül-Aralık 2007. s. 11-24.
- Tropper, J. "Ugaritic Grammar" *Handbook for Ugaritic Studies (Handbuch der Orientalistik 1.39)*, ed. Wilfred G.E. Watson, Nicolas Wyatt, Brill 1999. s. 91-122.
- Van Soldt, W. H. *Studies in the Akkadian of Ugarit. Dating and Grammar*. Kevelaer 1991.
- -----, "Tbšr, queen of Ugarit?" *Ugarit Forschungen* 21. 1989. s. 389-392.
- Vidal, J. "The Origins of the Last Ugaritic Dynasty" *Altorientalische Forschungen* 33. I, 2006. s. 168-175.
- Villard, P. "Un roi de Mari a Ugarit", *Ugarit Forschungen* 18, 1986. s. 387-412.
- Virolleaud, C. *La Legende Phenicienne de Danel*, Paris 1936.

- -----, **PRU II: Textes en cuneiformes alphabetiques des archives est, ouest et du petit palais**, Paris 1965.
- -----, **PRU V: Textes en cuneiformes alphabetiques des archives sud, sud-ouest et centrales**, Paris 1965.
- Vita, J. P. **El Ejercito de Ugarit**. Madrid 1995.
- Ward, W. A. "Comparative Studies in Egyptian and Ugaritic", **Journal of Near Eastern Studies** 20, 1961. s. 31-40.
- Watson, W. G. E. – Wyatt, N. **Handbook for Ugaritic Studies (Handbuch der Orientalistik 1.39)** Brill 1999.
- Weiss, H. "The decline of Late Bronze Age Civilization as a Possible Response to Climatic Change", **Climatic Change** 4 (2) 1982. s. 173–198.
- Wiseman, D. J. **The Alalakh Tablets**, London 1954.
- Wooley, L. **A Forgotten Kingdom: Being a Record of the Results Obtained from the Excavations of Two Mounds, Atchana and Al Mina, in the Turkish Hatay**. Penguin Books 1953.
- Wulstan, D. "The Earliest Musical Notation", **Music and Letters** 52, 1971. s. 365–82.
- Yalçın, Ü. "Tarih Yazan Gemi: Uluburun", **Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**. ed. Ünsal Yalçın, C. Pulak, R. Slotta. İstanbul 2006, s. 21-26.
- Yalçın, Ü. - Pulak C. - Slotta R. **Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**. (Çev. Gönül Yalçın) Ege Yayınları, İstanbul 2006.

- Yon, M. "La Maison d'Ourtenu dans le quartier sud d'Ougarit (Fouilles 1994)", *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 1995. s. 427-443.

- -----, "Ougarit et ses relations avec les régions maritimes voisines (d'après les travaux récents)" *Ugarit and the Bible. Proceedings of the International Symposium on Ugarit and the Bible, Manchester. September 1992*. ed. G.J. Brooke vd. Münster 1994. s. 421-439.

- -----, "Ugarit. History and Archaeology" *The Anchor Bible Dictionary*. 6 Volumes, ed. D.N. Freedman. New York 1992. s. 695-706.

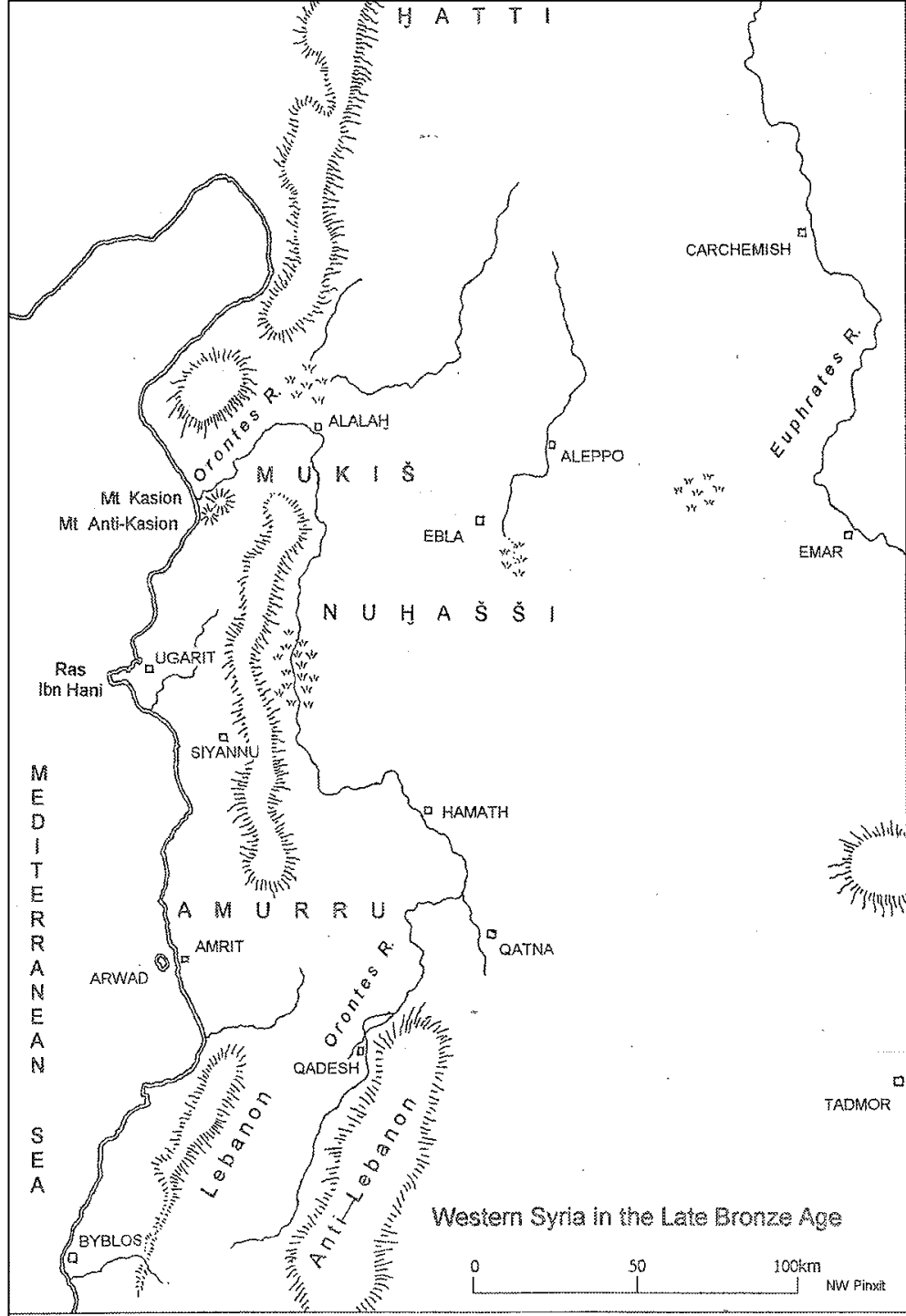
- -----, "Ugarit" *The Oxford Dictionary of Archaeology in the Near East*. 5 Volumes. ed. E.M. Meyers. Oxford 1997. s. 255-262.

- -----, *The City of Ugarit at Tell Ras Shamra*, Eisenbrauns 2004.

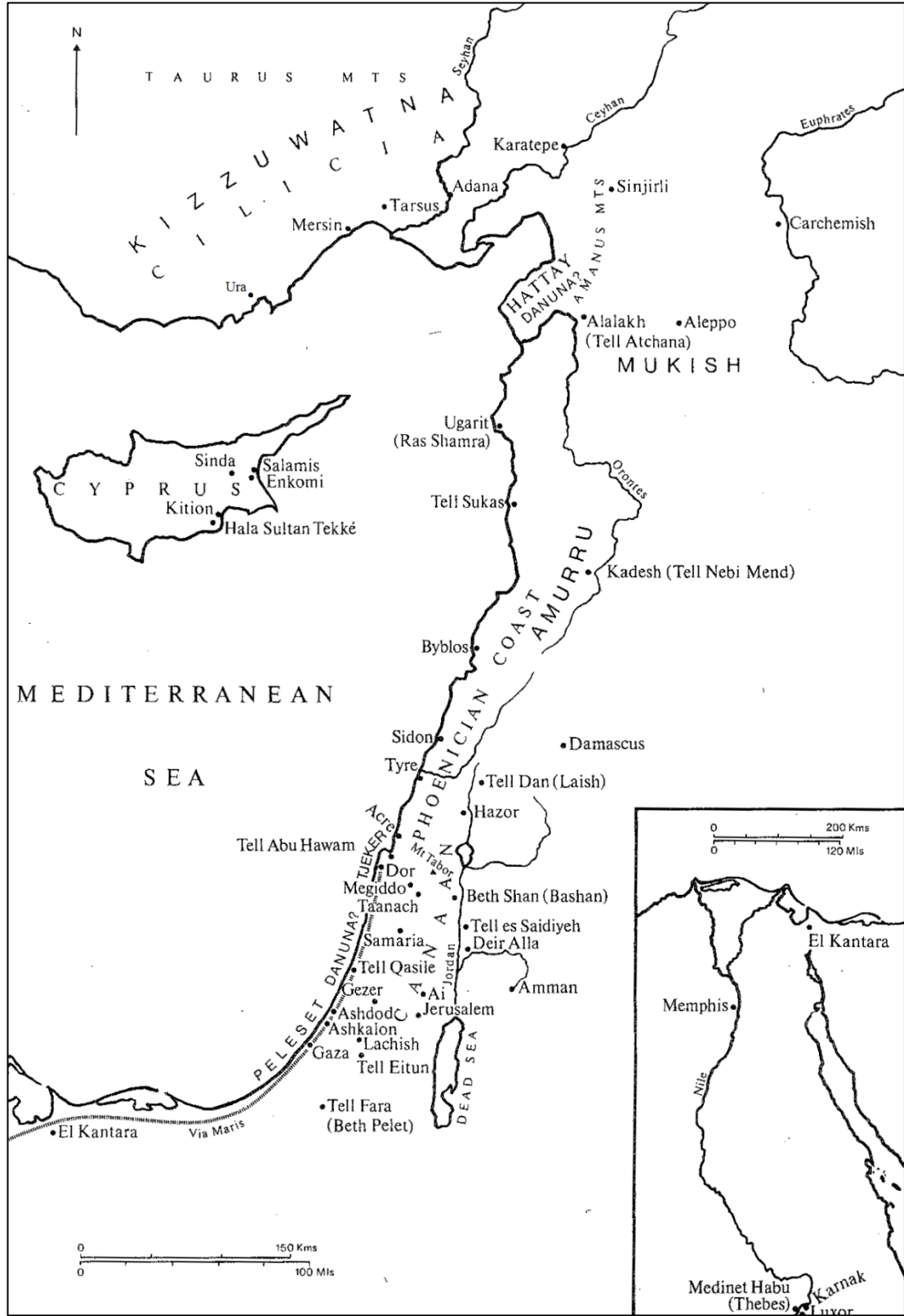
- Young, G D. *Ugarit in Retrospect. Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, Winona Lake-Eisenbrauns 1981.

- Yurco, F. J. "End of the Late Bronze Age and Other Crisis Periods: A Volcanic Cause". ed. Emily Teeter vd. *Gold of Praise: Studies on Ancient Egypt in Honor of Edward F. Wente. (Studies in Ancient Oriental Civilization. 58)* Chicago 1999. s. 456-458.

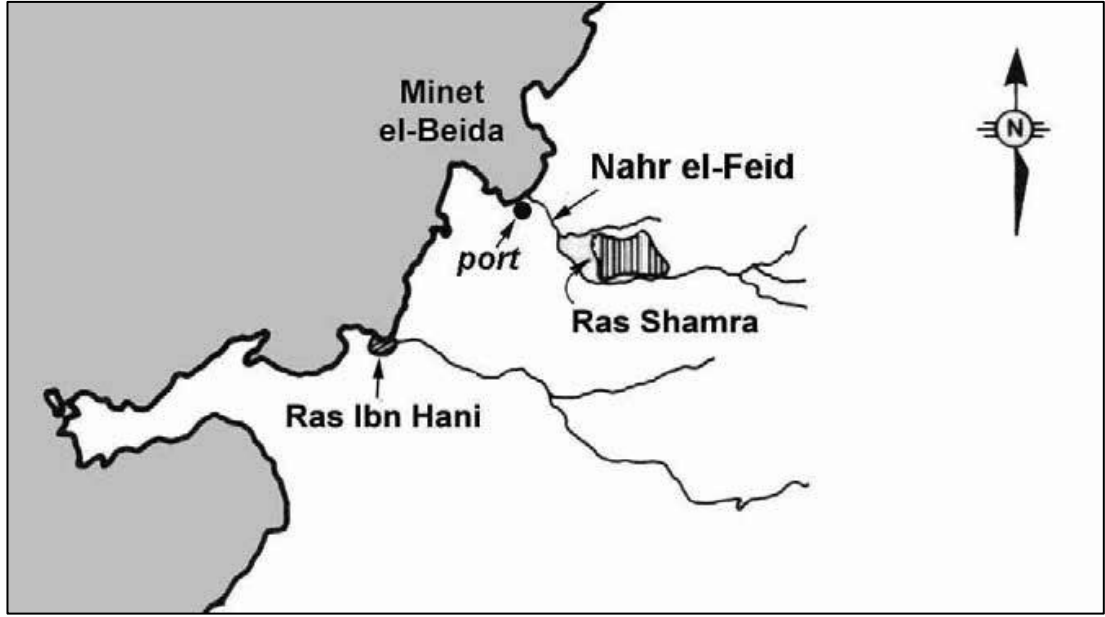
HARİTALAR, FİĞÜRLER VE TABLolar



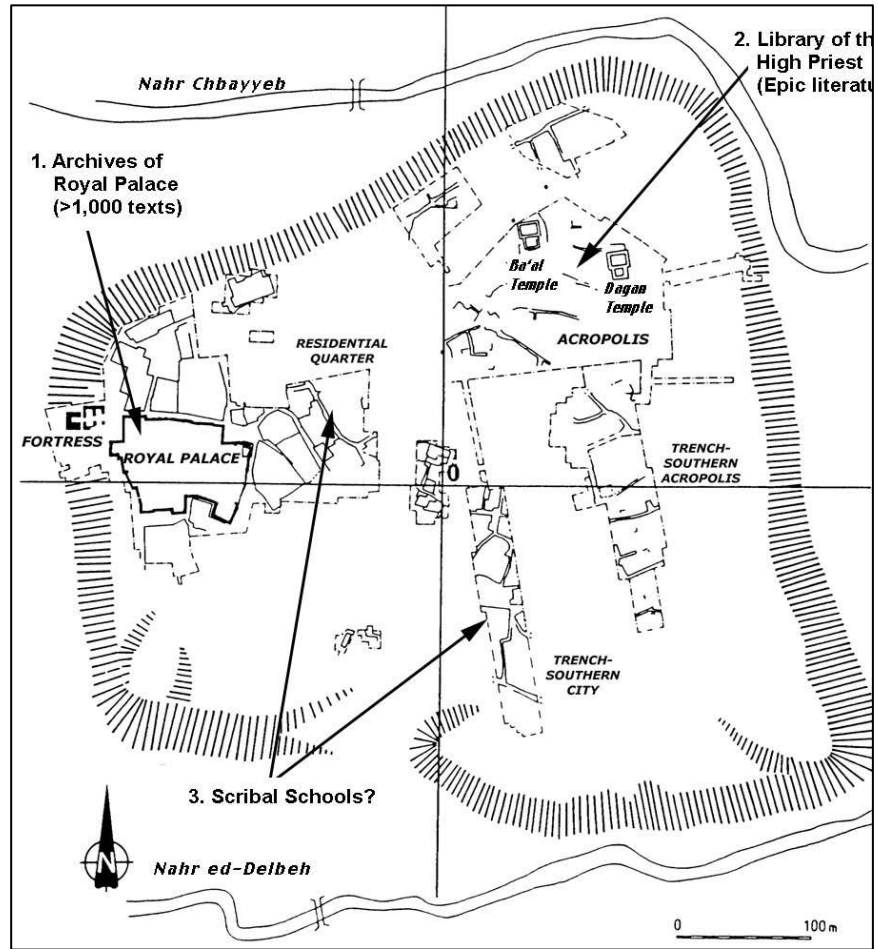
Harita I: Ugarit ve yakın çevresi. (Watson-Wyatt 1999)



Harita II: Son Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz. (Sandars 1978)



Harita III: Ras Şamra, Minet el Beida ve Ras İbn Hani. (Schniedewind – Hunt 2007)



Harita IV: Ras Şamra höyüğünün planı. (Schniedewind – Hunt 2007)



Fig. I-III: Ras Şamra. (Mission Archéologique de Ras Shamra-Ougarit 1929-2000)



Fig. IV-V: Tanrı *Baal*, *Ba'alu*'ya ait Ugarit'te bulunmuş heykelcik ve stel.

(The National Museum of Damascus)



Fig. VI: Ugarit'te bulunan Tanrı *El* steli. (The National Museum of Damascus)



Fig. VII. Fildişinden yapılmış Tanrıça Aštarte kabartması.
(The National Museum of Damascus)

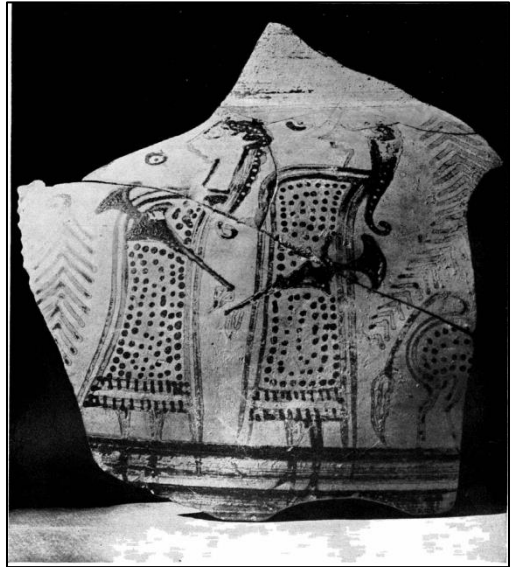
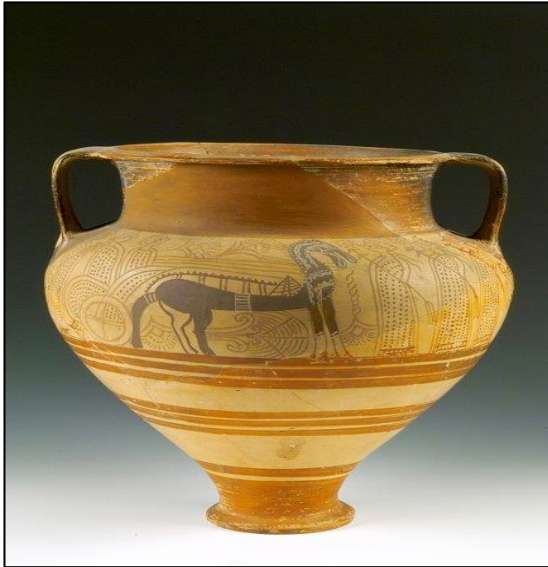


Fig. VIII-IX: Ugarit kazılarında bulunan Miken seramikleri.
(The National Museum of Damascus)

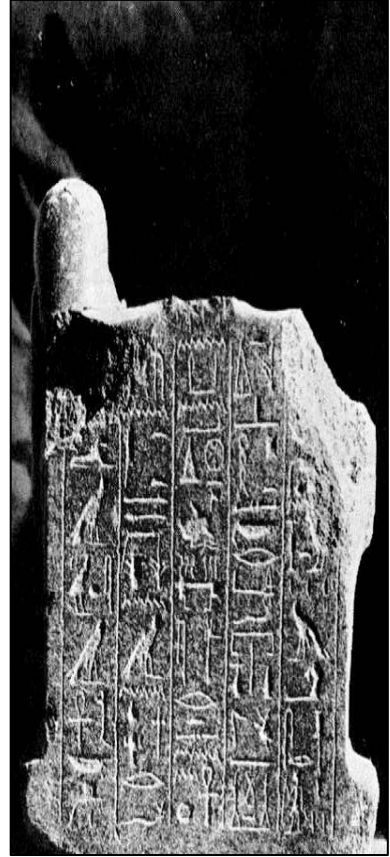


Fig. X-XI: Ugarit'te bulunmuş Hiyeroglif yazıtlı, 18. Hanedanlık dönemine ait iki Mısır steli. (Schaeffer 1939)



Fig. XII: Amarna Çağı'na ait Ugarit kökenli bir Mısır skarabı.
(The National Museum of Damascus)



Fig. XIII: Mısır etkili bir Ugarit silindir mührü ve baskısı.

(The National Museum of Damascus)

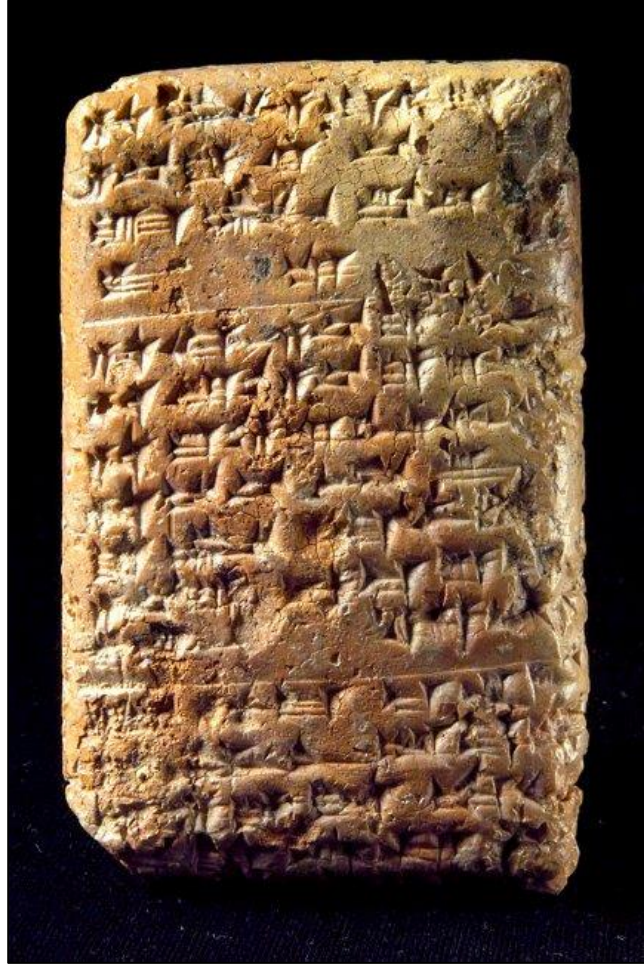


Fig. XIV: Ugarit çivi yazılı tabletlerine bir örnek;

Ugarit kralı Ammurapi'nin Alaşıya kralına gönderdiği mektup.

(The National Museum of Damascus)



Fig. XV: Ugarit'te bulunan Mitanni kökenli demir balta. (Schaeffer 1939)



Fig. XVI: II. Murşili'nin Ugarit'te bulunmuş mührü.

(The National Museum of Damascus)

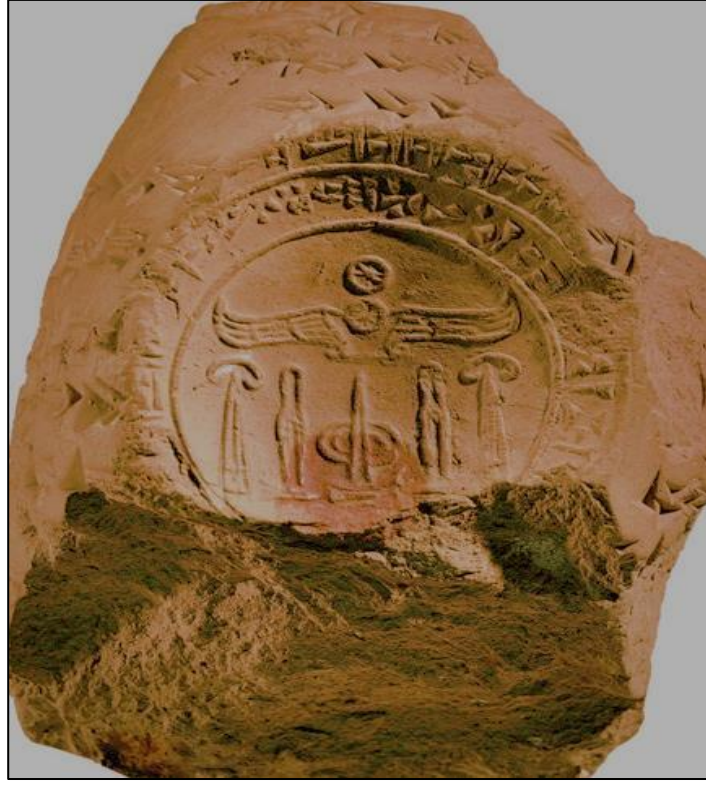


Fig. XVII: Hitit kralı IV. Tudhaliya'nın Ugarit'te bulunmuş mührü.

(The National Museum of Damascus)

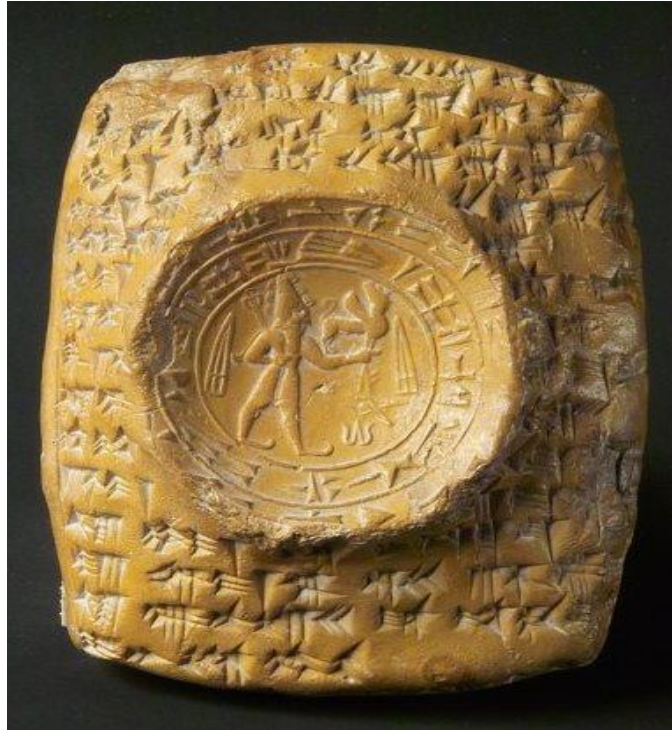


Fig. XVIII: Karkamış kralı İni-Tešup'un Ugarit kralına gönderdiği bir mektup ve İni-Tešup'un mührü. (The National Museum of Damascus)

Ug.													
Ug.													
Phoen.													
-Can.													

Ug.										
Ug.										
Phoen.										
-Can.										

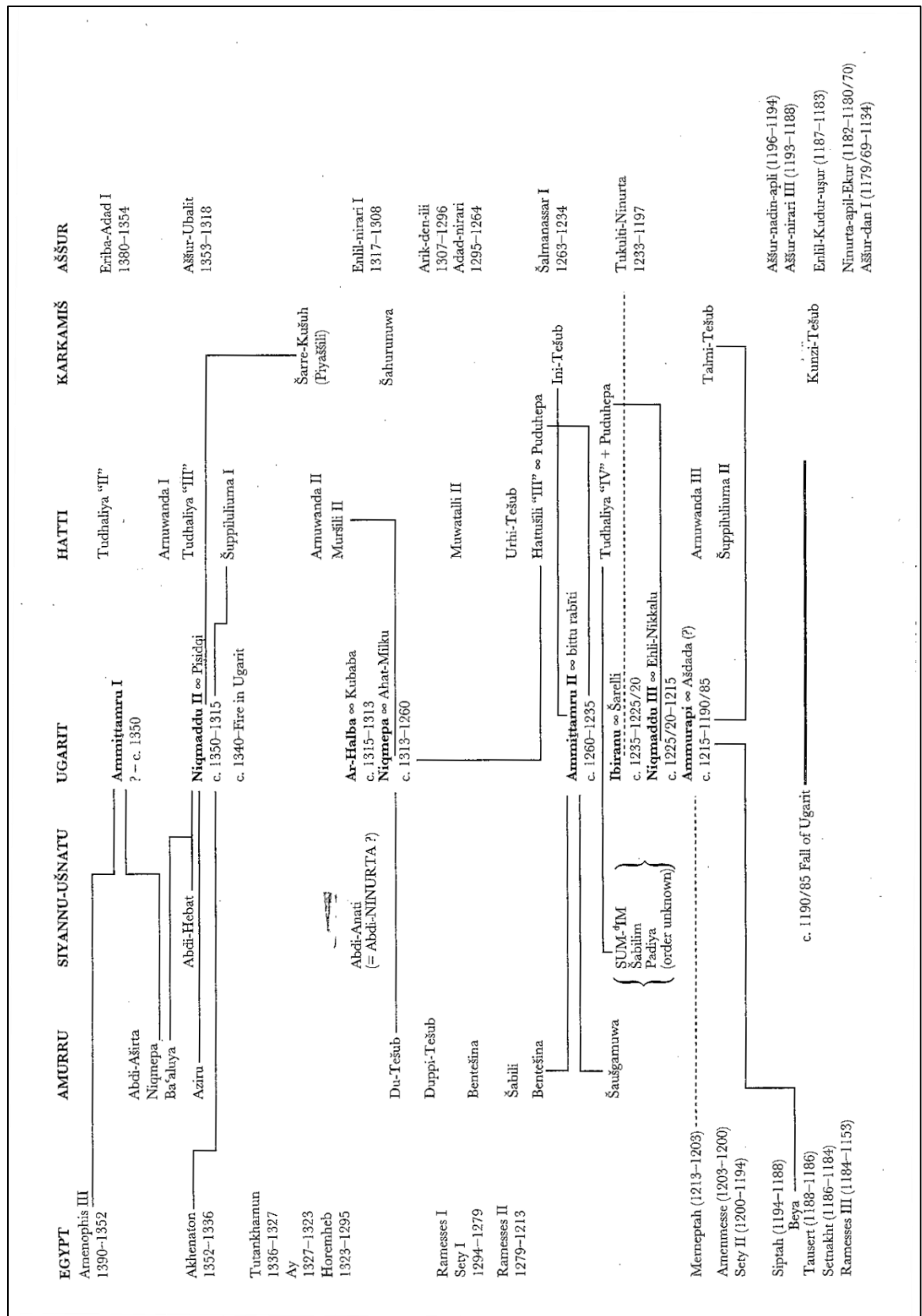
KTU 1.77												
KTU 4.31												
KTU 4.710												

KTU 1.77									
KTU 4.31									
KTU 4.710									

Fig. XIX-XX: 30 işareten oluşan Ugarit çivi yazılı alfabesi. (Dietrich-Loretz 1988)

Yaqaru	
Ibirānu (I)	yk. 1700-1350
Niqmaddu (I)	
Niqmepa ^c (I)	
Ammittamru (I)	(ca. 1350 BCE)
Niqmaddu (II)	(ca. 1350–1315 BCE)
Ar-ḫalba	(ca. 1315–1313 BCE)
Niqmepa ^c (II)	(ca. 1313–1260 BCE)
Ammittamru (II)	(ca. 1260–1235 BCE)
Ibirānu (II)	(ca. 1235–1225/1220 BCE)
Niqmaddu (III)	(ca. 1225/1220–1215 BCE)
^c Ammurapi	(ca. 1215–1190/1185 BCE)

Tablo I: Ugarit kral listesi. (Vidal 2006)



Özet

Tüylü, Demokan. Ugarit-Hitit İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Turgut Yiğit. 202 sayfa.

Ugarit kenti, eskiçağda M.Ö. 3. binyıl ile M.Ö. 10. yüzyıla kadar olan bir tarih aralığında Doğu Akdeniz'in en önemli ve en büyük kentlerinden biriydi. Bugün, özellikle 2. binyıl için tarihini en çok bildiğimiz Doğu Akdeniz kenti Ugarit'tir. Bunun sebebi de Ugarit'te bulunan geniş ve zengin arşivler ve buranın uzun bir süre boyunca, yaklaşık 170 yıl Hitit Devleti'nin egemenliğinde kalmış olmasıdır.

Neolitik Dönem'den Eski Tunç Çağı'nın sonlarına dek kentsel yapısını ve Levant kıyı kesimindeki konumunu sürekli bir şekilde geliştiren Ugarit, Orta Tunç Çağı'nda Suriye'deki en önemli krallıklardan biri haline geldi. Bu dönemden itibaren krallar tarafından yönetilen Ugarit'in bir ülke olarak yapısı, Suriye'nin klasik Tunç Çağı krallıklarıyla neredeyse aynıydı. Ugarit'in Amurru göçleriyle birlikte belirlenen popülasyonu yıkımına dek aynı kalmıştır ve burada daima, kendilerini efsanevi Amurru reislerine bağlayan bir hanedan hüküm sürmüştür.

Ras Şamra'da ve liman kenti Minet el Beida'da bulunan metinler, M.Ö. yaklaşık 1400'den 1185-80'e dek geçen dönemde Levant kentlerinin tarihi, toplumu ve kültürüyle ilgili epey ayrıntı vermektedir. 14. yüzyılda peş peşe gelen Hitit saldırılarının sonucunda Kuzey Suriye'deki Mitanni Devleti'nin gücü sarsılmıştı ve Hitit kralı I. Şuppiluliuma Şam'a kadar uzanan bütün Kuzey Suriye topraklarını Hitit ülkesine katmayı başarmıştı. Ugarit de bu sıralarda Hitit Devleti'nin eline geçti. Dolayısıyla Ugarit'teki arşivler, bu kentin tarihi ve Hitit Devleti ile ilişkileri; bölgedeki Hitit egemenliğine, Eski Yakındoğu'nun süper güçleri arasındaki çekişmelere ve Suriye-Levant kültürlerine ışık tutan çok önemli metinler barındırmaktadır.

Bu tez, Ugarit'in Neolitik Dönem'den itibaren başlayan gelişim sürecini ve Orta Tunç çağında başlayan Ugarit-Hitit ilişkilerini, kentin Demir Devri'nde gerçekleşen yıkımına dek ayrıntılı bir şekilde incelemektedir.

Özet

Tüylü, Demokan. Relations Between Ugarit and Hittites. Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Turgut Yiğit. 202 pp.

Ugarit was one of the most important and big ancient cities of East Mediterranean, from third millenium BC until tenth century BC. Today, especially for second millenium Ugarit is the most recognized East Mediterreanean city because of large and valuable cuneiform Archives that found in Ugarit and being under the sway of Hittites approximately 170 years.

In the Middle Bronze Age, Ugarit became one of the most important kingdoms in Ancient Syria, due to continuous changes in its position at the Levantine coast and improvements in its urban structure from Neolithic Ages to Early Bronze Age. As a country, Ugarit's structure was almost same with classic Bronze Age kingdoms in Syria, although it was governed by kings since this era. The population of Ugarit which defined with Amurru/Amorite Migrations, showed no alterations and always there was a Royal family that connected itself to legandary and old Amurru tribe leaders.

The cuneiform tablets found in Ras Shamra and its port city Minet El Beida, gives us many details about history of Levantine cities, society and culture, from approximately 1400 B.C. to 1185/80 B.C.

After the consecutive Hittite attacks in 14. century, power of Mitanni Confederation in North Syria was decreased and Hittite King Suppiluliuma I. was successful to combine whole North Syria lands with Hittite Empire. Ugarit was captured by Hittite Empire at the same time. Therefore, archives in Ugarit contains very important information about history of this city, its relations with Hittites and Hittite control in Syria. Moreover, these archives also show that, conflicts between super powers of Ancient Near East and Syria-Levantine cultures.

This thesis investigates improvement process of Ugarit starting from Neolithic Ages and Relations Between Ugarit and Hittites in Middle Bronze Age, until its destruction in the beginning of Iron Age.